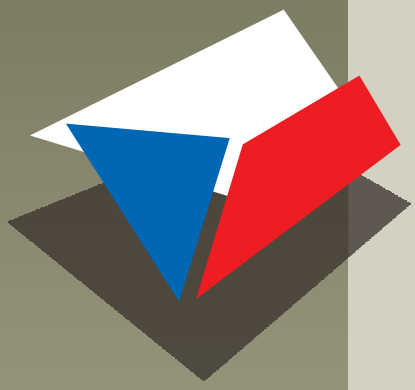
Ministerstwo Budownictwa
Rzeczypospolitej Polskiej

Ministerstvo pro místní rozvoj
České Republiky

studium zagospodarowania przestrzennego pogranicza polsko-czeskiego

synteza dokumentów krajowych

Warszawa – Wrocław – Praga
czerwiec 2006

„STUDIUM ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO POGRANICZA POLSKO – CZESKIEGO”

SYNTEZA DOKUMENTÓW KRAJOWYCH

ZAMAWIAJĄCY:

MINISTERSTWO BUDOWNICTWA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ,

DEPARTAMENT ŁADU PRZESTRZENNEGO I ARCHITEKTURY

NA PODSTAWIE UMOWY NR. 312/2004 CZ.18 ROZDZ.70095 § 4300 POZ.4 Z DNIA 4.11.04

MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČESKÉ REPUBLIKY

ODBOR ÚZEMNÍCH VAZEB

WYKONAWCY:

WOJEWÓDZKIE BIURO URBANISTYCZNE WE WROCŁAWIU

ATELIER T-PLAN, SPOL. S R.O., PRAHA

WROCŁAW, PRAGA – CZERWIEC 2006

ZESPÓŁ AUTORSKI:

Kierownictwo zespołu i koordynacja:
dr inż. arch. Magdalena Belof

Główni projektanci:
dr inż. Jan Blachowski,
dr inż. arch. Aldona Kożan,
mgr inż. arch. Tomasz Polański.

Członkowie Zespołu:
mgr inż. Konrad Adamczuk,
mgr Maria Bartoszewska,
mgr inż. Marcin Drzymała,
mgr inż. Anna Dudziuk-Dudzik,
mgr Marzenna Halicka – Borucka,
mgr inż. arch. Wojciech Janik,
mgr inż. Ilona Kamińska,
mgr inż. Adrian Luszka,
mgr Wojciech Maleszka;
mgr inż. Ewa Markowicz – Judycka,
mgr inż. arch. Marzena Pasak,
mgr inż. Magdalena Pormańczuk,
mgr inż. Aleksandra Sieradzka-Stasiak,
mgr inż. Ewa Szponar,
mgr inż. Elżbieta Strzelczyk,
mgr inż. Agnieszka Wałęga,
mgr Dariusz Zięba.

Konsultacja naukowa:
dr inż. arch. Maciej Borsa.

Konsultacje ze strony czeskiej:
Ministerstvo pro Místní Rozvoj
RNDr. Luboš Horáček, odpowiedzialny pracownik.

Atelier T-PLAN s.r.o. Praga
RNDr. Libor Krajíček, prezes spółki oraz kierownik zlecenia,
Ing. arch. Jaroslav Bedrna, główny projektant oraz kierownik zespołu.

Opracowanie komputerowe:
Alicja Brakoniecka,
Marta Gruszecka,
mgr inż. Adrian Luszka,
mgr inż. Ryszard Stera.

Projekt okładki:
Agnieszka Kanafa.

Skład i łamanie:
Alicja Brakoniecka.

Tłumaczenia:
Karina Kurkowa, Jaroslav Lipowski

Dyrektor Wojewódzkiego Biura Urbanistycznego
we Wrocławiu
mgr inż. arch. Tomasz Polański

SPIS TREŚCI:

I. WSTĘP 5

I.1. TŁO – ZARYS WSPÓŁPRACY W ZAKRESIE PLANOWANIA PRZESTRZENNEGO NA POGRANICZU POLSKO-CZESKIM 5

I.2. PODSTAWA OPRACOWANIA 6

I.3. CEL OPRACOWANIA 6

I.4. ZAKRES OPRACOWANIA 7

I.5. METODA 8

I.6. STRUKTURA DOKUMENTU 10

II. UWARUNKOWANIA PLANOWANIA PRZESTRZENNEGO NA POGRANICZU POLSKO -CZESKIM 12

II.1. WIODĄCE POLITYKI UE A ROZWÓJ PRZESTRZENNY POGRANICZA POLSKO-CZESKIEGO 12

II.2. SYSTEMY ADMINISTRACJI I PLANOWANIA PRZESTRZENNEGO W POLSCE I W REPUBLICE CZESKIEJ 15

II.2.1. Systemy administracji publicznej 15
II.2.1.1. System administracji publicznej w Polsce 15
II.2.1.2. System administracji publicznej w Republice Czeskiej 17
II.2.2. Systemy planowania przestrzennego 18
II.2.2.1. System planowania przestrzennego w Polsce 18
II.2.2.2. System planowania przestrzennego w Rep. Czeskiej 21

II.3. UWARUNKOWANIA ADMINISTRACYJNE I SPOŁECZNO -GOSPODARCZE POGRANICZA 23

II.3.1. Delimitacja obszaru opracowania 23
II.3.2. Podział administracyjny i Euroregiony 24
II.3.3. Demografia 28
II.3.4. Gospodarka i problem bezrobocia 31

III. WYZWANIA POLITYKI PRZESTRZENNEJ 36

III.1. SPÓJNOŚĆ ZEWNĘTRZNA OBSZARU 36

III.1.1. Znaczenie powiązań zewnętrznych dla prawidłowego funkcjonowania obszaru pogranicza 36
III.1.2. Obszar pogranicza polsko-czeskiego na tle Unii Europejskiej, w świetle wybranych badań ESPON 37
III.1.3. Kierunki powiązań zewnętrznych obszaru pogranicza 41
III.1.3.1. Zewnętrzne powiązania komunikacyjne i oddziaływanie europejskich korytarzy transportowych na obszar pogranicza 41
III.1.3.2. Ośrodki o znaczeniu międzynarodowym i krajowym a obszar pogranicza – powiązania, funkcje 43
III.1.3.3. Gospodarka oparta na wiedzy 45

III.2. SPÓJNOŚĆ WEWNĘTRZNA OBSZARU 46

III.2.1. Powiązania wewnętrzne obszaru pogranicza 46
III.2.1.1. Struktura osadnicza, funkcje miast 46
III.2.2. Powiązania komunikacyjne obszaru pogranicza 49
III.2.3. Powiązania obszaru pogranicza w zakresie infrastruktury tech 55
III.2.3.1. Zaopatrzenie w wodę i odprowadzanie ścieków 55
III.2.3.2. Energetyka 56
III.2.3.3. Telekomunikacja i łączność 57
III.2.4. Ochrona przeciwpowodziowa w obszarze pogranicza 57
III.2.5. Działalność produkcyjna 60
III.2.6. Turystyka i wypoczynek 65

III.3. OCHRONA I PRZYWRACANIE WARTOŚCI ZASOBOM NATURALNYM I KULTUROWYM 68

III.3.1. Znaczenie czynników ochrony dla rozwoju przestrzennego i gospodarczego obszaru 68
III.3.2. Ochrona walorów przyrodniczych i krajobrazowych 68
III.3.3. Ochrona wód podziemnych i powierzchniowych 71
III.3.4. Ochrona powietrza 73
III.3.5. Ochrona zasobów kulturowych 75
III.3.6. Przywracanie wartości zasobom naturalnym zdegradowanym przez człowieka 76

IV. CELE I POLA DZIAŁAŃ STRATEGICZNYCH DLA POGRANICZA POLSKO-CZESKIEGO 78

IV.1. CEL 1: WZMACNIANIE SPÓJNOŚCI ZEWNĘTRZNEJ OBSZARU POGRANICZA POLSKO-CZESKIEGO 78

IV.2. CEL 2: WZMACNIANIE SPÓJNOŚCI WEWNĘTRZNEJ OBSZARU POGRANICZA POLSKO-CZESKIEGO 79

IV.3. CEL 3: OCHRONA I PRZYWRACANIE WARTOŚCI ZASOBOM NATURALNYM I KULTUROWYM 83

V. WNIOSKI 86

ZAŁĄCZNIK – VIA MONTANA 88

I. WSTĘP

I.1. TŁO – ZARYS WSPÓŁPRACY W ZAKRESIE PLANOWANIA PRZESTRZENNEGO NA POGRANICZU POLSKO-CZESKIM

Pierwsze, szerzej zakrojone wspólne przedsięwzięcia w zakresie planowania przestrzennego oraz koordynacji techniczno-organizacyjnej na obszarze pogranicza polsko-czeskiego odnotować można na początku lat 80. minionego wieku. Po obydwu stronach granicy definiowane były duże obszary ochrony przyrody i wód, modyfikowano zasady funkcjonowania przejść granicznych dla dynamicznie rozwijającego się ruchu drogowego i turystyki. W wielu miejscach dochodziło do zagrożeń jakości środowiska naturalnego, posiadających swe źródła w migracji zanieczyszczeń z kraju sąsiadującego. Powstawała zatem potrzeba ściślejszej współpracy w tym zakresie. Cząstkowe wymagania majątkowe oraz problemy dotyczące użytkowania terenu na granicy polsko-czechosłowackiej wywoływały potrzebę oryginalnego sposobu przekraczania linii granicy w formie tzw. małego ruchu granicznego, który trzeba było stale modyfikować.

W następstwie przeobrażeń społeczno-politycznych oraz zmian stosunków ekonomicznych w obydwu krajach po roku 1990, współpraca w zakresie planowania przestrzennego uległa znaczącej intensyfikacji. W tym okresie ożyło zainteresowanie wprowadzeniem bezpośredniej współpracy na poziomie administracji regionalnych oraz samorządów lokalnych, powstały pierwsze stowarzyszenia przygranicznych miast i gmin, spotkali się przedstawiciele szeregu instytucji kulturalnych i gospodarczych, powstały pierwsze wspólne Euroregiony.

W listopadzie 1991 r., z inicjatywy Ministerstwa Gospodarki Republiki Czeskiej i Centralnego Urzędu Planowania Rzeczypospolitej Polskiej, podjęto prace nad perspektywicznym obrazem stosunków społeczno-gospodarczych i przestrzennych na pograniczu polsko-czeskim. Owocem było dwujęzyczne opracowanie pt. „Studium Koordynacyjne Rozwoju Pogranicza Polsko-Czeskiego", opublikowane w 1993 r. Określało ono m.in. warunki umożliwiające wzajemną współpracę, analizowało problemy pogranicza w najważniejszych sferach, formułowało cele i kierunki rozwoju. Studium określało również zasady współpracy kompetentnych organów i instytucji w kolejnych latach. Na podstawie tych ustaleń m.in. rozpoczęto wydawanie wspólnego dwujęzycznego „Biuletynu pogranicza czesko-polskiego". Powstał szereg wyspecjalizowanych opracowań studyjnych oraz materiałów dotyczących: rozwoju gospodarczego, rozwiązywania problemów transportu, rozszerzenia liczby przejść granicznych, zabezpieczenia i połączenia potencjału przyrodniczego oraz rekreacyjnego obszarów itp. Intensyfikacji oraz rozszerzeniu uległa również współpraca Polsko-Czeskiej Międzyrządowej Komisji ds. Współpracy Transgranicznej.

W roku 1996 zadecydowano o aktualizacji „Studium", którą ukończono i opublikowano w 1997 r. Określono w nim m.in. podstawowe warunki rozwoju i współpracy transgranicznej dla sąsiadujących krajów i województw. W czasie opracowania aktualizacji podjęto na pograniczu polsko-czeskim pierwsze cykle realizacji wspólnego programu Phare CBC. Jednym z wyjściowych materiałów programowych, który nawiązywał do wcześniejszego i zaktualizowanego „Studium Koordynacyjnego", była „Strategia rozwoju pogranicza polskiego-czeskiego", wykorzystana następnie dla opracowania Wspólnego Dokumentu Programowego dla współpracy transgranicznej. Obydwa materiały, zakończone w roku 2000, ukierunkowane były na określenie transgranicznych priorytetów rozwoju w sferach gospodarki, środowiska naturalnego i społeczeństwa na obszarach przygranicznych.

Najnowsze opracowanie „Studium rozwoju pogranicza polsko-czeskiego", rozpoczęte w roku 2002, utrzymuje ciągłość wobec poprzednich dokumentów. W odróżnieniu od nich koncentruje się jednak na problematyce wspólnej koordynacji w ramach

planowania przestrzennego i stwarza niezbędne warunki dla określenia priorytetów obszarowo-funkcjonalnych oraz planistycznych obydwu państw, a także sposobu ich realizacji, jako niezbędnego warunku pomyślnej integracji funkcjonalno-przestrzennej tego terenu w ramach jednoczącej się Europy. Ze względu na duży zakres analizowanych materiałów z dziedziny planowania przestrzennego oraz problemów przestrzenno-funkcjonalnych, procedura opracowania studium po obydwu stronach przeprowadzana była stopniowo (etapowo), na podstawie wspólnego zadania. Cząstkowa koordynacja merytoryczna przebiegała w szczególności w ramach wspólnych posiedzeń właściwej tematycznej grupy Polsko-Czeskiej Komisji Międzyrządowej ds. Współpracy Transgranicznej i Programów Wspierających.

I.2. PODSTAWA OPRACOWANIA

Niniejsze opracowanie pt.: „Studium zagospodarowania przestrzennego pogranicza polsko-czeskiego – Synteza dokumentów krajowych" zostało wykonane na zlecenie Departamentu Spraw Przestrzennych Ministerstwa Rozwoju Regionalnego z listopada 2005 r. ze strony Republiki Czeskiej oraz Departamentu Ładu Przestrzennego Ministerstwa Infrastruktury z marca 2005 ze strony Rzeczypospolitej Polskiej.

Punktem wyjścia do sporządzenia „Syntezy..." była analiza dokumentów krajowych (polskich i czeskich) wykonanych w latach 2002-2004, w ramach realizacji zadań Polsko-Czeskiej Komisji Międzyrządowej ds. Współpracy Transgranicznej. Po stronie polskiej był to dokument pt.: „Studium zagospodarowania przestrzennego pogranicza polsko-czeskiego", który obejmował następujące części:

a. „Analizę dotychczasowych opracowań i dokumentów planistycznych", (Urząd Mieszkalnictwa i Rozwoju Miast – Instytut Rozwoju Miast w Krakowie, grudzień 2002 r.),
b. „Podstawową analizę SWOT rozwoju przestrzennego pogranicza polsko -czeskiego przed przystąpieniem do Unii Europejskiej", (Dendewicz Projekt, grudzień 2003 r.),
c. „Analizę głównych powiązań funkcjonalno-przestrzennych na pograniczu polsko-czeskim" – mapa, (WBU Wrocław, grudzień 2003 r.),
d. „Studium zagospodarowania przestrzennego pogranicza polsko-czeskiego – część polska", (WBU Wrocław, grudzień 2004 r.).

Po stronie czeskiej dokumentem tym było *„Studie rozvoje česko-polskėho přihraničí",* obejmujące następujące części:

a. 1. Etapa – „Analytická část", (Atelier T-plan, listopad 2002 r.),
b. 2. Etapa – „SWOT analýza identifikovatelných problémových okruhů", (Atelier T-plan, grudzień 2003 r.),
c. 3. Etapa „Syntetická část – česká část" (Atelier T-plan, październik 2004 r.),
d. „Technická pomoc při zpracováni společného dokumentu" (Atelier T-plan, listopad 2005 r.).

I.3. CEL OPRACOWANIA

Celem sporządzenia opracowania było wyłonienie wspólnych idei i priorytetów współpracy w zakresie planowania przestrzennego na pograniczu polsko-czeskim, nie zaś wytyczenie kierunków i zasad rozwoju tego ponadgranicznego obszaru. Uzasadnieniem takiego podejścia jest fakt, że „Studium…" ukierunkowane jest na problematykę planowania przestrzennego, a działalność w tym zakresie podlega po obydwu stronach granicy ustaleniom ustawowym.

W wymiarze praktycznym dokument „Studium..." ma pełnić funkcję pomocniczego narzędzia w procesie decyzyjnym administracji regionalnej i międzyregionalnej. Ma także stać się podstawą do prowadzenia działań koordynacyjnych w regionie

wspólnego pogranicza polsko-czeskiego, szczególnie w zakresie wyboru spójnej polityki rozwoju, sporządzania dokumentów planistycznych obszarów przygranicznych oraz tworzenia programów rozwojowych regionów (województw i krajów). Jednocześnie dokument ma pozwolić na planistyczne przygotowanie regionu pogranicza do korzystania ze środków przeznaczonych na wspomaganie realizacji celów polityk Unii Europejskiej.

Prezentowany wspólny dokument przyjął nową formę, która uwzględnia przyszłą, spodziewaną ewolucję systemów i metod planistycznych i wynika z konieczności „wpisania" ich w kierunki polityki Unii Europejskiej. Wyłoniono więc problemy i zadania o charakterze transgranicznym, które w szczególny sposób wpływają na rozwój wspólnego pogranicza i takich, które mogą być rozwiązane przy założeniu ponadnarodowego współdziałania.

Za zasadnicze cele rozwojowe pogranicza polsko-czeskiego uznano:
1. **Wspieranie spójności zewnętrznej obszaru** – cel ten odnosi się do uczestnictwa obszaru w globalnych i kontynentalnych procesach rozwojowych, w tym do powstawania regionalnych ognisk wzrostu;
2. **Wspieranie spójności wewnętrznej obszaru** – cel ten dotyczy funkcjonowania obszaru jako spójnego regionu transgranicznego, w tym przełamania opóźnienia cywilizacyjnego obszaru;
3. **Ochrona i przywracanie wartości zasobom naturalnym i kulturowym** – cel uwzględnia konieczność ochrony dziedzictwa naturalnego i kulturowego.

I.4. ZAKRES OPRACOWANIA

Zgodnie z określonym zadaniem oraz dokumentami krajowymi, obszar opracowania obejmuje 51 jednostek statystycznych poziomu NUTS 4.

- Po stronie polskiej są to: 2 powiaty województwa lubuskiego: żagański i żarski; 15 powiatów województwa dolnośląskiego: bolesławiecki, dzierżoniowski, jaworski, jeleniogórski, kamiennogórski, kłodzki, lubański, lwówecki, strzeliński, świdnicki, wałbrzyski, ząbkowicki, zgorzelecki, złotoryjski i Jelenia Góra; 8 powiatów województwa opolskiego: brzeski, głubczycki, kędzierzyńsko -kozielski, krapkowicki, nyski, opolski, prudnicki i Opole oraz 12 powiatów województwa śląskiego: bielski, cieszyński, gliwicki, pszczyński, raciborski, rybnicki, wodzisławski, żywiecki, Bielsko-Biała, Jastrzębie-Zdrój, Rybnik i Żory.
- Po stronie czeskiej jest to 14 dawnych okresów nadgranicznych należących do 5 krajów: Liberec, Jablonec nad Nisou i Semily w kraju libereckim, Trutnov, Náchod oraz Rychnov nad Kněžnou w kraju kralowohradeckim, Ústí nad Orlicí w kraju pardubickim, Šumperk i Jeseník w kraju ołomunieckim oraz Bruntál, Opava, Karviná, Frýdek-Místek oraz miasto Ostrava w kraju morawskośląskim.

Ogółem powierzchnia opracowania obejmuje 36 793 km^2 terenu położonego wzdłuż granicy państwowej Polski i Republiki Czeskiej, której długość wynosi 750 km.

Dla potrzeb graficznego zaprezentowania szerszych powiązań, w opracowaniu odniesiono się także do pozostałych obszarów wspomnianych województw po stronie polskiej i czeskiej, oraz szerszego terytorium tej części Europy. Jednak główna uwaga skoncentrowana jest na tych obszarach problemowych, które swoimi konsekwencjami wpływają na granicę polsko-czeską lub granicę tę przekraczają i wymagają wspólnych działań w zakresie planowania oraz koordynacji inwestycji.

I.5. METODA

Gwarancją wpisania wspólnego dokumentu planistycznego, jakim jest „Studium zagospodarowania przestrzennego pogranicza polsko-czeskiego", w systemy planowania przestrzennego obu krajów jest udział w kolejnych fazach jego przygotowania, a następnie pozytywne zaopiniowanie go przez podmioty polityki przestrzennej różnych szczebli po obu stronach granicy. Pozwala to również na zachowanie zgodności z metodologią i hierarchią celów polityki przestrzennej tych podmiotów.

Pomimo to niezbędne było rozwiązanie problemu niektórych różnic w systemach planowania istniejących w obu krajach. Po stronie polskiej używa się pojęcia „studium zagospodarowania przestrzennego pogranicza", po stronie czeskiej zaś w zakres planowania przestrzennego wchodzi „studium rozwoju obszaru" („studie rozvoje území"). Różnice metodologiczne miały początkowo swoje odzwierciedlenie w odmiennym rozumieniu form sporządzania dokumentu w obu krajach, nie stanowiąc jednak zagrożenia dla opracowania tego dokumentu końcowego, będącego ich syntezą.

Po stronie czeskiej sporządzono „Studium rozwoju pogranicza", które koncentruje się na koordynacji działań i przedsięwzięć ochronnych i rozwojowych na analizowanej czeskiej części obszaru. Pogrupowane one zostały w 10 rozdziałach tematycznych, zgodnie z metodologią stosowaną w Republice Czeskiej. Niektóre z tych działów nie mają odpowiednika w polskiej praktyce planistycznej.

Po stronie polskiej sporządzono „Studium zagospodarowania przestrzennego pogranicza", które przedstawia przede wszystkim wizję rozwoju przestrzennego obszaru, bez precyzowania programowego, konkretnych zadań inwestycyjnych. Jest to zgodne z polską metodologią sporządzania regionalnych planów zagospodarowania przestrzennego. Zastosowano tu podział zagadnień dostosowany do polskiej praktyki planowania, twórczo ją rozwijając. Tego typu studia nie mają odpowiednika po stronie czeskiej.

Należy z dużą pewnością założyć, że zastosowane w obu podejściach metodologicznych podziały problematyki na tyle do siebie nie przystają, że nie da się stworzyć akceptowalnego, kompromisowego podziału. Nie da się więc zbudować struktury dokumentu wspólnego, która wpisałaby się w systemy planowania w obu krajach. Natomiast z zapisu obu dokumentów da się wyłowić wspólne idee i wspólne cele dotyczące zagadnień szczegółowych. Dlatego w projekcie dokumentu wspólnego nie przyjęto podziału problematyki dostosowanego do praktyki planistycznej poszczególnych krajów, lecz stworzono nowy rodzaj dokumentu, który bierze pod uwagę przyszłą spodziewaną ewolucję systemów i metod planistycznych, wynikającą z dostosowania do wymogów „wpisania" ich w kierunki polityki Unii Europejskiej.

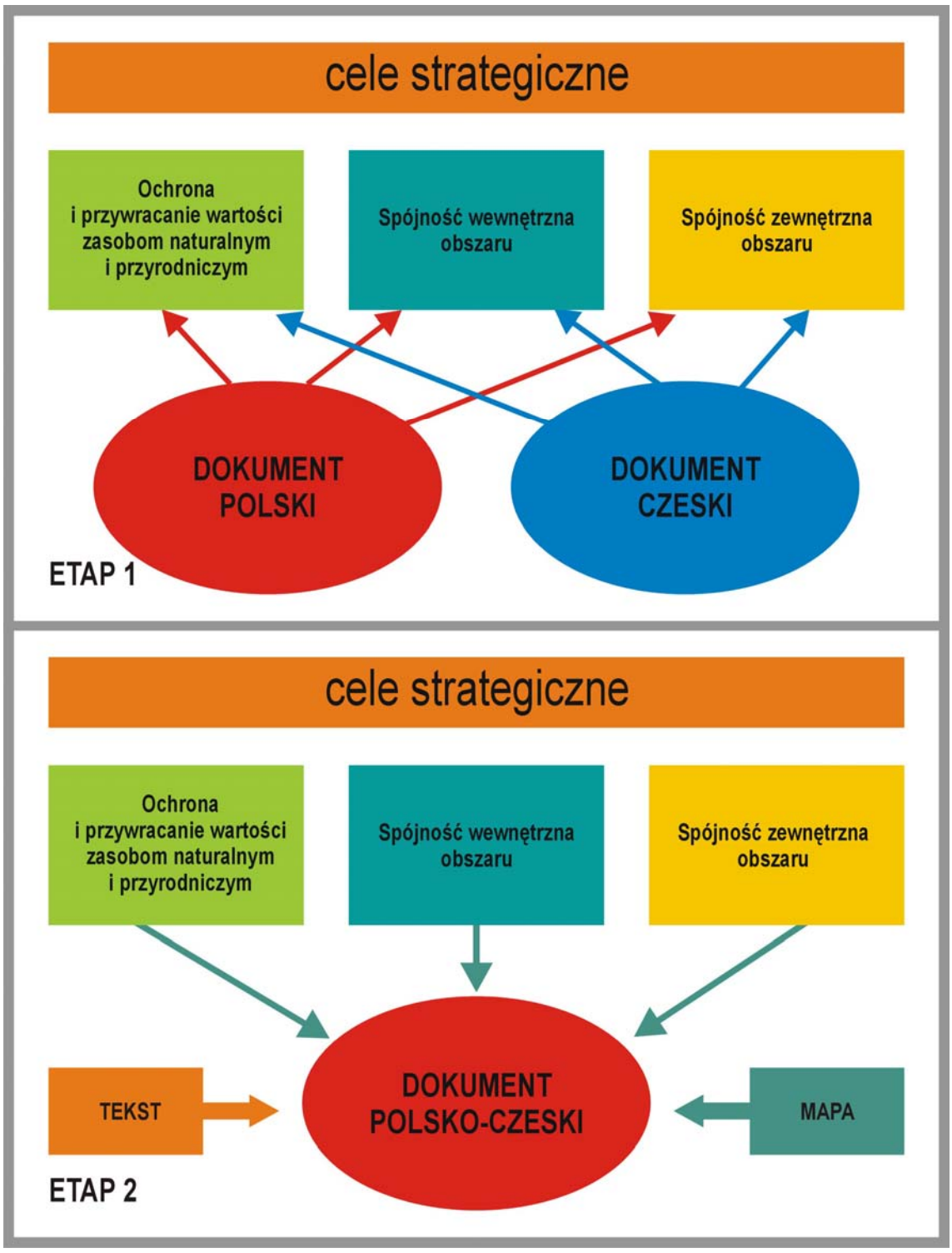
Zastosowano zatem podział czynników rozwoju na trzy grupy:

- **Spójność zewnętrzna obszaru** – grupa czynników związanych z uczestnictwem obszaru w globalnych i kontynentalnych procesach wzrostu, w tym powstawanie regionalnych ognisk wzrostu, **Spójność wewnętrzna obszaru** – grupa czynników mających wpływ na funkcjonowanie obszaru jako spójnego regionu transgranicznego, w tym przełamanie opóźnienia cywilizacyjnego obszaru,**Ochrona i przywracanie wartości zasobom naturalnym i kulturowym** – grupa zawierająca czynniki związane z ochroną dziedzictwa naturalnegoi kulturowego.Taka struktura podziału czynników

zaprezentowana i omówiona została podczas posiedzenia Grupy Roboczej ds. Rozwoju Regionu Pogranicza i Programów Wspierających, działającej w ramach Polsko-Czeskiej Komisji Międzyrządowej ds. Współpracy Transgranicznej, które

odbyło się w Králikach w dniach 11-13 maja 2005 r. Metoda została zaakceptowana przez przedstawicieli obu państw.

RYSUNEK 1 METODA PRACY NAD „SYNTEZĄ DOKUMENTÓW KRAJOWYCH"

Zakłada się, iż podział ten odpowiada spodziewanej ewolucji polityki Unii Europejskiej, a tym samym pozwala na planistyczne przygotowanie regionu pogranicza do korzystania ze środków przeznaczonych na wspomaganie realizacji celów polityk Unii Europejskiej. Dlatego też w niniejszej – syntetycznej – fazie prac propozycje z obu dokumentów krajowych (polskiego i czeskiego) zostały posegregowane i, zgodnie z nowym podziałem czynników, przyporządkowane do trzech w/w grup. Zastosowano także wewnętrzne podziały tych grup, przy czym autorzy starali się uniknąć „forsowania" metodologii zawartej w którymś z dotychczasowych opracowań narodowych. Czynniki w poszczególnych grupach charakteryzowano pod kątem uwypuklenia w nich problemów o charakterze transgranicznym. Chodziło przy tym o stworzenie bazy dla łatwiejszej identyfikacji zadań, które mogą być lepiej lub łatwiej rozwiązane przy założeniu ponadnarodowego współdziałania, niż w przypadku działań jednostronnych. Czynniki, które nie mają charakteru ponadnarodowego lub transgranicznego, zostały praktycznie wyeliminowane, lub zasygnalizowane jako tło wspólnych działań. Należy przy tym pamiętać, że niniejsza „Synteza…" stanowi integralną całość z dokumentami krajowymi i jako taka stanowi dopiero pełne narzędzie do realizowania polityk na poziomach regionów (polskich województw i czeskich krajów) oraz w skali lokalnej.

Integralną częścią „Studium – Syntezy..." są dwie mapy syntetyczne, przedstawiające główne zagadnienia rozwojowe (odzwierciedlające czynniki spójności wewnętrznej obszaru) i zagadnienia ochrony, oraz trzecia mapa, ilustrująca najważniejsze elementy powiązań zewnętrznych tego obszaru.

Przy opracowaniu dokumentu autorzy wykorzystali uwagi członków Polsko-Czeskiej Grupy Roboczej ds. Rozwoju Pogranicza i Programów Wspierających, a także przedstawicieli ministerstw oraz wykonawców „Studium…" z obu uczestniczących stron.

I.6. STRUKTURA DOKUMENTU

Część tekstowa w formie wydruku o formacie A4 opracowana jest w edytorze Microsoft WORD i wydana w formie drukowanej oraz elektronicznej. Część tekstowa podzielona jest na rozdziały: I. Wstęp, II. Uwarunkowania Planowania Przestrzennego na Pograniczu Polsko-Czeskim, III. Wyzwania Polityki Przestrzennej, IV. Cele i Pola Działań Strategicznych dla Pogranicza Polsko-Czeskiego, V. Wnioski oraz Załącznik dotyczący inicjatywy tzw. Via Montana.

Podstawą dla zdefiniowania możliwości przyszłej współpracy jest zrozumienie uwarunkowań planowania przestrzennego na pograniczu polsko-czeskim. Przedstawiono je w rozdziale II. Obejmują one charakterystykę wiodących polityk Unii Europejskiej, mających wpływ na przebiegające tu procesy rozwojowe, oraz charakterystykę systemów administracyjnych i organizacji planowania przestrzennego w Polsce i w Republice Czeskiej, które stanowią bezpośrednie ramy prawno -organizacyjne dla wszelkich przedsięwzięć z zakresu planowania i gospodarowania przestrzennego. Rozdział ten zawiera także porównawczą charakterystykę uwarunkowań społeczno-gospodarczych i administracyjnych pogranicza.

Rozdział III określa najważniejsze wyzwania polityki przestrzennej pogranicza polsko -czeskiego. Zostały one pogrupowane w trzech polach problemowych, które jednocześnie odzwierciedlają trzy zasadnicze cele rozwojowe pogranicza: (1) Wspieranie spójności zewnętrznej obszaru, (2) Wspieranie spójności wewnętrznej obszaru, (3) Ochronę i przywracanie wartości zasobom naturalnym i kulturowym.

Rozdział IV zawiera opis kierunków i działań strategicznych postulowanych na obszarze pogranicza, pogrupowanych zgodnie z przyjętą strukturą celów głównych. Dla działań tych zidentyfikowano przykłady dobrych praktyk, które mogą być

inspiracją dla podobnych inicjatyw w obszarze pogranicza. Za szczególny przypadek uznano przykład inicjatywy tzw. Via Montana, który omówiony został w Załączniku.

Dla zobrazowania omawianych zagadnień, część tekstowa została wzbogacona materiałem ilustracyjnym w postaci kartogramów, kartodiagramów, schematów i map.

Część kartograficzna „Studium..." obejmuje trzy mapy tematyczne pogranicza polsko-czeskiego:

- „Elementy ochrony środowiska" (skala 1:250 000),
- „Elementy rozwoju gospodarczego" (skala 1:250 000),
- „Powiązania zewnętrzne obszaru pogranicza polsko-czeskiego" (skala 1:2 250 000).

Mapy opracowane zostały w środowisku ArcGIS i wydane w postaci drukowanej oraz elektronicznej.

II. UWARUNKOWANIA PLANOWANIA PRZESTRZENNEGO NA POGRANICZU POLSKO -CZESKIM

II.1. WIODĄCE POLITYKI UE A ROZWÓJ PRZESTRZENNY POGRANICZA POLSKO-CZESKIEGO

Ścieżkę rozwoju pogranicza polsko-czeskiego, jako regionu wewnętrznego UE, wyznaczać będą w nadchodzących latach wiodące polityki Wspólnoty, z których większość ma pośrednie lub bezpośrednie odniesienia przestrzenne. Stymulacja, a również finansowe wspieranie procesów rozwoju pogranicza, pochodzić będzie w najbliższej przyszłości właśnie z polityki Unii Europejskiej i jej programów wdrażających. Kierunki określone w dokumentach strategicznych powinny zatem uwzględniać: sposób myślenia o przestrzeni europejskiej, obecne i przyszłe kierunki polityki Unii oraz możliwości włączenia obszaru pogranicza polsko-czeskiego w ich nurt. Urealni to możliwość praktycznego wdrożenia postulowanych rozwiązań.

Pamiętać przy tym należy, że w wyniku rozszerzenia Unii obszar pogranicza polsko -czeskiego utracił specyfikę obszaru granicznego pomiędzy państwami i stał się właściwie jednym z opóźnionych w rozwoju obszarem Unii. Przyszłe programy przygraniczne Unii operować będą raczej na jej zewnętrznych obszarach granicznych. W następnym okresie programowania, po wstąpieniu do Unii kolejnych krajów, może okazać się, że cechy peryferyjne tego (już wewnętrznego) obszaru Unii nie są wystarczającym argumentem dla kierowania tu znaczącej pomocy zewnętrznej.

Wiodące polityki Unii Europejskiej pozostają w ścisłym związku z rozwojem terytorialnym. Często polityki sektorowe skutkują niepożądanymi efektami ubocznymi w postaci przekształceń środowiska, krajobrazu, a nawet sieci osadniczej. Istotne znaczenie przy realizowaniu tych sektorowych polityk mają zintegrowane koncepcje rozwojowe regionów, oparte o fundament wspólnego terytorium.

Polityka Regionalna Unii Europejskiej
Komisja Europejska zakłada, że w latach 2007-2013 kluczową polityką Wspólnoty pozostanie Polityka Regionalna. Polityka ta powinna przyczynić się do zwiększenia tempa wzrostu, konkurencyjności i zatrudnienia przez wprowadzenie priorytetów Wspólnoty, odnoszących się do zrównoważonego rozwoju, określonych na szczycie Rady Europejskiej w Lizbonie i Goeteborgu. Dysproporcje gospodarcze, społeczne i terytorialne zarówno na poziomie regionalnym, jak i na poziomie krajowym, powiększyły się w rozszerzonej Wspólnocie. Dlatego też należy zwiększyć w całej Unii konkurencyjność i zatrudnienie.

W swojej polityce regionalnej Unia Europejska dąży do podwyższenia poziomu spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej (przestrzennej). Wszystkie trzy rodzaje spójności zostały zapisane w projekcie konstytucji europejskiej. Każda z nich jest analizowana w układzie państw oraz regionów typu NUTS II i NUTS III. Wzrost spójności terytorialnej (przestrzennej) polega na eliminowaniu barier dostępności do regionów peryferyjnych poprzez ich lepsze powiązanie z obszarami centralnymi Wspólnoty.

Wiele wskazuje na to, iż w okresie 2007-2013 Europejską Politykę Regionalną wytyczać będą trzy zasadnicze priorytety:

- wzrost i konkurencyjność oparte na wiedzy (Odnowiona Agenda Lizbońska);
- zrównoważony rozwój i ochrona środowiska (ustalenia z Goeteborga);
- rozszerzenie UE.

W proponowanym, zmodyfikowanym systemie programowania funduszy europejskich w latach 2007-2013, bardzo istotne znaczenie odegra współpraca terytorialna. Uznana została za niezależny 3. cel wsparcia Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (obok dotychczas funkcjonujących Celów 1. i 2.). Możliwości współpracy w ramach tego celu wyznaczą trzy komponenty: współpraca transgraniczna, współpraca międzynarodowa oraz współpraca międzyregionalna i programy sieciowe. Przyznanie współpracy transgranicznej najwyższych kwot wsparcia odzwierciedla pogląd Komisji Europejskiej, iż w skali całej Unii Europejskiej jest to sfera współpracy o bardzo wysokiej wartości dodanej.

Europejska współpraca terytorialna koncentrować się będzie na:

- Propagowaniu wspólnych rozwiązań problemów, podejmowanych przez sąsiadujące ze sobą organy władz, takie jak zagadnienia związane z rozwojem miast i wsi;
- Rozwoju transgranicznych działań gospodarczych i społecznych poprzez wspólne strategie zrównoważonego rozwoju terytorialnego, a w szczególności:
    - przez stymulowanie przedsiębiorczości, a w szczególności rozwoju MŚP, turystyki, kultury i handlu przygranicznego;
    - przez wspieranie ochrony i wspólnego zarządzania środowiskiem;
    - zmniejszenie izolacji poprzez poprawę dostępu do sieci i usług transportowych, komunikacyjnych i informacyjnych oraz do transgranicznych systemów wodnych, ściekowych i energetycznych;
    - przez rozwijanie współpracy, wydajności i wspólnego wykorzystania infrastruktury, szczególnie w takich sektorach jak: opieka zdrowotna, kultura i oświata;
- Wspieraniu integracji transgranicznych rynków pracy, lokalnych inicjatyw sprzyjających zatrudnieniu, wyrównaniu szans, szkoleń i integracji społecznej, wspólnego wykorzystania zasobów ludzkich i infrastruktury dla BiRT (badania i rozwój technologiczny);
- Wzmocnieniu efektywności polityki regionalnej poprzez promowanie współpracy i wymiany doświadczeń między regionalnymi i lokalnymi władzami, w takich obszarach jak:
    - innowacje i gospodarka oparta na wiedzy (wzmocnienie regionalnego potencjału w zakresie BiRT oraz innowacyjności bezpośrednio związanych z celami regionalnego rozwoju gospodarczego, stymulowanie innowacji MŚP, promowanie przedsiębiorczości, tworzenie nowych instrumentów finansowych i inkubatorów przedsiębiorczości);
    - środowisko i zapobieganie ryzyku (stymulowanie inwestycji służących rewitalizacji terenów i obiektów zanieczyszczonych, promowanie rozwoju infrastruktury związanej z biodywersyfikacją i programem Natura 2000, przyczynianie się do zrównoważonego rozwoju gospodarczego i różnicowania obszarów wiejskich, stymulowanie wydajności energetycznej i wytwarzania energii ze źródeł odnawialnych, promowanie ekologicznego publicznego transportu miejskiego, opracowanie planów i działań dla zapobiegania i niwelowania ryzyka naturalnego i technologicznego);
    - dostępność, poza głównymi centrami miejskimi, do usług transportowych i telekomunikacyjnych o znaczeniu ogólnogospodarczym.

Polityka Ochrony Środowiska

Rozwój przestrzenny pogranicza polsko-czeskiego przebiegać musi w zgodzie z Europejską Polityką Ochrony Środowiska, której celem jest zachowanie, ochrona

i poprawa jakości środowiska, przyczynianie się do ochrony zdrowia ludzkiego, a także zapewnienie rozważnego i racjonalnego użytkowania zasobów naturalnych.

Ogólnoświatowymi priorytetami w działaniach na rzecz środowiska naturalnego są:
- Poprawa czystości powietrza;
- Poprawa czystości wód;
- Ograniczenie hałasu;
- Gospodarka odpadami;
- Ochrona przyrody;
- Oszczędne wykorzystanie zasobów naturalnych.

Wspólna Polityka Transportowa, sieci TEN i TINA
Wspólna polityka transportowa odnosi się do wszystkich dziedzin transportu, tj. drogowego, kolejowego, morskiego, wodnego śródlądowego i lotniczego. Polityka ta musi sprostać nowym wyzwaniom, jakimi są: rozszerzenie o nowe kraje oraz wymóg zrównoważonego rozwoju. Osiągnięcie tych celów będzie możliwe przy wsparciu na poziomie narodowym i lokalnym, z uwzględnieniem instrumentów innych polityk, tj. gospodarczej, społecznej, edukacyjnej, budżetowej i fiskalnej, konkurencji oraz badań w dziedzinie transportu. Znaczącą rolę ma tu także do odegrania planowanie przestrzenne. Przedsięwzięcia, które mają priorytetowe znaczenie w ramach polityki transportowej, a zarazem odnoszą się do obszaru pogranicza polsko-czeskiego to m.in.:
- rewitalizacja kolei;
- poprawa jakości w transporcie drogowym;
- urzeczywistnienie intermodalności;
- poprawa bezpieczeństwa na drogach;
- rozwój transportu miejskiego o wysokiej jakości;
- opracowanie średnio- i długoterminowych celów środowiskowych dla trwałego i zrównoważonego systemu transportu.

Wspólna Polityka Rolna
Wspólna Polityka Rolna pochłania znaczący procent budżetu Unii Europejskiej. Dotyczy ona (obok stabilizacji rynków i zaopatrzenia konsumentów w produkty rolne po rozsądnych cenach) zwiększania produktywności rolnictwa w drodze wspierania postępu technicznego, racjonalizację produkcji i optymalizację zastosowania czynników produkcji, czy wreszcie zapewnienia ludności rolniczej godziwych warunków życia, zwłaszcza przez zwiększanie dochodów osób zatrudnionych w rolnictwie. Obszary pogranicza polsko-czeskiego, w dużej części charakteryzujące się ekstensywną formą rolnictwa, będą znaczącym odbiorcą środków asygnowanych na realizację polityki rolnej UE. Ważnym filarem Wspólnej Polityki Rolnej UE jest także Inicjatywa LEADER, wspierająca zrównoważony rozwój obszarów wiejskich.

Polityki wspierające transformację i rozwój społeczno-ekonomiczny
Uruchomienie znaczącego społeczno-ekonomicznego potencjału obszaru pogranicza polsko-czeskiego będzie łatwiejsze i szybsze dzięki wykorzystaniu impulsów finansowych płynących z programów realizowanych w ramach licznych polityk UE, skierowanych do sfery społecznej i gospodarczej. Wśród nich wymienić należy:
- Politykę Społeczną;
- Politykę Zatrudnienia;
- Politykę Badań i Rozwoju Wspólnoty Europejskiej;
- Politykę Społeczeństwa Informacyjnego;

a także działania Wspólnoty w sferze nauki, kultury, w tym ochrony wspólnego dziedzictwa, turystyki itp. Bardzo ważną rolę odgrywać będzie w nadchodzących latach Odnowiona Agenda Lizbońska, która w znacznie większym niż dotąd stopniu będzie zorientowana na budowanie siły konkurencyjnej regionów. Jej strategicznym celem jest stworzenie opartej na wiedzy, a zarazem konkurencyjnej i dynamicznej gospodarki, zdolnej do systematycznego wzrostu, zapewniającej większą liczbę lepszych miejsc pracy w warunkach większej spójności społecznej. Służyć temu mają przede wszystkim zwiększone nakłady na badania i rozwój oraz budowanie

społeczeństwa opartego na wiedzy. Osiągnięciu celów strategii mają służyć m.in. następujące działania systemowo-regulacyjne, ważne także dla rozwoju pogranicza polsko-czeskiego:

- szybkie przechodzenie do gospodarki opartej na wiedzy (w tym rozwój społeczeństwa informacyjnego), badaniach i innowacji oraz kształceniu odpowiednich kwalifikacji i umiejętności;
- liberalizacja i integracja rynków telekomunikacji, energii, transportu oraz rynków finansowych;
- rozwój przedsiębiorczości: deregulacja i lepsze wsparcie ze strony administracji (likwidacja barier administracyjno-prawnych), łatwiejszy dostęp do kapitału i technologii, ograniczenie zakłócającej konkurencję pomocy publicznej, tworzenie równego pola konkurencji;
- wzrost zatrudnienia i zmiana modelu społecznego: wzrost aktywności zawodowej, uelastycznienie rynku pracy, poprawa edukacji, unowocześnienie systemu zabezpieczeń społecznych, ograniczenie biedy i wykluczenia społecznego;
- dbałość o trwałe fundamenty rozwoju i środowisko naturalne: ograniczenie zmian klimatycznych, a zwłaszcza spowolnienie zużycia paliw kopalnych w celu opóźnienia lub odwrócenia efektu cieplarnianego oraz opanowanie presji na środowisko ze strony transportu, zachowanie zasobów naturalnych, poprawa zdrowia publicznego.

II.2. SYSTEMY ADMINISTRACJI I PLANOWANIA PRZESTRZENNEGO W POLSCE I W REPUBLICE CZESKIEJ

II.2.1. SYSTEMY ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ

II.2.1.1. SYSTEM ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ W POLSCE

System władzy
W Rzeczypospolitej Polskiej ma zastosowanie zasada podziału równorzędnie traktowanej władzy na:

- **Ustawodawczą** – parlament składający się z dwóch izb: Sejmu (460 posłów) i Senatu (100 senatorów). Sejmowi podlega Najwyższa Izba Kontroli, powołana do kontrolowania działalności administracji publicznej. Sejm, za zgodą Senatu, powołuje także Rzecznika Praw Obywatelskich, który w swojej działalności jest niezależny od innych organów państwowych;
- **Wykonawczą** – najważniejszym przedstawicielem polskich władz oraz najwyższym organem państwa w zakresie władzy wykonawczej jest Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej wybierany w wyborach bezpośrednich na okres 5 lat; władzę tę sprawuje ponadto administracja publiczna;
- **Sądowniczą** – reprezentowaną przez sądy, trybunały.

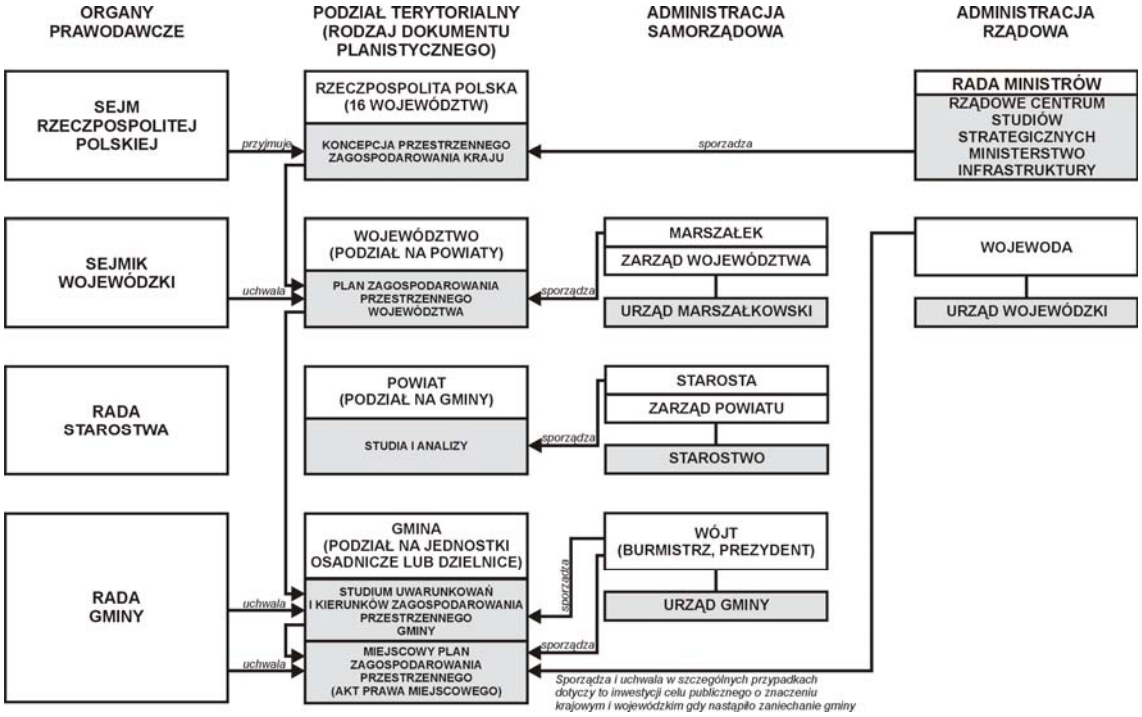
Administracja publiczna
Władzę wykonawczą sprawuje administracja publiczna, która dzieli się na administrację państwową i administrację samorządu terytorialnego.

Administracja państwowa ma charakter dwuszczeblowy (centralny i wojewódzki):

- administrację państwową centralną reprezentują: Premier, Rada Ministrów i struktury ją obsługujące ministerstwa, urzędy centralne oraz państwowe jednostki organizacyjne;
- administrację państwową szczebla wojewódzkiego reprezentują: Wojewoda (przedstawiciel rządu w terenie) i podległe mu: urząd wojewódzki i terenowe

organy administracji zespolonej oraz niepodlegające wojewodzie terenowe organy administracji niezespolonej.

RYSUNEK 2 STRUKTURA ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ W ZAKRESIE PLANOWANIA PRZESTRZENNEGO W POLSCE

Administracja samorządowa[1] (samorząd terytorialny) ma strukturę trójszczeblową, na którą składają się:

- samorządy województw – reprezentujące 16 województw
- samorządy powiatowe – reprezentujące 379 powiatów
- samorządy gminne – reprezentujące 2 478 gmin.

Jednostki samorządu nie mają wobec siebie żadnych uprawnień kierowniczych. Wykonują one swoje zadania za pośrednictwem **organów stanowiących i kontrolnych**, którymi są odpowiednio: sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, oraz **organów wykonawczych**, którymi są odpowiednio: zarząd województwa na czele z marszałkiem województwa, zarząd powiatu na czele ze starostą, zarząd gminy na czele z wójtem, burmistrzem lub prezydentem miasta.

Jednostki samorządu terytorialnego posiadają osobowość prawną i dysponują swoimi dochodami i mieniem komunalnym. Organy wykonawcze samorządu realizują swoje zadania przy pomocy administracji samorządu terytorialnego, dla której utworzono odpowiednio:

- Urząd Marszałkowski – kierowany przez marszałka województwa oraz jednostki samorządu województwa podległe zarządowi województwa;
- Starostwo powiatowe – kierowane przez starostę oraz jednostki samorządu powiatu podległe zarządowi starostwa, zespolone służby, inspekcje i straże powiatowe, dla których starosta jest zwierzchnikiem (wykonuje on w tym przypadku zadania rządowe);
- Urząd gminy – kierowany przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) oraz podległe mu jednostki samorządu gminy.

1 *Wg stanu na 01.01.2005 r.*

Sądownictwo
Sądy i trybunały w Rzeczypospolitej Polskiej są odrębne i niezależne od innych władz.
Struktura sądownictwa przedstawia się następująco:

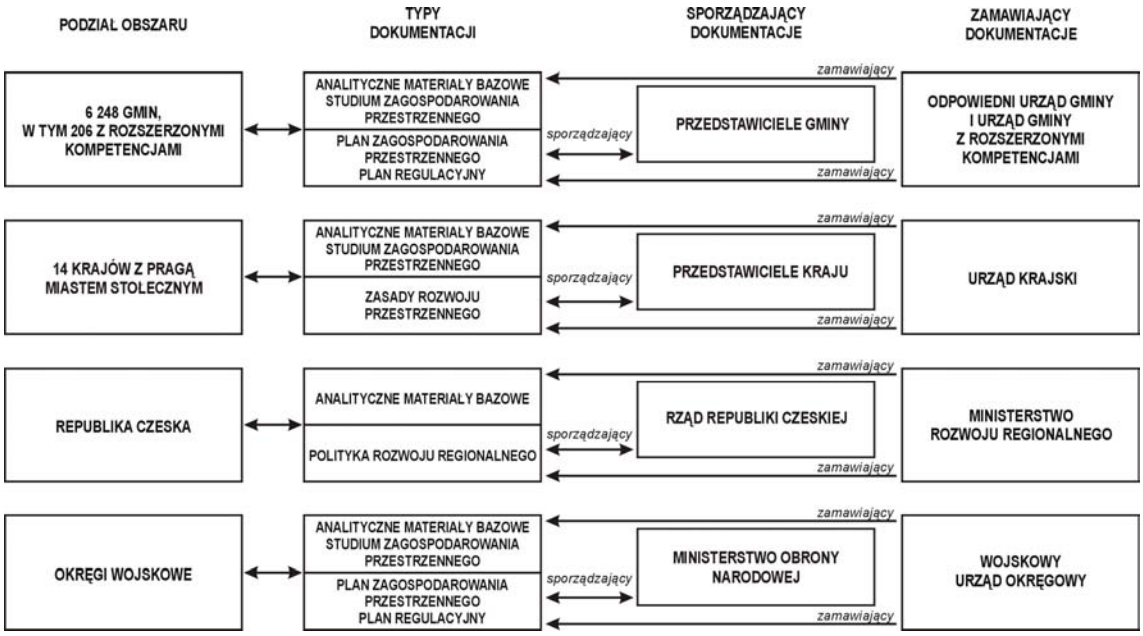
- **Sąd najwyższy, sądy powszechne i sądy administracyjne** – spełniają funkcje wymiaru sprawiedliwości;
- **Trybunał Konstytucyjny** – sprawuje szeroko pojętą kontrolę w sprawie zgodności ustaw i umów z konstytucją, udziela odpowiedzi na pytania prawne sądów, orzeka w sprawie sporów kompetencyjnych między centralnymi organami państwa;
- **Trybunał Stanu** – powołany jest do egzekwowania odpowiedzialności najwyższych urzędników państwowych za naruszenie konstytucji lub ustawy.

II.2.1.2. SYSTEM ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ W REPUBLICE CZESKIEJ

System władzy
Republika Czeska jest państwem o demokracji parlamentarnej. Konstytucja gwarantuje samorządność samorządowych jednostek administracyjnych – gmin i krajów. Obywatele sprawują władzę państwową za pośrednictwem organów:

- **władzy ustawodawczej** – którą stanowi dwuizbowy parlament: Sejm (200 posłów) i Senat (81 senatorów);
- **władzy wykonawczej** – której najważniejszym przedstawicielem jest prezydent, wybierany przez wspólne zgromadzenie obu izb parlamentu na okres 5 lat; organem naczelnym jest Rada Ministrów, która odpowiada przed Sejmem; ponadto władzę wykonawczą sprawuje administracja publiczna, w tym niezależna Najwyższa Izba Kontroli;
- **władzy sądowniczej** – reprezentowanej przez niezależne sądy i Trybunał Konstytucyjny. Szczególnym elementem ochrony praw publicznych jest niezależny urząd Rzecznika Praw Obywatelskich.

RYSUNEK 3 STRUKTURA ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ W ZAKRESIE PLANOWANIA PRZESTRZENNEGO W REPUBLICE CZESKIEJ

Administracja publiczna
Władzę wykonawczą w Republice Czeskiej sprawuje administracja publiczna, którą w ramach systemu administracyjnego dzieli się na państwową i samorządową administrację publiczną.

Administracja państwowa ma charakter hierarchiczny. Szczebel centralny reprezentują: premier, Rada Ministrów oraz podległe jej ministerstwa i urzędy centralne. Szczeble niższe to urzędy krajskie, wskazane administracje powiatowe i wybrane urzędy gminne. Te ostatnie poza własnym samorządem pełnią również częściowo zadania administracji państwowej, w ramach tzw. zadań zleconych na rzecz innych gmin znajdujących się na terenie im właściwych mniejszych rejonów administracyjnych: gminy podzielone są na gminy z powierzonym urzędem gminy (w liczbie 388 – tzw. drugi szczebel administracji) oraz gminy z rozszerzonymi kompetencjami (w liczbie 206 – tzw. trzeci szczebel administracji).

Administracja samorządowa nie posiada struktury hierarchicznej – w zakresie sprawowania władzy samorządy nie podlegają administracji państwowej ani administracji samorządowej wyższego szczebla, o ile ustawa nie stanowi inaczej. Struktura samorządu jest dwuszczeblowa i obejmuje:
- szczebel krajski – reprezentowany przez 14 krajów, w tym miasto stołeczne Praga;
- szczebel gminny – reprezentowany przez 6 248 gmin, w tym miast.

Szczególną odmianą samorządu gminnego są samorządy miejskie w wybranych 13 miastach (tzw. miasta statutowe). Mają one prawa do ustanawiania własnych zasad administrowania obszarem, w tym podziału swojego terytorium na mniejsze jednostki obszarowe. Miasto stołeczne Praga uznane jest za odrębny kraj i jest zarządzane w oparciu o odrębne akty prawne.

Jednostki samorządu są jednostkami publicznymi, posiadającymi swój własny budżet i dochody. Władza sprawowana jest przez rady krajów i gmin (w tym miast i miast statutowych). Władze samorządowe reprezentują hetman w kraju, burmistrz w gminie lub mieście oraz prezydent w mieście statutowym, następnie ich zarządy i inne samorządowe jednostki pomocnicze.

Sądownictwo
Władza sądownicza sprawowana jest przez niezawisłe sądy i sędziów. Struktura sądownictwa przedstawia się następująco:
- Trybunał Konstytucyjny;
- Sąd Najwyższy;
- Najwyższy Sąd Administracyjny;
- Sądy Naczelne, Krajskie i Powiatowe.

II.2.2. SYSTEMY PLANOWANIA PRZESTRZENNEGO

II.2.2.1. SYSTEM PLANOWANIA PRZESTRZENNEGO W POLSCE

Podstawy prawne
Obowiązującym dokumentem prawnym regulującym zasady planowania przestrzennego w Polsce jest Ustawa z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (DzU z 2003 r. Nr 80 poz. 717, z późniejszymi zmianami). Ustawa ta zaopatrzona jest w szereg rozporządzeń wykonawczych oraz odnosi się do szeregu ustaw szczególnych, m.in. Ustawy Prawo ochrony środowiska.

Ustawa określa:
- zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej;
- zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczenia terenów na określone cele oraz ustalenia zasad ich zagospodarowania;
- zakres i sposób działania organów planowania przestrzennego;
- reguluje proces sporządzania dokumentacji planistycznej i tryb uchwalania planów.

Za główne cele i zadania planowania przestrzennego w Polsce uznaje się utrzymanie ładu przestrzennego i respektowanie zasady zrównoważonego rozwoju, ze szczególnym uwzględnieniem:
- walorów architektonicznych i krajobrazowych;
- wymagań ochrony środowiska, w tym gospodarowania wodami i ochrony gruntów rolnych i leśnych;
- wymagań ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków;
- wymagań ochrony zdrowia oraz bezpieczeństwa ludzi i mienia;
- walorów ekonomicznych przestrzeni;
- prawa własności;
- potrzeb obronności i bezpieczeństwa państwa;
- potrzeby interesu publicznego.

Planowanie przestrzenne obejmuje zadania i czynności, z których główne to:
- ustalanie przeznaczenia terenu;
- rozmieszczanie inwestycji celu publicznego;
- określanie sposobów zagospodarowania oraz warunków i standardów urbanistycznych zabudowy terenu;
- kształtowanie sposobu wykonywania prawa własności nieruchomości;
- ochrona interesu prawnego osób trzecich;
- ocena i określanie wpływu planowanych zamierzeń inwestycyjnych na środowisko;
- ustanawianie zasad gospodarowania zasobami naturalnymi;
- zapewnienie udziału społeczeństwa w procesie planowania.

Organy planowania przestrzennego
Organy planowania przestrzennego w Polsce funkcjonują na 3 poziomach: lokalnym, regionalnym i krajowym.

Na poziomie lokalnym:
- gminy sporządzają:
  - studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (dokument określający politykę przestrzenną gminy, ale niebędący aktem prawa miejscowego);
  - miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego (akt prawa miejscowego);
  - studia i analizy;
- powiaty opracowują:
  - studia i analizy z zakresu zagospodarowania przestrzennego odnoszące się do obszaru powiatu (w zależności od potrzeb).

Na poziomie regionalnym:
- samorząd województwa (Urząd Marszałkowski) sporządza:
  - plany zagospodarowania przestrzennego województwa (dokument określający politykę przestrzenną województwa, niebędący aktem prawa miejscowego);
  - studia, analizy, programy.

Na poziomie krajowym:

- Rządowe Centrum Studiów Strategicznych sporządza:
  - koncepcję przestrzennego zagospodarowania kraju (dokument określający politykę przestrzenną państwa, niebędący aktem prawa miejscowego);
  - studia, analizy, koncepcje, programy.

Dokumentacja planistyczna

Zakres, funkcje i sposób uchwalania dokumentacji planistycznej określają przepisy prawne, takie jak ww. ustawa i rozporządzenia wykonawcze). Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego stanowi podstawę dla wydawania wszelkich decyzji związanych z terenem, a zwłaszcza decyzji o jego zagospodarowaniu.

- Poziom lokalny:
  - **Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy** – sporządzane jest dla całej gminy w jej granicach administracyjnych; ustalenia studium winny być zgodne z ustaleniami planu zagospodarowania przestrzennego województwa i są wiążące dla organów gminy przy sporządzaniu planów miejscowych; studium uchwala rada gminy;
  - **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego** – sporządzany jest dla obszaru wyznaczanego w miarę potrzeb lub wg wymagań przepisów szczególnych; plan uchwala rada gminy jako akt prawa miejscowego.

W celu oceny aktualności studiów i miejscowych planów, wójt (burmistrz, prezydent miasta), raz w ciągu trwania kadencji, przedstawia radzie gminy **analizę zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gminy**.

- Poziom regionalny:
  - **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa z planem zagospodarowania obszaru metropolitalnego jako jego częścią** – sporządzany jest dla województwa w jego granicach administracyjnych. Dla planu wiążące są ustalenia zawarte w koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju oraz w programach zawierających zadania rządowe. W planie zagospodarowania przestrzennego województwa uwzględnia się ustalenia strategii rozwoju województwa. Plan ten uchwala sejmik województwa.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa podlega okresowej ocenie. Zarząd województwa raz w czasie trwania kadencji sejmiku opracowuje **raport o stanie zagospodarowania przestrzennego w województwie oraz ocenę realizacji inwestycji celu publicznego**, i oba te dokumenty przedstawia sejmikowi.

- Poziom krajowy:
  - **Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju** – określa cele i kierunki rozwoju kraju oraz działania niezbędne do jego osiągnięcia. Rada Ministrów przyjmuje tę koncepcję, a Prezes Rady Ministrów przedstawia ją Sejmowi Rzeczypospolitej.

Dla monitorowania zmian w zagospodarowaniu przestrzennym kraju sporządza się **okresowe raporty** o jego stanie. Raporty te przyjmuje Rada Ministrów, a Prezes Rady Ministrów przedstawia je Sejmowi.

Ponadto, w polskim systemie planistycznym istnieje szereg dokumentów, które nie są ustawowo obowiązujące, lecz są niezbędne dla prowadzenia prawidłowej polityki przestrzennej. Należą do nich, między innymi, opracowywane szczególnie na poziomie krajowym i regionalnym rozmaite studia urbanistyczne, analityczne studia obszarowe, analizy i prognozy dla rozwoju długookresowego, terenowa dokumentacja techniczna itd.

II.2.2.2. SYSTEM PLANOWANIA PRZESTRZENNEGO W REPUBLICE CZESKIEJ

Podstawy prawne
W marcu bieżącego roku Rząd Republiki Czeskiej przyjął nową Ustawę w sprawie planowania przestrzennego i prawa budowlanego nr 183/2006 DzU (Prawo budowlane), która wejdzie w życie 1 stycznia 2007 r. Od tego dnia nowa ustawa, podobnie jak ustawa obowiązująca do tej pory, będzie wiążącym aktem prawnym regulującym zasady planowania przestrzennego, a jednocześnie zasady związane z przygotowaniem i realizacją inwestycji budowlanych w Republice Czeskiej. Uznano zatem za celowe przedstawienie informacji na temat nowej, a nie dotychczasowej ustawy Prawo budowlane nr 50/1976.

Ustawa w zakresie planowania przestrzennego w szczególności:
- formułuje cele i zadania planowania przestrzennego;
- określa system organów planowania przestrzennego;
- określa narzędzia i procedury w ramach planowania przestrzennego;
- określa sposób oceny wpływu na zrównoważony rozwój obszarów;
- reguluje procesy decyzyjne w obszarach oraz warunki w zakresie inwestycji budowlanych, rozwoju obszarów, realizacji inwestycji celu publicznego oraz wymiany gruntów;
- określa ewidencję podejmowanych działań w zakresie planowania przestrzennego oraz warunki kwalifikacyjne dotyczące tych działań.

Za główne zadania planowania przestrzennego nowa ustawa uznaje:
- ocenę i zachowanie stanu danego obszaru, jego walorów przyrodniczych, kulturowych i cywilizacyjnych;
- określanie koncepcji rozwoju obszaru, w tym koncepcji urbanistycznej, z uwzględnieniem walorów i uwarunkowań istniejących w obszarze; określanie wymogów urbanistycznych, architektonicznych oraz estetycznych dotyczących wykorzystania i przestrzennego zagospodarowania obszaru oraz ich zmian, w szczególności w zakresie lokalizacji, zagospodarowania i projektowania obiektów budowlanych;
- weryfikowanie potrzeby zmian w obszarze, pod kątem interesu publicznego, korzyści, problemów oraz zagrożeń w zakresie zdrowia publicznego, środowiska naturalnego, geologicznej budowy obszaru, wpływu na infrastrukturę publiczną oraz jej gospodarne wykorzystywanie; określanie warunków dotyczących przeprowadzenia zmian w obszarze, w szczególności dotyczących zlokalizowania i zagospodarowania obiektów budowlanych, przy uwzględnieniu istniejącego stanu i walorów obszaru, w tym kolejności przeprowadzania zmian w obszarze (podziału na etapy);
- tworzenie instrumentów z zakresu planowania przestrzennego umożliwiających zmniejszanie ryzyka występowania katastrof ekologicznych i przyrodniczych oraz usuwania ich następstw w sposób przyjazny naturze, a także ustanawianie zasad zagospodarowania przestrzennego umożliwiających usuwanie skutków nagłych zmian gospodarczych;
- określanie warunków dotyczących odbudowy i rozwoju struktury osadniczej oraz odpowiednich warunków mieszkaniowych;
- wiele innych działań, w tym przeprowadzanie oceny wpływu działań z zakresu planowania przestrzennego na zrównoważony rozwój obszaru i środowisko.

Organy planowania przestrzennego:
- **gminy** (obce) – wskazany przez kraj urząd gminy sporządza materiały bazowe do planów zagospodarowania przestrzennego oraz dokumentację dla obszaru gminy; dla gmin, których urzędom nie powierzono funkcji wykonawczej w tym zakresie na swoim obszarze administracyjnym, materiały powyższe i dokumentację sporządza urząd gminy o rozszerzonych kompetencjach;

- **kraje** – urząd krajski sporządza materiały bazowe dla planów zagospodarowania przestrzennego oraz dokumentację dla obszaru kraju; jest organem uczestniczącym w postępowaniu dotyczącym zmian przestrzennych w obszarach obejmujących większą liczbę rejonów administracyjnych gmin o rozszerzonych kompetencjach oraz w postępowaniu w sprawie przedsięwzięć, które wymagają oceny wpływu na środowisko naturalne;
- **Ministerstwo Rozwoju Regionalnego** (Ministerstvo pro místní rozvoj) – to centralny organ administracji planowania przestrzennego oraz prawa budowlanego, wykonuje nadzór w obu dziedzinach; w sprawach planowania przestrzennego wykonuje bazowe materiały z zakresu planowania przestrzennego dla obszaru Republiki Czeskiej, prowadzi ewidencję przedsięwzięć z zakresu planowania przestrzennego oraz wykonuje inne czynności zgodnie z ustawą, również zadania urzędu krajskiego, jeżeli plan zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru administracyjnego wykonuje miasto stołeczne Praga;
- **Ministerstwo Obrony** (Ministerstvo obrany) – rozpatruje oraz wydaje dokumentację z zakresu planowania przestrzennego oraz materiały bazowe dla obszarów poligonów wojskowych, sporządzone przez urząd poligonowy.

Bazowe materiały i dokumentacja planistyczna

Zakres dokumentacji planistycznej i jej funkcje określa ustawa i odpowiednie rozporządzenia wykonawcze. Dokumentacja ta stanowi podstawę dla wszelkich decyzji związanych z zagospodarowaniem terenu. Istnieją następujące typy obowiązujących bazowych dokumentów planistycznych:

- **Analityczne materiały bazowe z zakresu planowania przestrzennego (**Územně analytické podklady**)** – zawierają określenie oraz diagnozę stanu danego obszaru, jego walorów oraz ograniczeń dotyczących wprowadzania zmian w obszarze z uwzględnieniem ochrony interesu publicznego; za ich wykonanie odpowiedzialny jest każdy urząd planowania przestrzennego w ramach swojego rejonu administracyjnego;
- **Studium zagospodarowania przestrzennego** – weryfikuje wymogi (warunki) dotyczące ochrony walorów obszaru; zaleca, weryfikuje i sprawdza warianty rozwiązań wybranych problemów, ewentualnie zmian lub rozwoju systemów funkcjonowania, które mogłyby mieć wpływ lub mogłyby warunkować układ struktury obszaru lub jego wybranych części; studium zagospodarowania przestrzennego sporządza zamawiający dokumentacji zagospodarowania przestrzennego wtedy, kiedy dokumentacja ta o tym stanowi, jak również na podstawie własnej lub innej inicjatywy;
- **Polityka rozwoju przestrzennego (**Politika územního rozvoje**)** – określa, w danym przedziale czasowym, wymogi dotyczące uszczegółowienia zadań w ramach planowania przestrzennego z uwzględnieniem powiązaniań ogólnokrajowych, transgranicznych i międzynarodowych oraz strategię i podstawowe warunki dotyczące ich spełnienia; koordynuje tworzenie oraz aktualizację zasad rozwoju przestrzennego, tworzenie koncepcji zatwierdzanych przez ministerstwa oraz propozycje zmian w obszarach o znaczeniu krajowym, a także określa zadania związane z zapewnienieniem ich koordynacji; jest wiążąca dla określania zasad rozwoju przestrzennego, planów zagospodarowania przestrzennego, planów regulacyjnych oraz dla podejmowania decyzji w obszarach; za wykonanie polityki rozwoju przestrzennego dla obszaru kraju odpowiedzialne jest ministerstwo, a zatwierdza ją Rada Ministrów.

W zakres dokumentacji z zakresu planowania przestrzennego wchodzą:

- **Zasady rozwoju przestrzennego (**Zásady územního rozvoje**)** – określają wymogi w zakresie celowego i gospodarnego zagospodarowania obszaru kraju, określają tereny oraz korytarze o znaczeniu ponadlokalnym; pod budowle i przedsięwzięcia celu publicznego; formułują wymogi w zakresie wykorzystania obszarów oraz kryteria podejmowania decyzji w sprawie wariantów zmian wykorzystania lub przyszłego wykorzystania; w wybranych przypadkach nakładają obowiązek zweryfikowania zmian w studium zagospodarowania

przestrzennego lub warunkują podejmowanie decyzji o zmianach wydaniem planu regulacyjnego; są wiążące dla planów zagospodarowania przestrzennego, planów regulacyjnych oraz dla procesu decyzyjnego w obszarach; za ich sporządzenie odpowiedzialny jest urząd krajski dla całego obszaru kraju, opiniuje je ministerstwo, a wydaje Rada kraju.

- **Plan zagospodarowania przestrzennego (**Územní plán) – określa podstawową koncepcję urbanistyczną rozwoju obszaru kraju, zagospodarowania krajobrazu oraz infrastruktury publicznej; wytycza tereny zabudowane, możliwe do zabudowy i tereny pod przebudowę dla budowli i przedsięwzięć celu publicznego, a także rezerwy w obszarze, jednocześnie określając warunki ich wykorzystania; w wybranych przypadkach nakłada obowiązek weryfikacji zmian w studium zagospodarowania przestrzennego lub warunkuje proces decyzyjny w sprawie zmian wydaniem planu regulacyjnego; jest wiążący dla planu regulacyjnego oraz podejmowania decyzji w obszarze; plan zagospodarowania przestrzennego miasta stołecznego Pragi jest wiążący również dla planu zagospodarowania przestrzennego wydzielonej części miasta; za jego wykonanie odpowiedzialny jest urząd gminy wskazany do tej funkcji dla całego obszaru gminy, całego obszaru miasta stołecznego Pragi, ewentualnie dla całego obszaru poligonu wojskowego; plan zagospodarowania przestrzennego opiniuje urząd krajski, a wydaje rada gminy; w przypadku wojskowych terenów poligonowych oba zadania pełni ministerstwo obrony;
- **Plan regulacyjny** (Regulační plán) – ustala szczegółowe warunki zagospodarowania gruntów na określonym obszarze, lokalizację budowli i infrastruktury publicznej oraz zagospodarowanie przestrzenne działek dla budowli i przedsięwzięć celu publicznego, również w celu ochrony walorów i charakteru obszaru i tworzenia korzystnego środowiska naturalnego. Na analizowanym obszarze zabudowanym zastępuje decyzje w zakresie zagospodarowania przestrzennego i jest wiążący dla procesu decyzyjnego. Plan regulacyjny wydany przez kraj jest wiążący dla planów zagospodarowania przestrzennego i planów regulacyjnych gmin. Plan regulacyjny wykonywany jest z inicjatywy rady kraju, gminy lub ministerstwa obrony, a także na wniosek osoby fizycznej lub prawnej, za wynagrodzeniem, zgodnie z określonymi zasadami; zatwierdzany i wydawany jest przez właściwą radę; w przypadku wojskowych terenów poligonowych przez ministerstwo obrony.

Ponadto, w systemie planistycznym istnieje szereg dokumentów, które nie są ustawowo obowiązujące, lecz są niezbędne dla prowadzenia prawidłowej polityki przestrzennej. Należą do nich m.in.: studia urbanistyczne, analityczne studia obszarowe, analizy i prognozy rozwoju długookresowego, terenowa dokumentacja techniczna.

II.3. UWARUNKOWANIA ADMINISTRACYJNE I SPOŁECZNO -GOSPODARCZE POGRANICZA

II.3.1. DELIMITACJA OBSZARU OPRACOWANIA

Długość granicy Polski z Republiką Czeską wynosi 761,8 km, co stanowi ok. 20% całkowitej długości granic Polski oraz ok. 33% całkowitej długości granic Czech. W Polsce obszar pogranicza polsko-czeskiego obejmuje części 4 województw: lubuskiego, dolnośląskiego, opolskiego i śląskiego. Czeska część pogranicza przynależy do 5 krajów: libereckiego, kralovohradeckiego, pardubickiego, ołomunieckiego i morawskośląskiego. Łączna powierzchnia obszaru pogranicza po stronie polskiej wynosi 23 833 km^2 (co stanowi 8% ogólnej powierzchni Polski), a po stronie czeskiej 12 960 km^2 (16% ogólnej powierzchni Republiki Czeskiej). Obszar pogranicza polsko-czeskiego obejmuje obecnie 51 jednostek statystycznych poziomu NUTS 4 („Nomenklatura Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych"), po stronie polskiej są to powiaty (37), a po stronie czeskiej – okresy (14).

W skład pogranicza wchodzą następujące jednostki statystyczne poziomu NUTS 4:

- 2 powiaty województwa lubuskiego: żagański i żarski;
- 15 powiatów województwa dolnośląskiego: bolesławiecki, dzierżoniowski, jaworski, jeleniogórski, kamiennogórski, kłodzki, lubański, lwówecki, strzeliński, świdnicki, wałbrzyski, ząbkowicki, zgorzelecki, złotoryjski i Jelenia Góra;
- 8 powiatów województwa opolskiego: brzeski, głubczycki, kędzierzyńsko-kozielski, krapkowicki, nyski, opolski, prudnicki i Opole;
- 12 powiatów województwa śląskiego: bielski, cieszyński, gliwicki, pszczyński, raciborski, rybnicki, wodzisławski, żywiecki, Bielsko-Biała, Jastrzębie-Zdrój, Rybnik i Żory;
- 3 okresy kraju libereckiego: Liberec, Jablonec n. Nisou i Semily;
- 3 okresy kraju kralovohradeckiego: Trutnov, Náchod i Rychnov n. Kněžnou;
- 1 okres kraju pardubickiego: Ústí nad Orlicí;
- 2 okresy kraju ołomunieckiego: Jeseník i Šumperk;
- 5 okresów kraju morawskośląskiego: Bruntál, Opava, Ostrava-město, Karviná i Frýdek-Místek.

Obszar pogranicza polsko-czeskiego cechuje się dużym zróżnicowaniem geograficznym; występują tu różnorodne typy krajobrazu naturalnego z wyraźną przewagą krajobrazu górskiego i wyżynnego. Wzdłuż granicy rozciągają się pasma Sudetów (po stronie polskiej na obszarze województw: dolnośląskiego i opolskiego, a po stronie czeskiej na obszarze krajów: libereckiego, kralovohradeckiego, pardubickiego, ołomunieckiego i morawskośląskiego) oraz pasmo Beskidu Śląskiego (w części polskiej w województwie śląskim, a w części czeskiej w kraju morawskośląskim).

II.3.2. PODZIAŁ ADMINISTRACYJNY I EUROREGIONY

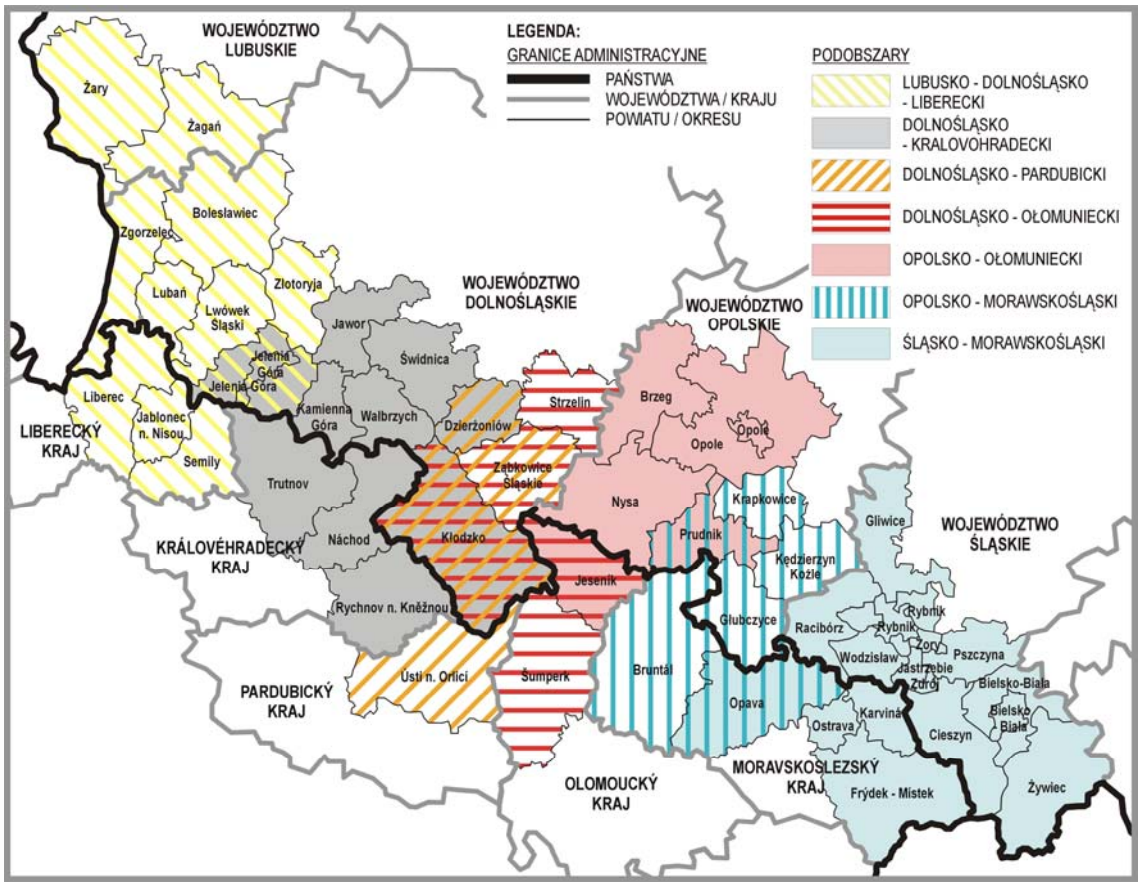
RYSUNEK 4 STRUKTURA ADMINISTRACYJNA

Obszar pogranicza polsko-czeskiego obejmuje – licząc od granicy państwa – pas dwóch powiatów po stronie polskiej i jednego okresu po stronie czeskiej. Z dniem 31.12.2002 roku w Czechach przestały funkcjonować urzędy na poziomie okresów (odpowiednik polskich powiatów), zostały one jednak utrzymane jako jednostki podziału administracyjnego państwa, wykorzystywane do wyznaczenia granic właściwości niektórych organów państwowych (np. urzędy ds. gruntów, urzędy katastralne, urzędy pracy, sądy, policja i in.). Obecnie w układzie administracyjnym pogranicze polsko-czeskie obejmuje po stronie polskiej 4 województwa, 37 powiatów i 245 gmin, a po stronie czeskiej 5 krajów, 14 okresów i 865 gmin. W ramach drugiego kroku reformy administracji publicznej w Czechach z dniem 1.01.2003 roku większość kompetencji urzędów powiatowych (okresy) przeniesiona została na urzędy „krajskie" lub na urzędy wybranych gmin, tzw. gmin o rozszerzonych kompetencjach oraz został opublikowany wykaz gmin tworzących ich rejony administracyjne.

W badanej czeskiej części obszaru znajduje się 45 gmin o rozszerzonych kompetencjach. Pięć miast posiada specjalny status samorządu miejskiego, tzw. miasta statutowe (Liberec, Ostrava, Opava, Karviná i Havířov).

RYSUNEK 5 PODOBSZARY REGIONU POGRANICZA

Uwzględniając wspólną granicę jednostek administracyjnych na poziomie województw w Polsce i na poziomie krajów w Czechach, wyodrębnić można siedem podobszarów; obrazuje je tabela 1.

TABELA 1 PODOBSZARY POGRANICZA POLSKO-CZESKIEGO

Podobszar	Powiaty i okresy objęte opracowaniem
LUBUSKO -DOLNOŚLĄSKO -LIBERECKI	powiaty: zgorzelecki, lubański, bolesławiecki, lwówecki, jeleniogórski, złotoryjski oraz żarski i żagański (województwo lubuskie), okresy: Liberec, Jablonec n. Nisou, Semily
DOLNOŚLĄSKO -KRALOVOHRADECKI	powiaty: jeleniogórski, kamiennogórski, wałbrzyski, jaworski, świdnicki, kłodzki, dzierżoniowski, miasto na prawach powiatu: Jelenia Góra, okresy: Trutnov, Náchod, Rychnov nad Kněžnou
DOLNOŚLĄSKO -PARDUBICKI	powiaty: kłodzki, ząbkowicki, dzierżoniowski, okresy: Ústí nad Orlicí
DOLNOŚLĄSKO -OŁOMUNIECKI	powiaty: kłodzki, ząbkowicki, strzeliński, okresy: Šumperk, Jeseník
OPOLSKO-OŁOMUNIECKI	powiaty: nyski, brzeski, prudnicki, opolski, miasto na prawach powiatu: Opole, okresy: Jeseník
OPOLSKO -MORAWSKOŚLĄSKI	powiaty: prudnicki, głubczycki, kędzierzyńsko-kozielski, krapkowicki, okresy: Brúntal, Opava
ŚLĄSKO -MORAWSKOŚLĄSKI	powiaty: raciborski, gliwicki, wodzisławski, rybnicki, cieszyński, bielski, żywiecki, pszczyński, miasta na prawach powiatu: Jastrzębie-Zdrój, Rybnik, Bielsko -Biała, Żory, okresy: Ostrava-město, Karviná, Frýdek-Místek

Ważną formą współpracy instytucjonalnej na granicy polsko-czeskiej są Euroregiony. Współdziałanie w ramach Euroregionów ma na celu przełamanie barier związanych z funkcjonowaniem granic państwowych oraz zbliżenie społeczności lokalnych po obu stronach granicy. Na terenie pogranicza polsko-czeskiego funkcjonuje 6 Euroregionów. Cztery z nich działają na podstawie porozumień polsko-czeskich, jeden obejmuje współpracę czesko-niemiecko-polską, natomiast jeden tylko niemiecko-polską.

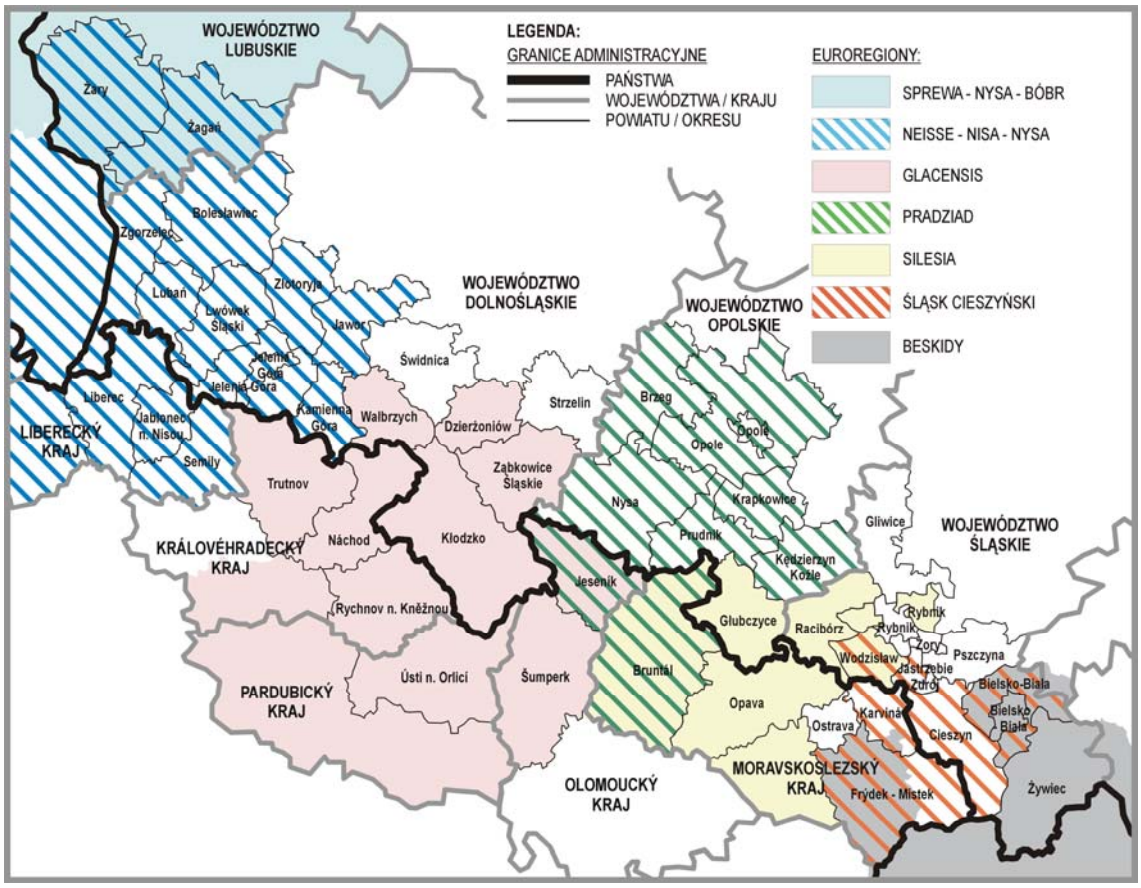
TABELA 2 EUROREGIONY NA POGRANICZU POLSKO-CZESKIM

Nazwa Euroregionu	Rok założenia	Cel	Państwa uczestniczące	Liczba członków
Neisse – Nisa – Nysa	1991	podejmowanie działań mających na celu: rozwój współpracy w zakresie planowania przestrzennego, poprawy stanu środowiska naturalnego, poprawy infrastruktury przygranicznej, rozwoju kultury, turystyki, poprawy stosunków międzyludzkich i podwyższania poziomu życia	Czechy	149
			Niemcy	6
			Polska	54
Sprewa – Nysa – Bóbr	1993	wszechstronna działalność na rzecz obszarów przygranicznych, ich rozwój gospodarczy, społeczny i kulturalny, niwelowanie różnic ekonomicznych, poprawa warunków życia, jak również ekologia regionu	Niemcy	23
			Polska	61
Glacensis	1996	umożliwienie lepszego przepływu towarów, pracowników, zakładanie nowych przedsiębiorstw i świadczenie usług	Czechy	87
			Polska	32
Pradziad	1997	wspieranie współpracy na terenach przygranicznych w dziedzinach: gospodarki przestrzennej, ochrony środowiska naturalnego, rozwoju gospodarczego, handlu i usług, turystyki, sportu i rekreacji, transportu i łączności, oświaty, nauki, kultury, sztuki i ochrony zdrowia, kontaktów międzyludzkich i wymiany młodzieży, zapobiegania przestępczości, wzajemnej pomocy na wypadek katastrof i klęsk, innych dziedzin wspólnego zainteresowania	Czechy	69
			Polska	25
Silesia	1998	podejmowanie wspólnych działań dla rozwoju gospodarczego i społecznego	Czechy	61

		regionu oraz zbliżenie jego mieszkańców i instytucji	Polska	20
Śląsk Cieszyński	1998	wspieranie rozwoju na obszarach przygranicznych w dziedzinach wymiany doświadczeń i informacji, współpracy przy planowaniu przestrzennym, rozwiązywaniu problemów w kwestiach transportu, komunikacji, ekologii i bezpieczeństwa, współpracy w dziedzinie gospodarki, handlu i usług	Czechy	41
			Polska	17
Beskidy	2000	wspieranie współpracy transgranicznej poprzez rozwój procesów integrujących społeczność Euroregionu i budujących demokrację lokalną, rozwój gospodarczy aktywizowany szczególnie przez budowanie transgranicznych powiązań kooperacyjnych, dbanie o bogactwo zasobów przyrody oraz optymalny rozwój potencjału ludzkiego i podniesienie jakości życia mieszkańców Euroregionu	Polska	30
			Czechy	59
			Słowacja	68

Do wszystkich Euroregionów pogranicza należy w sumie 407 podmiotów z Czech oraz 209 z Polski. Są to w większości gminy, ale także powiaty, organizacje i pojedyncze miejscowości.

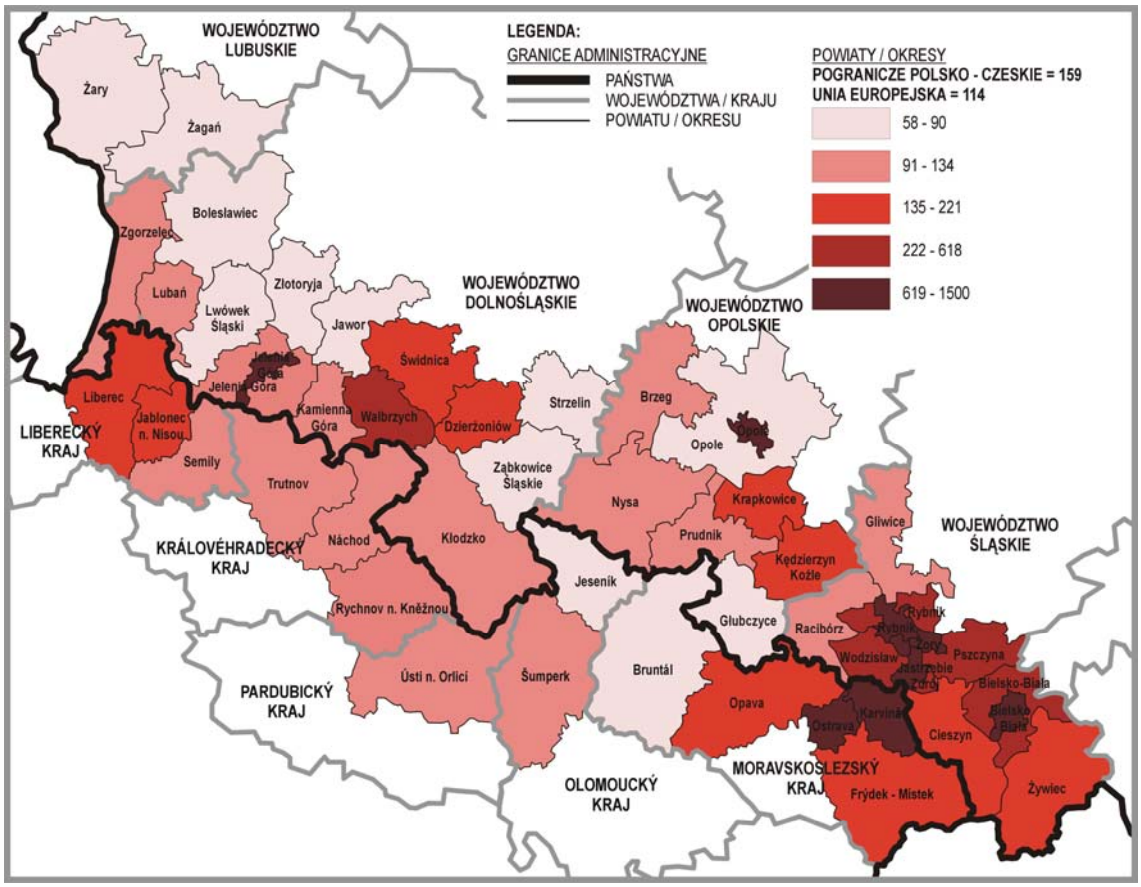
RYSUNEK 6 POWIATY I OKRESY, W GRANICACH KTÓRYCH ZNAJDUJĄ SIĘ CZŁONKOWIE EUROREGIONÓW

II.3.3. DEMOGRAFIA[2]

Obszar pogranicza zamieszkuje łącznie 5,8 mln mieszkańców, z czego 65,4% to mieszkańcy miast. Gęstość zaludnienia wynosi 159 osób na km^2 i jest znacznie wyższa od średniej dla Unii Europejskiej (114 osób na km^2).

RYSUNEK 7 GĘSTOŚĆ ZALUDNIENIA – LICZBA MIESZKAŃCÓW NA KM^2 (STAN NA 2003 R.)

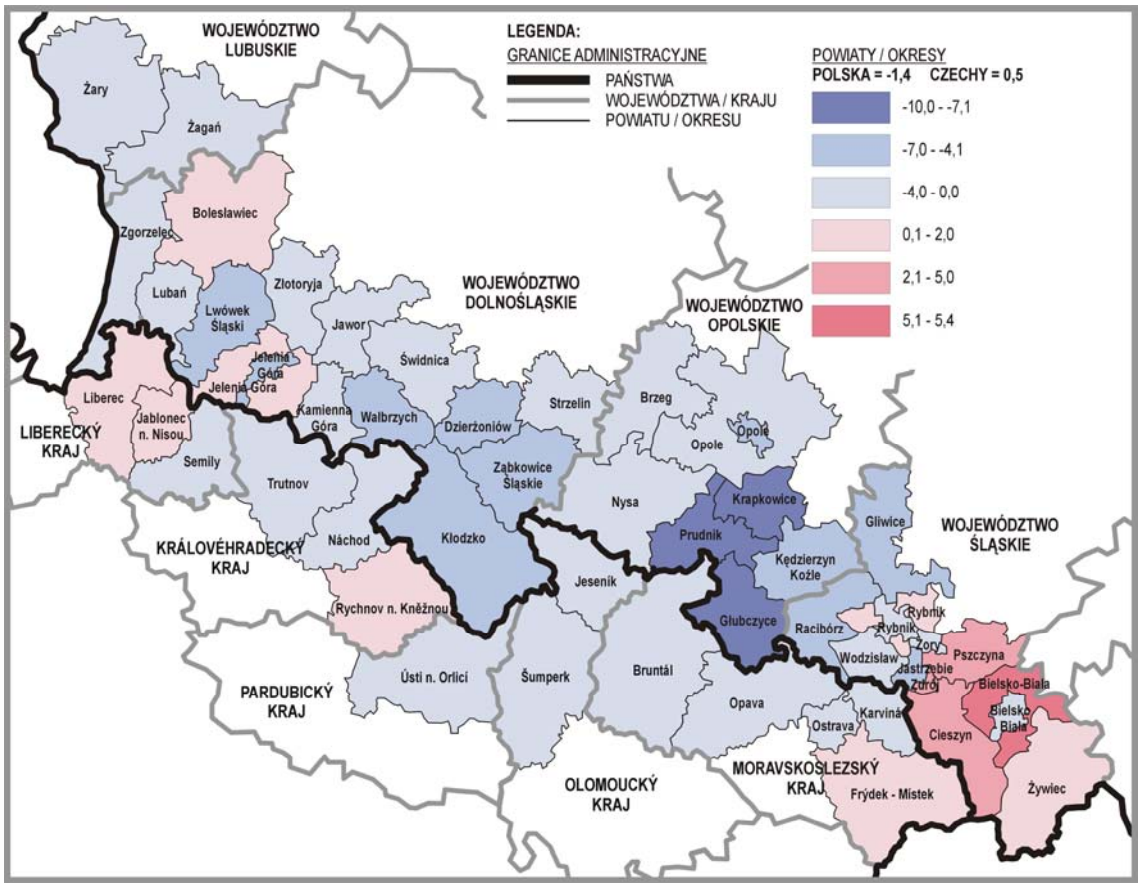

Na całym pograniczu polsko-czeskim (z wyjątkiem kilku powiatów i okresów) występuje spadek liczby ludności. Skala tego negatywnego zjawiska jest większa niż wynosi średnia dla każdego z państw, chociaż po stronie czeskiej jego nasilenie jest relatywnie mniejsze (rysunek nr 9).

Duże zróżnicowanie w zakresie dynamiki zmian ludnościowych występuje w polskiej części pogranicza, gdzie wartość współczynnika średniego rocznego przyrostu rzeczywistego w latach 2002-2003 wahał się od -9,75 ‰ w powiecie krapkowickim do +5,4 ‰ w powiecie bielskim. Mniejsze zróżnicowanie charakteryzowało część czeską, w której współczynnik ten obejmował przedział od -3,70 ‰ (Ostrava-město) do +0,85 ‰ (Rychnov n. Kněžnou). Powyższy współczynnik wynosił -1,4 ‰ dla Polski i 0,5 ‰ dla Republiki Czeskiej, co wskazuje na relatywnie lepszą sytuację w Czechach niż w Polsce, lecz w czeskiej części pogranicza tylko 4 okresy z 14 wykazują tendencję podobną do średniej krajowej i charakteryzują się dodatnim współczynnikiem przyrostu rzeczywistego. W pozostałych 10 okresach średnia z dwóch lat jest ujemna, ale nie przekracza wartości -4 ‰.

2 *Źródło danych: http://www.stat.gov.pl, http://www.czso.cz/ , http://www.europa.eu.int/comm/eurostat/*

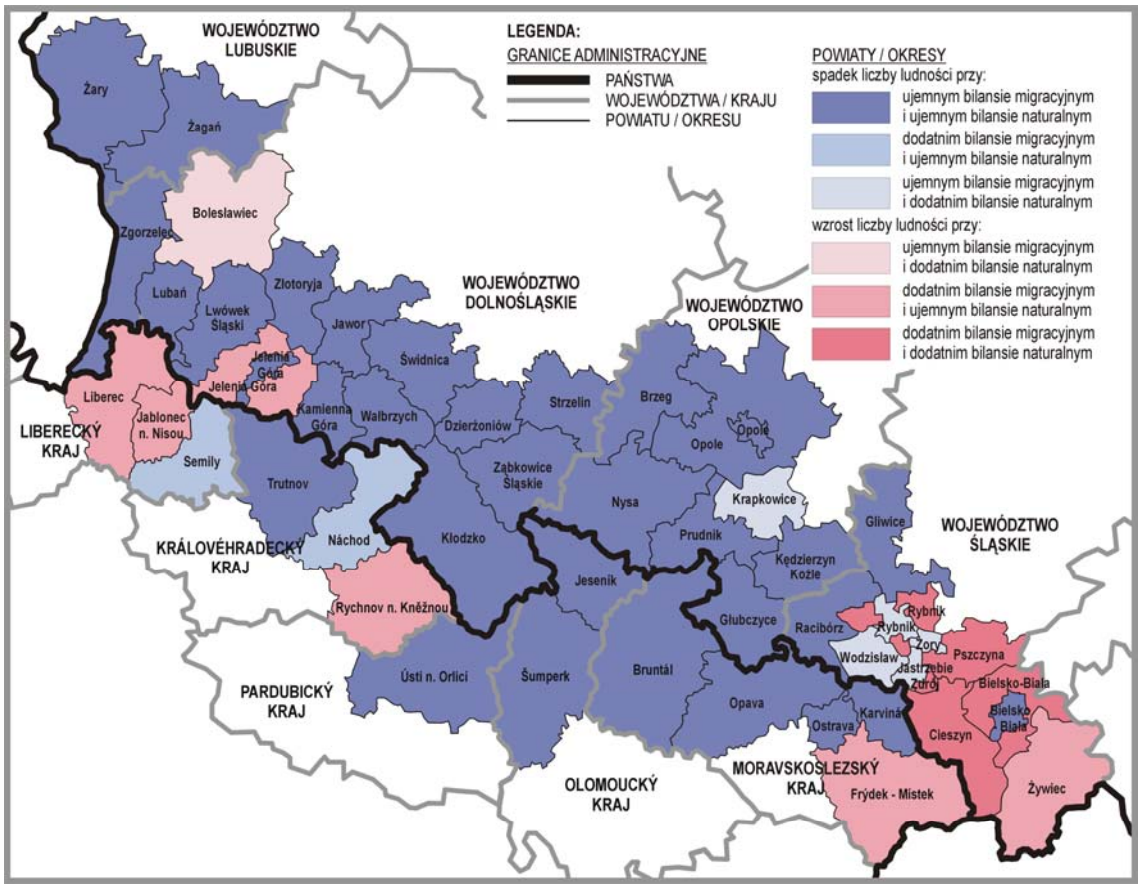
RYSUNEK 8 DYNAMIKA LUDNOŚCI W LATACH 2002-2003 – ŚREDNIOROCZNY WSPÓŁCZYNNIK PRZYROSTU RZECZYWISTEGO NA 1000 OSÓB

W części polskiej tylko 7 powiatów, z czego 5 w województwie śląskim, charakteryzuje się dodatnim przyrostem liczby ludności, w pozostałych 31 nastąpił spadek liczby ludności w badanym okresie, przy czym w 3 powiatach województwa opolskiego (krapkowickim, prudnickim i głubczyckim) spadek liczby ludności był szczególnie duży.

Analiza składowych współczynnika dynamiki ludności w latach 2002-2003, pozwala zobrazować rzeczywistą przyczynę zmian, z rozróżnieniem na bilans migracji i bilans naturalny (rys.10). I tak: wzrost liczby ludności w 4 okresach czeskich spowodowany jest dodatnim saldem migracji, ale przy jednoczesnym ujemnym bilansie naturalnym, tak samo jak w przypadku średniej dla całej Republiki Czeskiej. Odmienna sytuacja występuje w polskich powiatach charakteryzujących się dodatnim przyrostem rzeczywistym: w 6 z nich występuje dodatni przyrost naturalny (w 4 przy dodatnim saldzie migracji, w 2 przy ujemnym saldzie migracji), a tylko w jednym przyrost rzeczywisty spowodowany jest dodatnim bilansem migracyjnym przy ujemnym bilansie naturalnym.

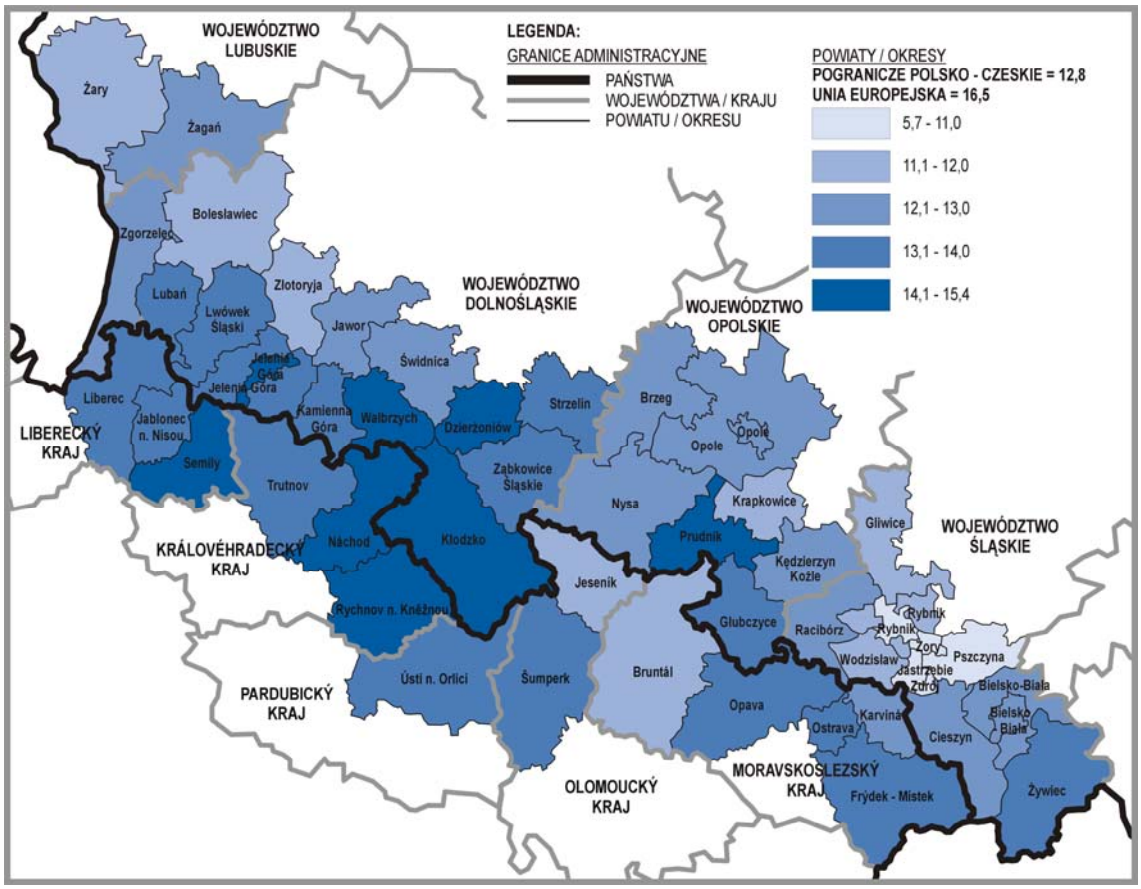
RYSUNEK 9 DYNAMIKA LUDNOŚCI W LATACH 2002-2003 – GŁÓWNE SKŁADOWE

Struktura wiekowa ludności na pograniczu polsko-czeskim jest korzystniejsza niż w Unii Europejskiej w odniesieniu do grupy osób w wieku 15-64 lat oraz powyżej 64 lat. W ogólnej liczbie ludności osoby w wieku 15-64 lat stanowią 70,8% (średnia w UE 67,1%); osoby w wieku 65 lat i więcej stanowią 12,8% (średnia w UE: 16,5%). Odsetek osób, które nie przekroczyły 15. roku życia jest jednakowy dla pogranicza i UE – wynosi 16,4%.

Zaznaczyć trzeba, że mimo iż udział grupy osób w wieku ponad 64 lat w ogólnej liczbie ludności pogranicza jest mniejszy niż średnia dla krajów Unii Europejskiej, wykazuje on znaczne dysproporcje w poszczególnych powiatach i okresach. Do obszarów, w których współczynnik ten przekracza 14% (wartość średnia dla Polski wynosi 13%, a dla Czech 14%), należą powiaty: wałbrzyski, dzierżoniowski, kłodzki, prudnicki, miasto Jelenia Góra i okresy: Semily, Rychnov n. Kněžnou, Náchod (rys. nr 11).

RYSUNEK 10 UDZIAŁ LUDNOŚCI W WIEKU POWYŻEJ 64 LAT W OGÓLNEJ LICZBIE LUDNOŚCI W % (STAN NA 2003 R.)

II.3.4. GOSPODARKA I PROBLEM BEZROBOCIA

Poziom PKB w Polsce i w Republice Czeskiej jest znacząco niższy niż średnia dla Unii Europejskiej. W regionach obszaru pogranicza polsko-czeskiego sytuacja jest jednak wyraźnie korzystniejsza po stronie czeskiej, gdzie we wszystkich regionach PKB kształtuje się na poziomie powyżej 50% średniej unijnej. W części polskiej jedynie województwo śląskie ma wartość PKB na podobnym poziomie.

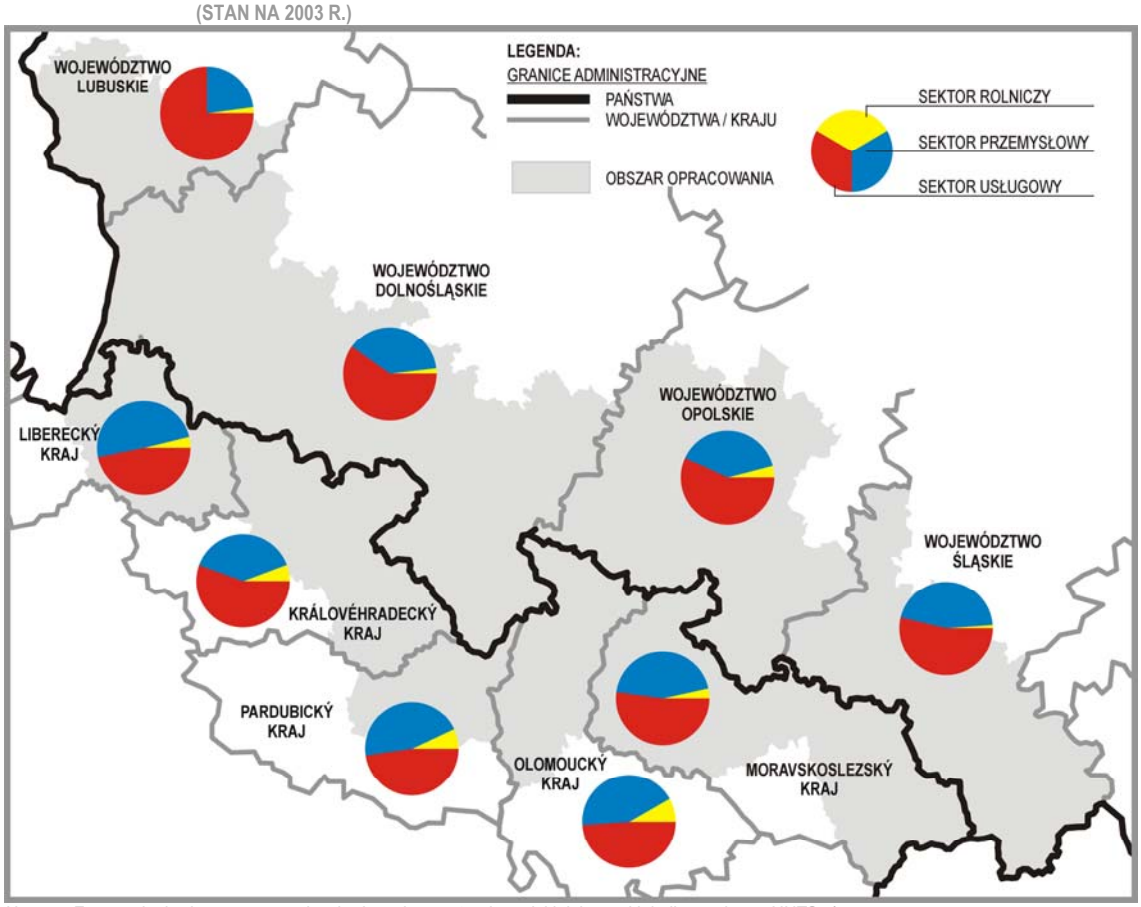
Struktura zatrudnienia na pograniczu polsko-czeskim jest zróżnicowana. Biorąc pod uwagę procentowy udział zatrudnionych w trzech sektorach: rolniczym, przemysłowym i usługowym, po stronie czeskiej w ciągu ostatnich 10 lat zanotowano ogólny wyraźny spadek zatrudnienia, szczególnie w rolnictwie, w przeciwieństwie do wzrostu udziału w sektorze usług, charakter przemysłowy utrzymuje się przede wszystkim w rejonie Ostrawy oraz Liberca. W polskiej części obszaru można wyróżnić rejony:

- rolnicze: powiat nyski, głubczycki, prudnicki,
- przemysłowe: powiat zgorzelecki, dzierżoniowski, krapkowicki, gliwicki i wodzisławski,
- usługowe: miasto Jelenia Góra, Opole, Bielsko-Biała, powiat żagański, kłodzki i cieszyński,

TABELA 3 POZIOM PKB W NUTS 2 OBEJMUJĄCYCH POGRANICZE POLSKO-CZESKIE LATACH 1995-2002, W PORÓWNANIU DO ŚREDNIEJ UNII EUROPEJSKIEJ *(przyjęto, że średnia dla 25 krajów Unii Europejskiej równa się 100). Źródło danych: http://www.europa.eu.int/comm/eurostat/)*

rok	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
UE (25 państw)	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
EU (15 państw)	111.1	110.8	110.6	110.4	110.2	110.1	110.1	109.9
Republika Czeska – regiony pogranicza (NUTS 2)								
Severovýchod	60.3	61.7	60.4	56.8	55.6	55.1	54.9	56.7
Střední Morava	59.3	60.7	59.0	54.7	53.0	51.8	51.9	52.4
Moravskoslezko	66.0	69.4	65.0	59.7	56.4	54.2	55.1	56.5
Polska – województwa pogranicza (NUTS 2)								
Śląskie	49.7	50.5	51.5	49.9	49.9	51.2	50.1	50.6
Lubuskie	40.2	39.5	40.8	41.3	41.6	42.3	41.2	39.9
Dolnośląskie	42.2	44.3	45.5	44.8	46.5	48.3	46.9	47.4
Opolskie	39.8	39.4	40.2	40.1	38.5	39.6	37.9	37.4

RYSUNEK 11 ODSETEK PRACUJĄCYCH W POSZCZEGÓLNYCH SEKTORACH (STAN NA 2003 R.)

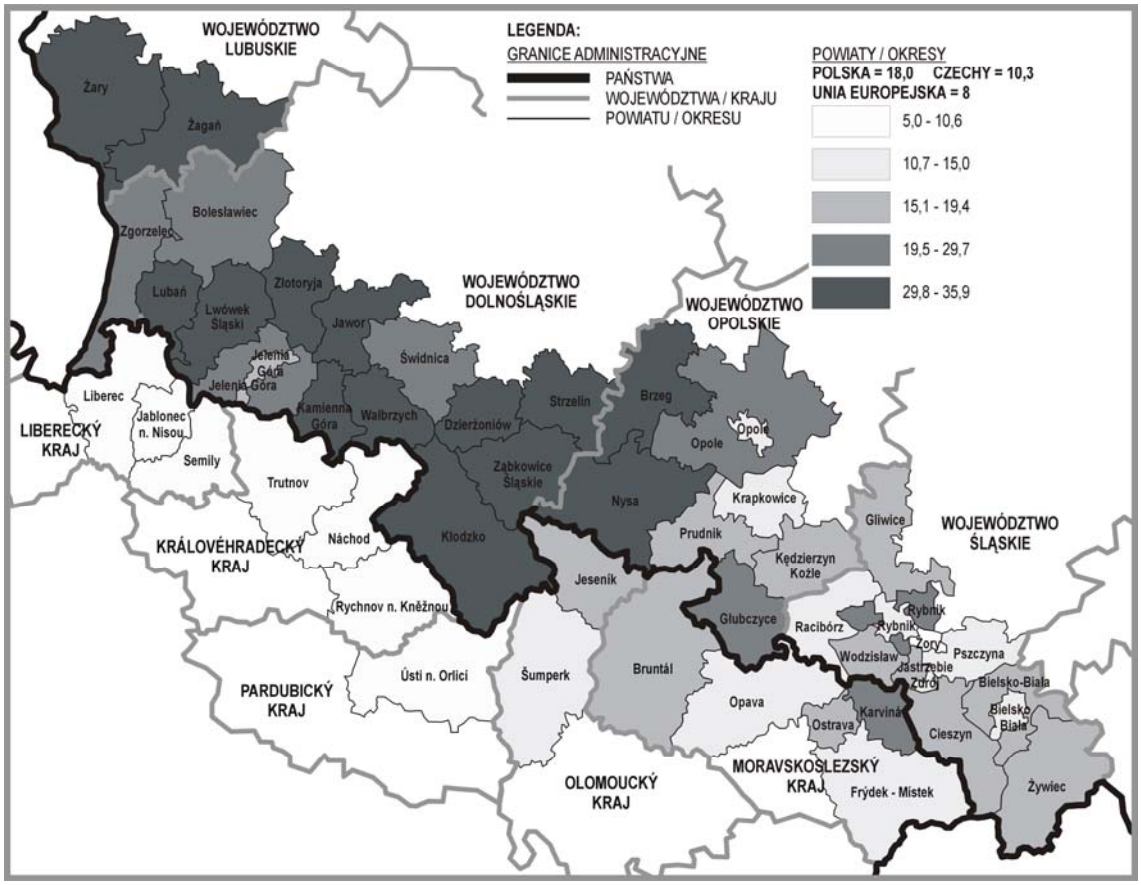
Uwaga: Z powodu braku porównywalnych danych po stronie polskiej i czeskiej dla poziomu NUTS 4 (okresy i powiaty) na mapie ukazano sytuację dla układu NUTS 3 (województw i krajów)

Zdecydowanie negatywnym zjawiskiem jest wysoki poziom bezrobocia na obszarze pogranicza polsko-czeskiego. Dotyczy to głównie jego polskiej części, która negatywnie kontrastuje z obszarami po stronie czeskiej, gdzie stopa bezrobocia rejestrowanego na koniec 2003 r. była zdecydowanie mniejsza[3]. W czeskiej części

3 *Do obliczenia stopy bezrobocia rejestrowanego wykorzystano po stronie polskiej wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań przeprowadzonego w 2002r. i Powszechnego Spisu Rolnego z 2002 r., po stronie czeskiej aktualne dane miejscowo właściwych urzędów pracy.*

pogranicza tylko w jednym z okresów bezrobocie przekroczyło 19%, a w 7 kształtowało się w granicach 10% lub mniej. Natomiast w części polskiej aż w 14 powiatach odnotowuje się stopę bezrobocia wyższą niż 29%, a tylko 6 nie przekroczyło wartości 10,5%. Dla porównania współczynnik bezrobocia dla całych Czech wynosi 10,3%, dla Polski 18,0%, a średnia dla UE 8%.

RYSUNEK 12 STOPA BEZROBOCIA REJESTROWANEGO W % (STAN NA 2003 R.)

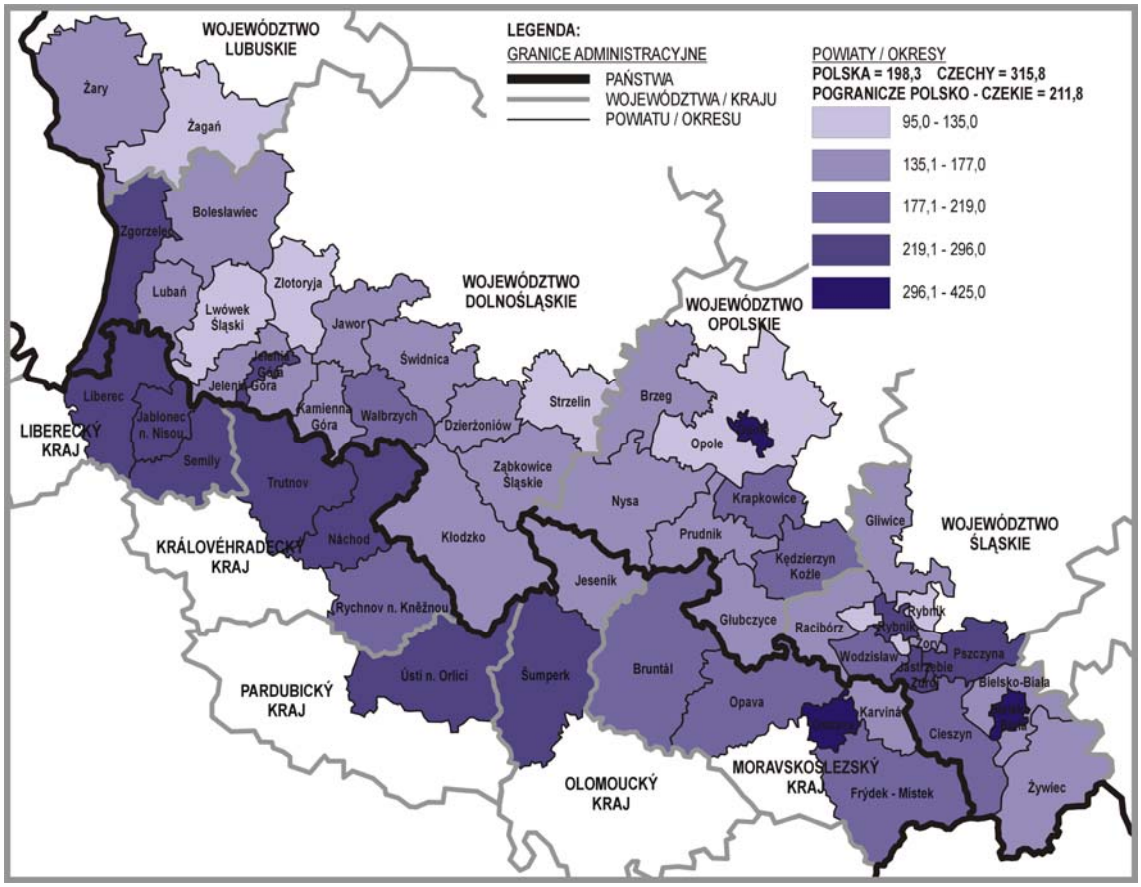
Analogicznie do stopy bezrobocia kształtuje się współczynnik pracujących. Korzystniejsza sytuacja występuje po czeskiej stronie pogranicza, gdzie wartość tego współczynnika mieści się dla wszystkich okresów w przedziale od 177 do 425 na 1 000 osób, choć wciąż jest to sytuacja gorsza niż przeciętna dla całej Republiki Czeskiej (gdzie wskaźnik wynosi ponad 315). Po stronie polskiej aż 6 powiatów charakteryzuje się współczynnikiem niższym od 135. Największa koncentracja miejsc pracy występuje w dużych miastach: Opolu, Bielsku-Białej i Ostrawie.

Istotnym czynnikiem rozwoju gospodarki opartej na wiedzy jest dostęp społeczeństwa do edukacji. W czeskiej części pogranicza funkcjonuje 5 uczelni wyższych: 3 w Ostrawie (15 000 studentów), po jednej Libercu (5 000) i Opavie (3 500). W bezpośrednim sąsiedztwie pogranicza znajdują się 4 kolejne: w Ołomuńcu (10 500), Pardubicach (6 900), Hradcu Králové (5 600) oraz Litomyšlu. W polskiej części pogranicza, które jest gęściej zaludnione i gdzie znajduje się więcej ośrodków miejskich, zlokalizowanych jest 28 uczelni wyższych, do najsilniejszych należą Opole (32 898 studentów) oraz Gliwice (32 019)[4]. Wyższe uczelnie znajdują się również w 12 polskich ośrodkach na terenie pogranicza, przy czym w 5 z nich działa więcej niż jedna szkoła wyższa: 6 w Bielsku-Białej, 4 w Opolu, 4 w Jeleniej Górze, 4 w Wałbrzychu i 3 w Rybniku, natomiast w 7 pozostałych ośrodkach: Świdnicy,

4 *Rola Gliwic, jako ważnego ośrodka akademickiego dla obszaru pogranicza, została podkreślona ze względu na bezpośrednie sąsiedztwo miasta z obszarem polskiej części pogranicza (która obejmuje powiat gliwicki bez miasta Gliwice).*

Brzegu, Nysie, Raciborzu, Ustroniu i Żywcu działają pojedyncze uczelnie. W Polsce obserwuje się tendencję zakładania uczelni i ich filii w małych miastach, co także powoduje dysproporcje pomiędzy liczebnością uczelni po stronie polskiej i czeskiej. Na obszar polskiej części pogranicza silnie oddziałują także duże ośrodki akademickie znajdujące się poza jego obszarem: Wrocław, Kraków i Katowice.

RYSUNEK 13 PRACUJĄCY NA 1000 MIESZKAŃCÓW (STAN NA 2003 R.)

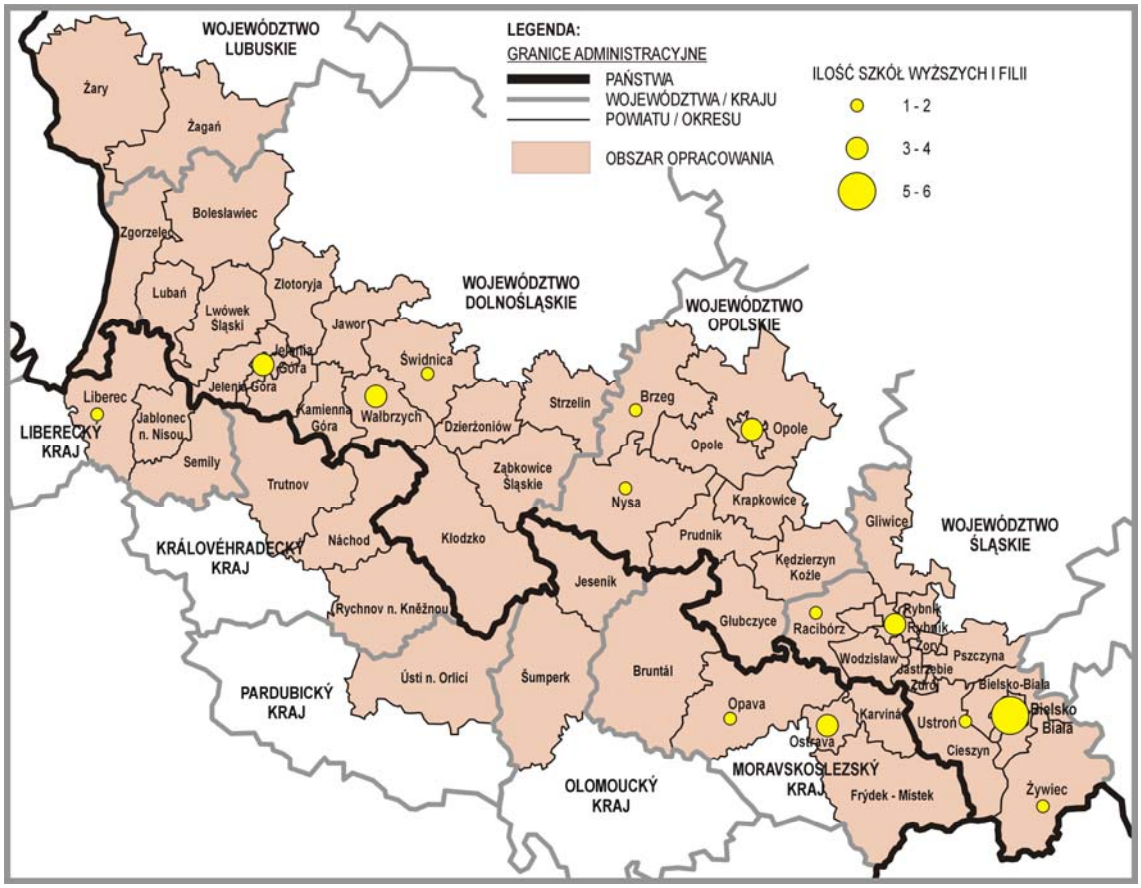

Ważnym wydarzeniem dla współpracy transgranicznej na poziomie akademickim było utworzenie w 2000 r. Uniwersytetu Nysa („Neisse University") – wspólnego projektu Politechniki Wrocławskiej, Wyższej Szkoły Technicznej w Zittau/Görlitz (Niemcy) i Uniwersytetu w Libercu (Republika Czeska). W ramach przedsięwzięcia zajęcia dla studentów odbywają się w jednej z trzech ww. uczelni, co umożliwia studentom poznawanie języka i kultury zapraszającego kraju.

W sumie w polskiej części pogranicza zlokalizowanych jest 28 szkół wyższych. Biorąc pod uwagę liczbę studentów, najsilniejszymi ośrodkami są: Opole (32 898 studentów) i Gliwice (32 019)[5]. Najwięcej (aż sześć) ośrodków ze szkołami wyższymi, zlokalizowanych jest w śląskiej części pogranicza. Zauważalną w Polsce tendencją jest tworzenie szkół wyższych i filii wyższych uczelni w małych miastach, co zdecydowanie ułatwia ich dostępność.

W części czeskiej działa 9 szkół wyższych: 3 w Ostrawie (łącznie 15 000 studentów) i po jednej w miastach: Ołomuniec (10 500), Pardubice (6 900), Hradec Králové (5 600), Liberec (5 000), Opava (3500) i Litomyšl.

RYSUNEK 14 SZKOŁY WYŻSZE (STAN NA 2003/2004 R.)

III. WYZWANIA POLITYKI PRZESTRZENNEJ

III.1. SPÓJNOŚĆ ZEWNĘTRZNA OBSZARU

III.1.1. ZNACZENIE POWIĄZAŃ ZEWNĘTRZNYCH DLA PRAWIDŁOWEGO FUNKCJONOWANIA OBSZARU POGRANICZA

Pogranicze polsko-czeskie posiada znaczący potencjał endogeniczny, który poprzez wzrost powiązań zewnętrznych może przyczynić się do ekspansji gospodarczej tego obszaru, jako ważnego subregionu Unii Europejskiej. Ważnym atutem jest potencjał demograficzny – relatywnie wysoka gęstość zaludnienia i korzystna struktura wieku ludności. Zagrożeniem rozwoju mogą być jednak takie czynniki jak: dominacja produkcji przemysłowej przestarzałej pod względem technologicznym, niedorozwój sektora usług, niski poziom wyposażenia infrastrukturalnego oraz słabe zróżnicowanie strukturalne gospodarki. Czynniki te mogą doprowadzić do ekonomicznej i społecznej degradacji regionu.

Szczególną szansą dla rozwoju społeczno-ekonomicznego pogranicza polsko -czeskiego jest jego korzystne położenie geograficzne w centralnym obszarze Europy Środkowo-Wschodniej. Strategiczne położenie obszaru pogranicza wynika również z sąsiedztwa z Wolnym Krajem Związkowym Saksonii oraz ze Słowacją. Cześć regionów, znajdujących się w obszarze pogranicza polsko-czeskiego, ma możliwość jednoczesnej współpracy (np. w ramach Inicjatywy Wspólnotowej INTERREG IIIA) z partnerami pochodzącymi z dwóch państw członkowskich Unii Europejskiej. Ponadto bliskość obszarów metropolitalnych: Pragi, Wrocławia, Brna, Katowic, Krakowa, a także Bratysławy, Berlina i Wiednia stwarza możliwość powiązań zewnętrznych pogranicza polsko-czeskiego, na przykład w zakresie badań naukowych i rozwoju nowych technologii.

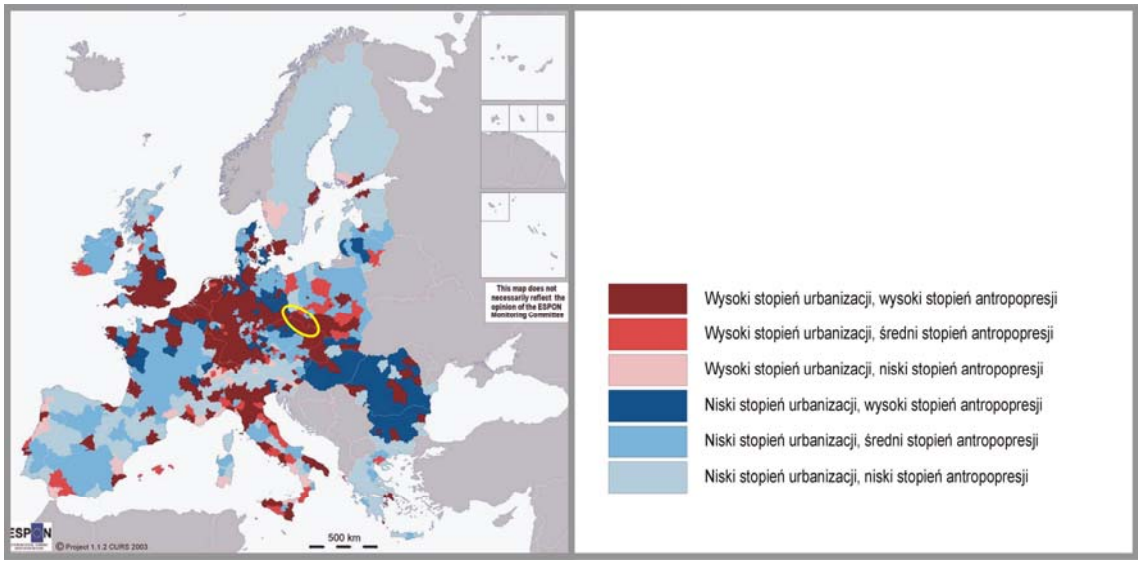
Priorytetem działań rozwojowych winno stać się prowadzenie właściwej polityki interregionalnej, polegającej na wzmocnieniu powiązań zewnętrznych obszaru. Przyczynią się one do wzmocnienia związków kooperacyjnych, większej dostępności rynków zewnętrznych, spowodują napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych i rozwój turystyki. Szczególna uwaga powinna być zwrócona na obszary tzw. trójstyku państw, czyli obszary pogranicza polsko-czesko-niemieckiego oraz polsko-czesko -słowackiego. Brak właściwych działań strategicznych, nakierowanych na wzmocnienie spójności zewnętrznej, może doprowadzić do wystąpienia fali negatywnych zjawisk w obszarze, tj.: bezrobocia strukturalnego, rozwoju patologii społecznych, depopulacji obszaru i spadku jego konkurencyjności na tle regionów europejskich.

Odpowiedni lobbing pogranicza polsko-czeskiego przy wykorzystaniu potencjału wewnętrznego przyczyni się do wzrostu konkurencyjności regionu w oparciu o kapitał ludzki oraz czynnik innowacji i wiedzy.

III.1.2. OBSZAR POGRANICZA POLSKO-CZESKIEGO NA TLE UNII EUROPEJSKIEJ, W ŚWIETLE WYBRANYCH BADAŃ ESPON[6]

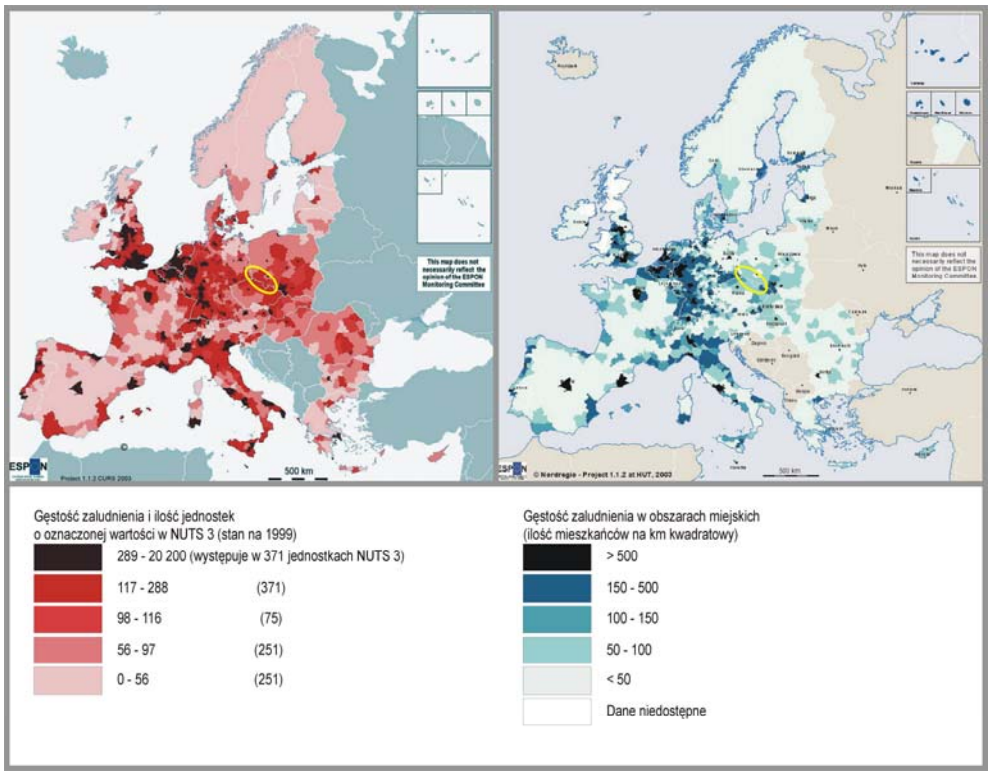
Na podstawie wybranych wskaźników społeczno-ekonomicznych zawartych w badaniach Europejskiej Sieci Obserwacyjnej Planowania Przestrzennego (ESPON) można stwierdzić, że pasmo pogranicza polsko-czeskiego stanowi wyraźne „odgałęzienie" europejskiego obszaru wzrostu (tzw. europejskiego banana), charakteryzującego się wysoką dynamiką rozwoju gospodarczego, głównie w oparciu o czynnik innowacji i wiedzy.

RYSUNEK 15 TYPOLOGIA FUNKCJONALNA REGIONÓW W OPARCIU O RELACJE MIASTO – WIEŚ. *ŹRÓDŁO: ESPON, 2004, ESPON PROJECT 1.1.2, URBAN-RURAL RELATIONS IN EUROPE, UNIVERSITY OF TECHNOLOGY, HELSINKI*

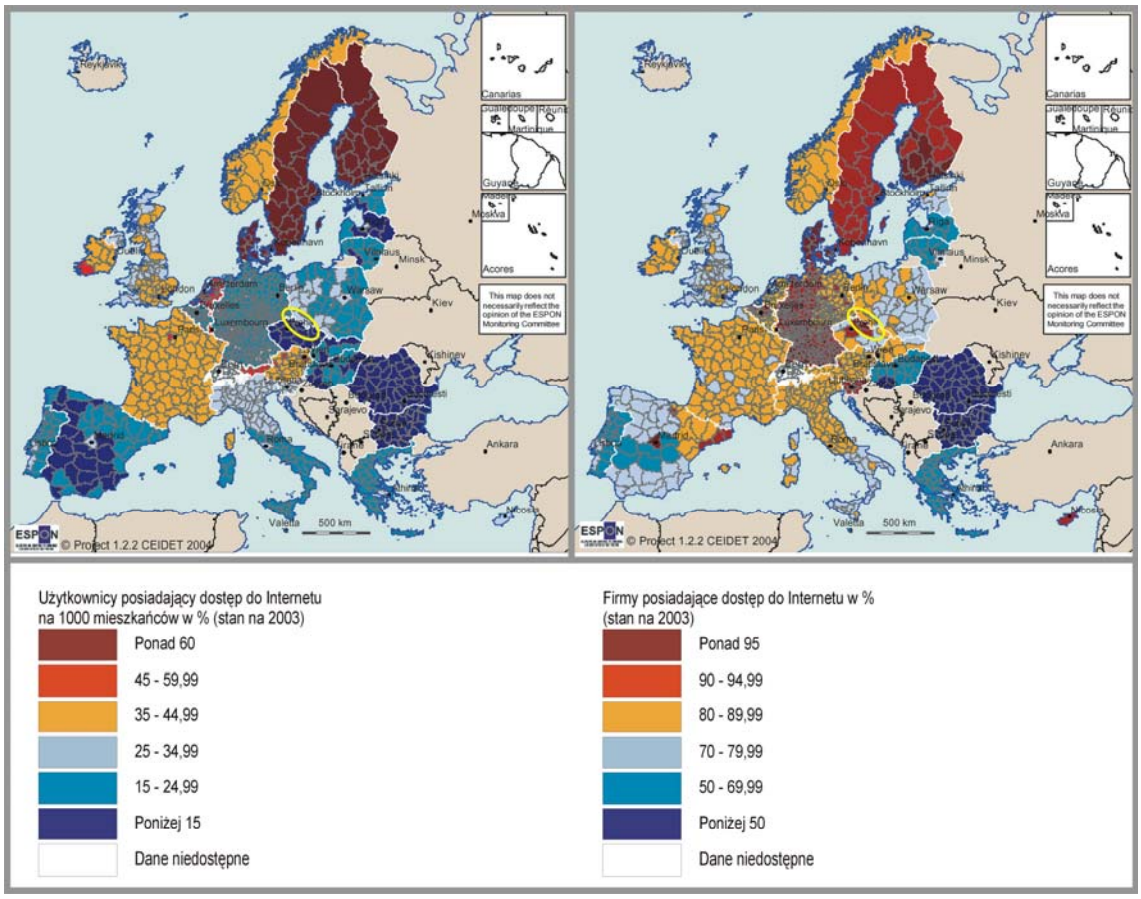

6 Źródło: http://www.espon.lu/online/documentation/projects/thematic/.

RYSUNEK 16 POTENCJAŁ DEMOGRAFICZNY. GĘSTOŚĆ ZALUDNIENIA W JEDNOSTKACH NUTS 3. GĘSTOŚĆ ZALUDNIENIA W OBSZARACH MIEJSKICH W JEDNOSTKACH NUTS 3. *ŹRÓDŁO: ESPON, 2004, ESPON PROJECT 1.1.2, URBAN-RURAL RELATIONS IN EUROPE, UNIVERSITY OF TECHNOLOGY, HELSINKI*

RYSUNEK 17 SPOŁECZEŃSTWO INFORMACYJNE. UŻYTKOWNICY INTERNETU W JEDNOSTKACH NUTS 3. UDZIAŁ FIRM POSIADAJĄCYCH DOSTĘP DO INTERNETU W JEDNOSTKACH NUTS 3. *ŹRÓDŁO: ESPON, 2005, ESPON PROJECT 1.2.2, TELECOMMUNICATION SERVICES AND NETWORKS: TERRITORIAL TRENDS AND BASIC SUPPLY OF INFRASTRUCTURE FOR TERRITORIAL COHESION, UNIVERSITY OF NEWCASTLE, UNIVERSITY OF AVEIRO, UNIVERSITY OF JOENSUU, HERIOT WATT UNIVERSITY*

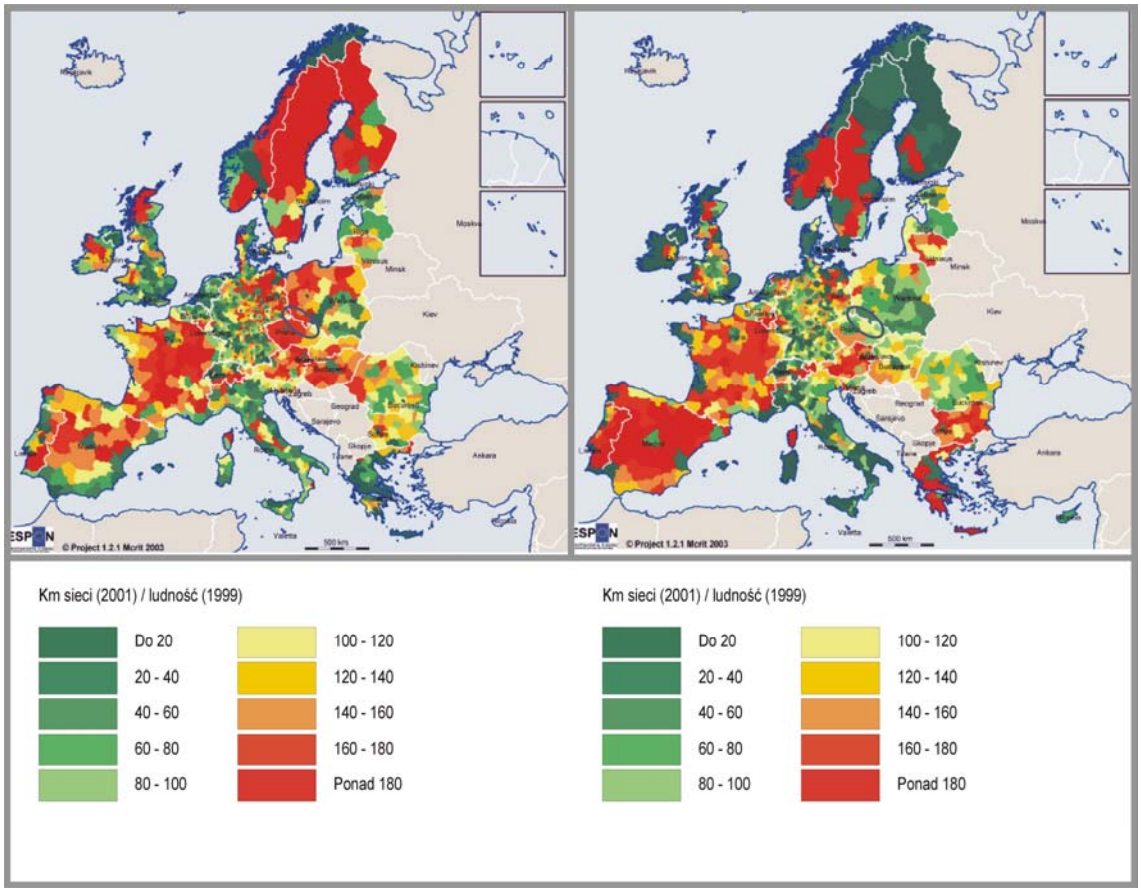

Badania ESPON ujawniły na obszarze pogranicza polsko-czeskiego charakterystyczne zjawiska i procesy, w tym m.in.:

- typologia funkcjonalna regionów wykazuje, iż pogranicze polsko-czeskie należy do obszarów o wysokim stopniu urbanizacji oraz wysokim stopniu antropopresji (cechę tę potwierdza również wysoki udział sztucznych powierzchni w strukturze użytkowania terenu);
- obszar pogranicza polsko-czeskiego na tle Europy odznacza się wysoką gęstością zaludnienia i wysokim wskaźnikiem urbanizacji;
- w obrębie pogranicza polsko-czeskiego zarysowuje się zjawisko depopulacji. Zdecydowana większość polskich powiatów i czeskich okresów charakteryzuje się spadkiem liczby ludności w latach 2002-2003, który spowodowany jest zarówno ujemnym bilansem naturalnym, jak i ujemnym bilansem migracyjnym;
- w porównaniu z państwami Europy Zachodniej, w krajach Europy Środkowo -Wschodniej (w tym również w paśmie pogranicza polsko-czeskiego) nie występuje zjawisko silnego „starzenia się" ludności, co potwierdza relatywnie niski odsetek mieszkańców w wieku powyżej 64 lat w strukturze wiekowej ludności;

- pogranicze polsko-czeskie na tle regionów Unii Europejskiej prezentuje się jako obszar słabo wyposażony w łącza internetowe, co potwierdza wyraźnie niski odsetek mieszkańców oraz firm posiadających dostęp do Internetu[7];
- polskie powiaty i czeskie okresy w obrębie pogranicza polsko-czeskiego (szczególnie po jego polskiej stronie) charakteryzują się zdecydowanie wyższą gęstością sieci kolejowej niż drogowej, jednak nie jest ona w pełni wykorzystywana;
- pogranicze polsko-czeskie jako subregion Europy Środkowo-Wschodniej cechuje się ponadprzeciętną w tej części kontynentu wartością PKB per capita.

RYSUNEK 18 DOSTĘPNOŚĆ KOMUNIKACYJNA. GĘSTOŚĆ SIECI DROGOWEJ W JEDNOSTKACH NUTS 3. GĘSTOŚĆ SIECI KOLEJOWEJ W JEDNOSTKACH NUTS 3. *ŹRÓDŁO: ESPON, 2004, ESPON PROJECT 1.2.1, TRANSPORT SERVICES AND NETWORKS: TERRITORIAL TRENDS AND BASIC SUPPLY OF INFRASTRUCTURE FOR TERRITORIAL COHESION, UNIVERSITY OF TOURS, TOURS*

7 *Wyniki badania i wykorzystane w nim narzędzia badawcze wzbudzają jednak poważne kontrowersje DG Information Society oraz wielu organizacji związanych z rozwojem społeczeństwa informacyjnego, zwłaszcza w odniesieniu do wykorzystania Internetu przez firmy w krajach Europy Centralnej, w tym w Polsce i w Czechach.*

III.1.3. KIERUNKI POWIĄZAŃ ZEWNĘTRZNYCH OBSZARU POGRANICZA

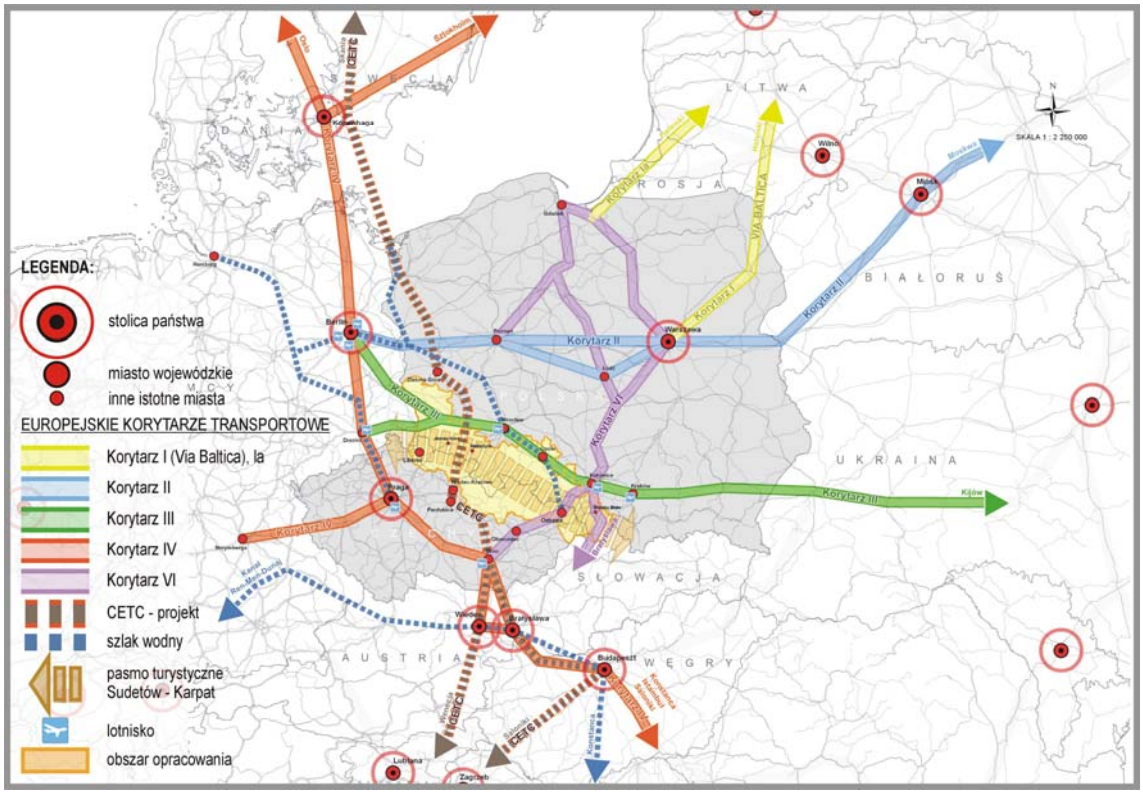
III.1.3.1. ZEWNĘTRZNE POWIĄZANIA KOMUNIKACYJNE I ODDZIAŁYWANIE EUROPEJSKICH KORYTARZY TRANSPORTOWYCH NA OBSZAR POGRANICZA

Obszar pogranicza polsko-czeskiego charakteryzuje się stosunkowo dobrze rozwiniętym układem komunikacyjnym, posiada powiązania komunikacyjne z regionami Polski, krajami Republiki Czeskiej, a także Saksonią i Słowacją. Jednak obecnie na drogach tego układu istnieją znaczne ograniczenia w swobodnym przepływie osób i towarów w komunikacji międzynarodowej.

Obszar znajduje się w zasięgu oddziaływania dwóch Paneuropejskich Korytarzy Transportowych (PKT) – III i VI, a także w bezpośrednim sąsiedztwie Korytarza IV:

- **III/IIIa Paneuropejski Korytarz Transportowy** przebiega równoleżnikowo od Berlina (Drezna) przez Wrocław, Katowice, Kraków i Rzeszów do Kijowa: droga krajowa DK4, autostrada A-4/A-18, linia kolejowa E-30/C-E 30), w jego obszarze znajduje się również linia szerokotorowa ze Sławkowa na Ukrainę;
- **VI Paneuropejski Korytarz Transportowy** przebiega południkowo z Gdańska do Brna (i dalej w kierunku Wiednia) lub Żyliny (Słowacja): autostrady A-1/D-1/D-47, drogi ekspresowe S-1/S-7/S-69, linie kolejowe E-65/C-E 65);
- **IV Paneuropejski Korytarz Transportowy** przebiega równoleżnikowo na zachód i południe od obszaru pogranicza: autostrada D-1/D-2/D-8.

RYSUNEK 19 OBSZAR POGRANICZA NA TLE PRZEBIEGU EUROPEJSKICH KORYTARZY TRANSPORTOWYCH

Obecnie trwają starania regionów, mające na celu wykreowanie **Środkowoeuropejskiego Korytarza Transportowego** (CETC), który łączyłby

Skandynawię poprzez Szczecin/Świnoujście i zachodnią ścianę Polski z Republiką Czeską i południem Europy. W jego skład wchodziłaby trasa E-65 (DK3, projektowane drogi ekspresowe S-3 i R-11, autostrady D-1/D-3/D-11), linie kolejowe E-59/C-E 59 oraz Droga Wodna Odry.

Korytarze transportowe tworzą mocny szkielet powiązań drogowych i kolejowych o zasięgu międzynarodowym. Są to multimodalne pasma transportowe, stwarzające możliwość szybkiej, ekonomicznej i wygodnej obsługi ruchu osób i towarów.

Docelowo znacznie poprawiają one powiązania międzyregionalne, a tym samym wpływają pozytywnie na mobilność i przedsiębiorczość mieszkańców. Łączą znaczące dla obszaru pogranicza ośrodki gospodarcze, technologiczne, naukowe i społeczno-kulturalne. Na osi III PKT położone są m.in.: Berlin, Drezno, Wrocław, Opole, Katowice, Kraków, a dalej Rzeszów, Lwów oraz Kijów. Ciągiem VI PKT powiązane są Gdańsk, Warszawa, Łódź, Katowice, Ostrava i Brno, natomiast IV PKT łączy m.in.: Berlin, Drezno, Pragę i Bratysławę. W projektowanym korytarzu CETC znajdują się m.in.: Szczecin, Gorzów Wielkopolski, Zielona Góra, Legnica, Hradec Králové, Brno i Bratysława.

Obok korytarzy transportowych, ważnym elementem systemu powiązań zewnętrznych pogranicza polsko-czeskiego jest trasa czeskiej drogi ekspresowej R 35 (E-442), równoległa do III i IV PKT. Zaczyna się ona w Hrádku nad Nisou, biegnie wzdłuż polsko-czeskiej granicy przez Liberec, Hradec Králové, do Ołomuńca, gdzie łączy się z autostradą D-47 biegnącą w kierunku Ostrawy. W 2007 roku powinno być już zrealizowane połączenie tej drogi z niemiecką drogą B-178, która prowadzi do węzła na autostradzie A-4 w Weissenbergu. Połączenie to biegnie przez Worek Turoszowski na terytorium Polski.

Aktualnie, głównie w polskiej części pogranicza, sieć drogowa i kolejowa w korytarzach transportowych jest niedoinwestowana i charakteryzuje się niskimi parametrami technicznymi. Skutkuje to obniżeniem komfortu i czasu przejazdu, co przekłada się na spadek atrakcyjności biznesowej obsługiwanych obszarów. Trwa jednak systematyczne uzupełnianie (modernizacja istniejących i budowa nowych odcinków) sieci autostrad i dróg ekspresowych oraz magistrali kolejowych. W 2006 roku powinna powstać cała trasa autostradowa A-4 od Krzywej, przez Wrocław, Katowice do Krakowa oraz powinna być już zakończona przebudowa linii kolejowej E-30 i E-59. Również sukcesywnie powinny być oddawane kolejne odcinki autostrad A-1, D-11, D-47 oraz dróg ekspresowych S-1, S-3, S-69, R-11, R-35, R-43, R-48, oraz modernizowane odcinki linii kolejowych sieci AGC/AGTC. Rozważana jest też zasadność połączenia dróg ekspresowych S-5 i R-43 na odcinku Wrocław – Boboszów – Dolní Lipka – Moravská Třebová (R-35), co usprawni połączenie Wrocław – Brno – Bratysława.

Oprócz sieci dróg szybkiego ruchu, linii kolejowych sieci AGC/AGTC, duże znaczenie dla międzyregionalnych i międzynarodowych powiązań pogranicza mają międzynarodowe porty lotnicze, mimo iż położone są głównie poza bezpośrednim jego obszarem. Obecnie obszar pogranicza obsługiwany jest przez dziesięć międzynarodowych lotnisk: Wrocław-Strachowice, Katowice-Pyrzowice, Kraków -Balice, Praga-Ruzyně, Brno-Tuřany, Ostrava-Mošnov, a także trzy lotniska w Berlinie: Schönefeld, Tegel i Tempelhof oraz lotnisko w Dreźnie.

Międzynarodowe porty lotnicze posiadają stosunkowo dobre powiązania drogowe z obszarem pogranicza. Z najdalej położonych miejsc dotrzeć można do nich w czasie do 5 godzin. Po zrealizowaniu docelowej sieci drogowej czas ten skróci się do 3-4 godzin. Gorzej przedstawia się to w przypadku połączeń kolejowych. Berlińskie porty lotnicze, mające połączenia lotnicze z całą Europą i światem, są dobrze skomunikowane z polską częścią pogranicza (autostrada A-4/A-18/A-15 – III PKT), natomiast port lotniczy Praga-Ruzyně, również posiadający połączenia lotnicze z całym światem, ma dodatkowo również dobre połączenia komunikacyjne z czeskim

obszarem pogranicza. Po zrealizowaniu sieci dróg szybkiego ruchu we wschodnich Czechach i południowej Polsce (szczególnie powiązań poprzecznych) jego dostępność z całego pogranicza znacznie się zwiększy.

Zlokalizowane w obszarze III PKT porty lotnicze we Wrocławiu, Katowicach i Krakowie, obsługujące ruch krajowy i międzynarodowy, zaspokajają potrzeby obszaru pogranicza w zadowalający sposób. Każde z nich posiada połączenia z Warszawą. Z Krakowa funkcjonują regularne połączenia do Pragi i Berlina. Obecnie we wszystkich wspomnianych portach lotniczych dynamicznie rozwijają się przewozy tzw. tanich linii lotniczych. W ich ramach prywatni operatorzy obsługują połączenia międzynarodowe, między innymi do Republiki Federalnej Niemiec (m.in. Frankfurt nad Menem, Kolonia, Düsseldorf), Wielkiej Brytanii (Londyn), Austrii (Wiedeń), Francji (Paryż), Włoch (Rzym). Należy mieć nadzieję, że również rozwiną się połączenia do Pragi i Berlina.

Nieco mniejsze znaczenie dla powiązań komunikacyjnych pogranicza przypisać należy szlakom wodnym Odry i Łaby (Łaba przepływa poza jego bezpośrednim obszarem). W wyniku zaniedbań w modernizacji szlaku wodnego Odry i Łaby, nie są one efektywnie wykorzystywane przez żeglugę śródlądową. Obecnie po polskiej stronie trwa wprowadzanie w życie Programu dla Odry 2006, który ma na celu wzmocnienie ochrony przeciwpowodziowej, przywrócenie czystości wód oraz poprawienie żeglowności Odry i połączenie jej z europejskimi szlakami śródlądowymi. W Polsce Odra jest rzeką żeglowną od Kędzierzyna-Koźla, natomiast Łaba w Republice Czeskiej żeglowna jest od Chvaletic (na zachód od Pardubic). W dalekiej perspektywie rozważany jest projekt połączenia dróg wodnych Odry, Łaby i Dunaju kanałem.

III.1.3.2. OŚRODKI O ZNACZENIU MIĘDZYNARODOWYM I KRAJOWYM A OBSZAR POGRANICZA – POWIĄZANIA, FUNKCJE

Pogranicze polsko-czeskie zajmuje strategiczny obszar w centrum Europy Środkowej i znajduje się w sferze oddziaływania silnych ośrodków o znaczącym potencjale gospodarczym i naukowo-badawczym. Wśród najważniejszych należy wymienić Berlin, Drezno, Pragę, Brno, Wiedeń, Budapeszt, Wrocław, Katowice i Kraków. Korzystne usytuowanie obszaru pogranicza, na styku z Saksonią i Słowacją, zwiększa możliwości prowadzenia ożywionej współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej.

W bezpośrednich granicach obszaru pogranicza po stronie czeskiej znajduje się jeden ośrodek metropolitalny – Ostrava – określany jako metropolia niższego rzędu. Miasto Opole jest jedynym tzw. krajowym ośrodkiem równoważenia rozwoju, jaki występuje po polskiej stronie pogranicza.

Ośrodki zlokalizowane na pograniczu polsko-czeskim i w jego bezpośrednim sąsiedztwie, w zależności od ich rangi i potencjału, przyczyniają się do wzmacniania połączeń obszaru z resztą terytorium Europy, gwarantując tzw. spójność zewnętrzną obszaru oraz powiązań wewnętrznych.

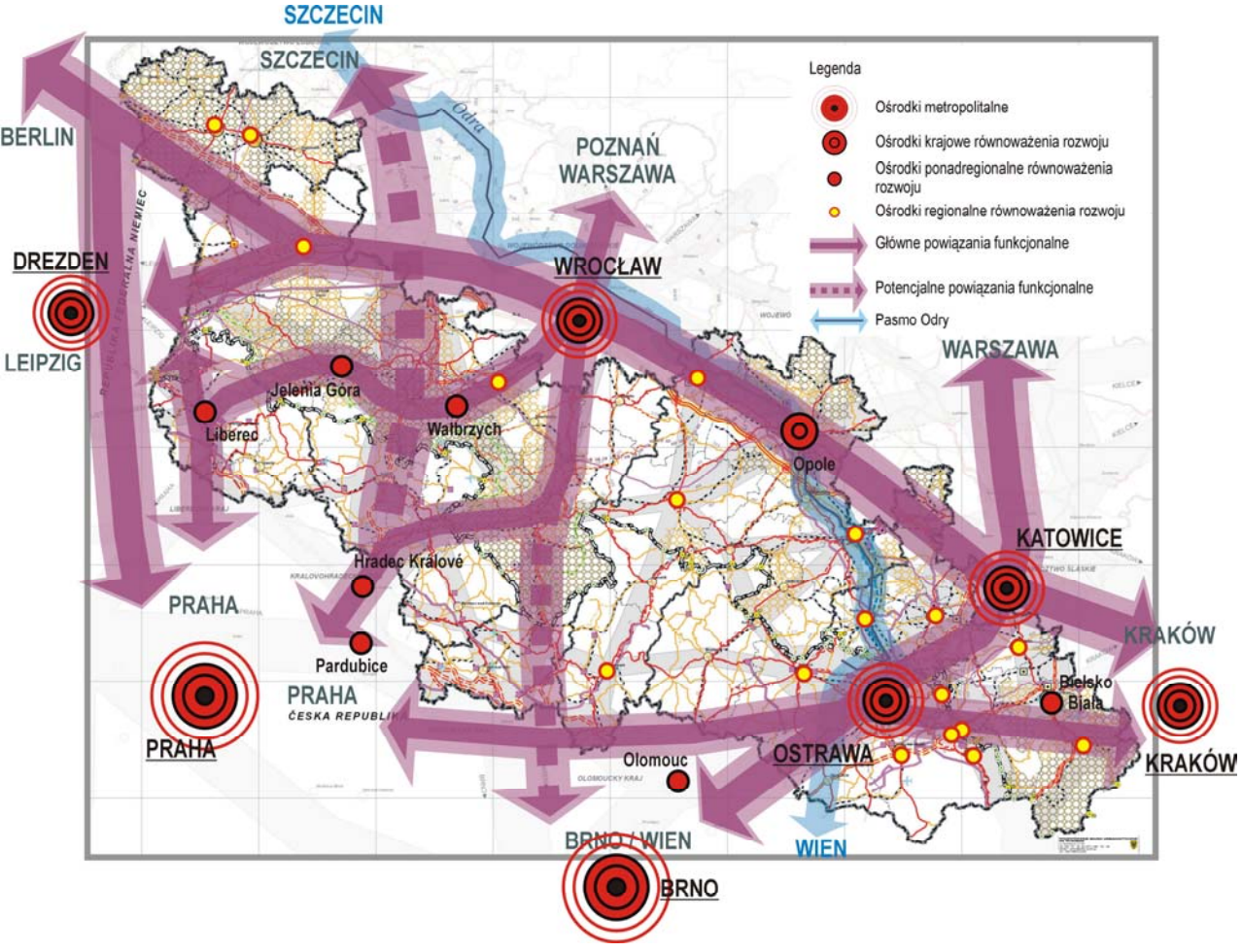
W tabeli 4 została przedstawiona hierarchia ośrodków w Polsce i Czechach. Przyjęta w „Studium…" ranga polskich ośrodków została oparta na Koncepcji polityki przestrzennego zagospodarowania kraju (M. P. Nr 26 z dnia 16 sierpnia 2001 r. poz. 432) oraz, w przypadku subregionalnych ośrodków rozwoju, na hierarchii ośrodków określonych w Planach zagospodarowania przestrzennego województw dolnośląskiego (2002 r.), opolskiego (2002 r.) i śląskiego (2004 r.). W Republice Czeskiej hierarchię ośrodków czeskich przyjęto zgodnie z rangą administracyjną miast, bowiem w latach 90. zniesiono regulacje prawne, określające kategoryzację miast w planowaniu przestrzennym.

TABELA 4

Hierarchia ośrodków w Polsce	RODZAJ WSPÓŁPRACY	Hierarchia ośrodków w Republice Czeskiej
Ośrodki metropolitalne	**GŁÓWNIE WSPÓŁPRACA W RAMACH SPÓJNOŚCI ZEWNĘTRZNEJ**	Ośrodki metropolitalne (niższego rzędu)
Krajowe ośrodki równoważenia rozwoju		
Ponadregionalne ośrodki równoważenia rozwoju	**GŁÓWNIE WSPÓŁPRACA W RAMACH SPÓJNOŚCI WEWNĘTRZNEJ**	Ośrodki ponadregionalne
		Ośrodki regionalne
Regionalne ośrodki równoważenia rozwoju		Mikroregionalne ośrodki rozwoju (znaczące – wyższego rzędu) Mikroregionalne ośrodki rozwoju (pozostałe – niższego rzędu)
Subregionalne ośrodki rozwoju		Ośrodki niższego stopnia (subregionalne)

Najsilniejsze zewnętrzne pasma funkcjonalno-przestrzenne istotne dla obszaru pogranicza kształtują się pomiędzy ośrodkami metropolitalnymi, w oparciu o najważniejsze międzynarodowe połączenia komunikacyjne: drogowe, lotnicze i wodne, tworzące korytarze transportowe, przebiegające przez obszar pogranicza lub w jego sąsiedztwie (omówione powyżej). W przyszłości system powiązań funkcjonalno-przestrzennych może się wzbogacić dzięki rozwojowi nowych strategicznych pasm komunikacyjnych, w tym **Środkowoeuropejskiego Korytarza Transportowego** (Skandynawia – Szczecin – Legnica – Lubawka – Praga – Brno – południe Europy) łączącego w obszarze pogranicza Kamienną Górę z krajem kralovohradeckim oraz pasmo drogi ekspresowej S-5 (Gdańsk – Bydgoszcz – Poznań – Wrocław z postulowanym przedłużeniem Kłodzko – Brno – Wiedeń) łączącej wrocławski ośrodek metropolitalny z krajem pardubickim poprzez subregionalne ośrodki Kłodzko i Ząbkowice Śląskie.

RYSUNEK 20 NAJWAŻNIEJSZE POWIĄZANIA SIECI OSADNICZEJ POGRANICZA

III.1.3.3. GOSPODARKA OPARTA NA WIEDZY

Fundamentem sukcesu ekonomicznego regionów europejskich, obok tradycyjnego przemysłu, musi stać się w nadchodzących latach gospodarka oparta na wiedzy. W obszarze pogranicza polsko-czeskiego muszą być podjęte działania wspierające innowacyjność w zakresie produkcji i usług, aby odwrócić niekorzystne tendencje w gospodarce i zapobiec grożącej mu marginalizacji. Działania te wymagać będą wzmocnienia współpracy rejonu pogranicza ze znaczącymi ośrodkami zewnętrznymi.

Ośrodki o największym potencjale naukowo-badawczym znajdujące się bezpośrednio w obszarze pogranicza polsko-czeskiego to Ostrava oraz Gliwice. Natomiast w promieniu oddziaływania znajdują się ważne centra Praga, Wrocław, Brno, Katowice i Kraków. Wspomnieć należy także o możliwym oddziaływaniu Berlina, Wiednia i Bratysławy. Właśnie wspomniane centra będą głównymi źródłami impulsów rozwojowych dla mniejszych ośrodków z potencjałem naukowo-badawczym w samym obszarze pogranicza, do których zaliczyć można: Liberec, Jelenią Górę, Wałbrzych, Opole, Kędzierzyn-Koźle, Rybnik, Bielsko-Białą, Jastrzębie-Zdrój, Opawę, a poza granicami pogranicza Ołomuniec, Hradec Králové i Pardubice.

Ważnym elementem generującym impulsy dla współpracy między poszczególnymi ośrodkami pogranicza i jego bezpośredniego otoczenia jest III Paneuropejski Korytarz Transportowy, przebiegający po północnej stronie tego obszaru. Ambicją polskich regionów położonych wzdłuż tego międzynarodowego pasma komunikacyjnego jest rozwój przemysłu zaawansowanych technologii, czego wyrazem jest wspólna inicjatywa regionów pod nazwą Autostrada Firm Nowych Technologii.

Na obszarze pogranicza polsko-czeskiego i w jego otoczeniu zlokalizować można instytucje działające na rzecz wzrostu innowacyjności przedsiębiorstw i gospodarki. Są to po stronie polskiej:

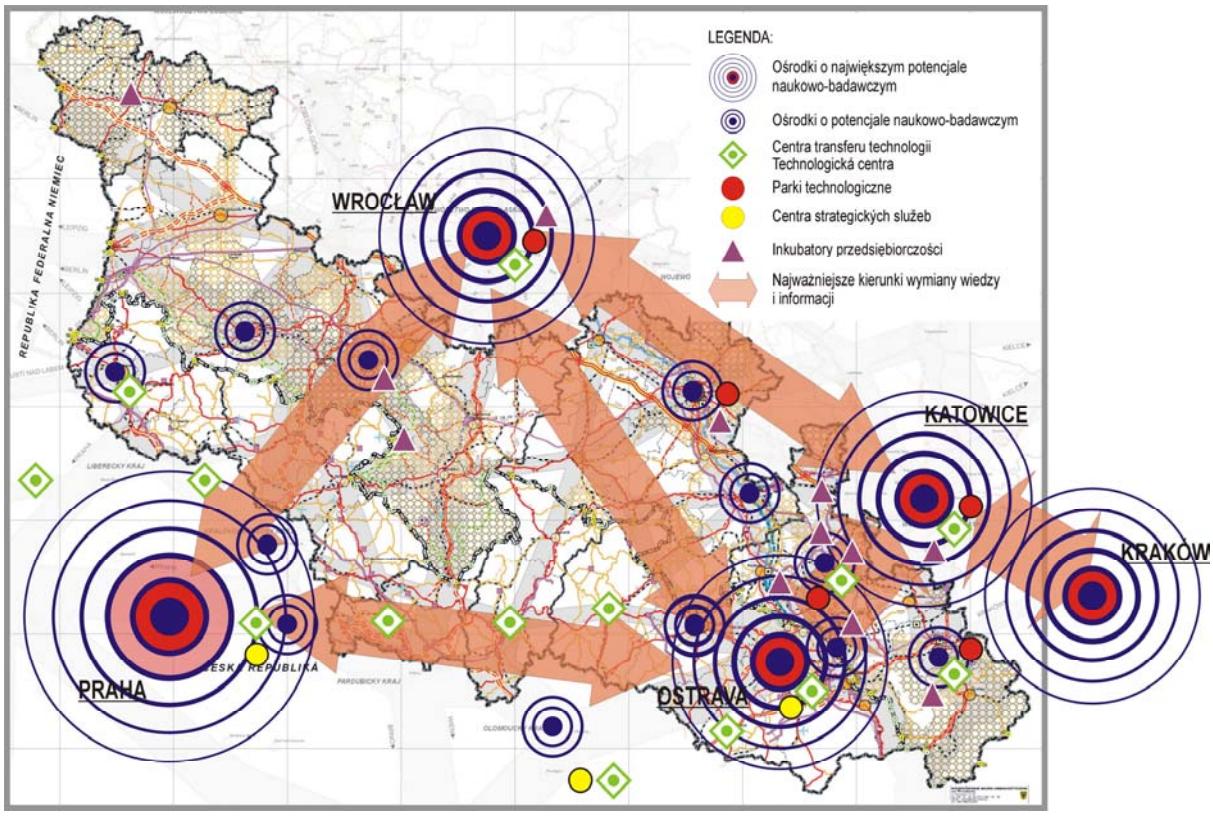
- centra transferu technologii we Wrocławiu, Katowicach, Bielsku-Białej, Rybniku;
- parki technologiczne we Wrocławiu, Katowicach, Bielsku-Białej, Rybniku oraz Opolu;
- inkubatory przedsiębiorczości we Wrocławiu, aglomeracji katowickiej, Bielsku -Białej, Rybniku, Jastrzębiu-Zdrój, Opolu, Wałbrzychu, Nowej Rudzie, Żarach;

oraz po stronie czeskiej:

- centra technologiczne (technologická centra) – Ústí nad Orlicí, Pardubice, Mělník, Jičín, Ostrava, Bruntál, Nový Jičín, Přerov, Šumperk, Liberec;
- centra strategiczne (centra strategických služeb)[8] – Přerov, Pardubice, Česká Lípa, Ostrava.

8 Źródło danych: Czechinvest – Investment and Business Development Agency.

RYSUNEK 21 POTENCJAŁ INNOWACYJNY

Przy identyfikowaniu pól współpracy w tej sferze na szczególną uwagę zasługuje układ ośrodków w rejonie Katowic i Ostrawy, gdzie znajdują się dwa ośrodki o największym potencjale naukowo-badawczym (aglomeracja katowicka i Ostrawa), cztery mniejsze (Opava, Jastrzębie-Zdrój, Bielsko-Biała, Rybnik) oraz dość duże zagęszczenie instytucji otoczenia przedsiębiorstw. Wydaje się, że ze względu na nasycenie terenu ww. instytucjami największe przepływy wiedzy i innowacji będą miały miejsce właśnie tu, choć czynnik odległości może nie mieć w tym przypadku kluczowego znaczenia. Decydującą rolę będą odgrywały natomiast umowy o współpracy między poszczególnymi jednostkami naukowo-badawczymi i innymi instytucjami. Dlatego też nie można pominąć wpływu Wrocławia, Krakowa, Pragi i Brna na ośrodki pogranicza.

Sprawą priorytetową dla rozwoju gospodarki opartej na wiedzy jest poprawa komunikacji między poszczególnymi instytucjami naukowo-badawczymi i otoczenia przedsiębiorczości. W praktyce oznacza to upowszechnienie komunikacji poprzez szybkie łącza internetowe (Światłowodowa Sieć Szkieletowa) oraz poprawę dostępności w rozumieniu infrastruktury komunikacyjnej i transportowej.

III.2. SPÓJNOŚĆ WEWNĘTRZNA OBSZARU

III.2.1. POWIĄZANIA WEWNĘTRZNE OBSZARU POGRANICZA

III.2.1.1. STRUKTURA OSADNICZA, FUNKCJE MIAST

Ścisła współpraca transgraniczna Polski i Czech odbywać się będzie przede wszystkim na poziomie regionalnym. Wzmacnianie i rozwój pasm osadniczych o charakterze ponadlokalnym zależeć będzie w znacznej mierze od możliwości

utrzymania i stworzenia nowych powiązań transgranicznych, a te, szczególnie w zachodniej części, nie są zbyt liczne.

Polsko-czeskie powiązania transgraniczne kształtowały się pod wyraźnym wpływem warunków geograficznych. Podobnie jak system osadniczy pogranicza, który ma na większości badanego obszaru charakter górski i podgórski.

Granica polsko-czeska w zachodniej i centralnej części pogranicza przebiega przede wszystkim wzdłuż pasm górskich Gór Izerskich, Karkonoszy oraz Gór Orlickich po stronie czeskiej i Sudetów po stronie polskiej. Ogranicza to możliwości prowadzenia szlaków komunikacyjnych o znaczeniu ponadregionalnym, zatem połączenia transgraniczne powinny rozwijać się w oparciu o połączenia już istniejące i być uzupełniane nowymi, tam, gdzie jest to możliwe.

We wschodniej części przepustowość granicy państwowej jest większa, a powiązania transgraniczne determinują zarówno czynniki antropogeniczne (dotychczasowy rozwój osadnictwa i górnictwa), jak geograficzne (pasmo Jeseników i Beskidów Śląskich). W tym rejonie priorytetem powinno być zapewnienie wysokiej jakości połączeń ośrodków regionalnych po obu stronach granicy.

W kształtowaniu i umacnianiu spójności wewnętrznej obszaru pogranicza zasadniczą rolę odgrywają ośrodki usytuowane w jego granicach oraz te najbliższe, zlokalizowane poza jego granicami, oddziałujące na pogranicze.

W Polsce są to:

Ośrodki metropolitalne (potencjalne ośrodki rozwoju społeczno-gospodarczego o znaczeniu europejskim – europole):

- Wrocław i Katowice (położone poza obszarem pogranicza);

Ponadregionalne ośrodki równoważenia rozwoju:

- Jelenia Góra, Wałbrzych, Bielsko-Biała, Opole (krajowy ośrodek równoważenia rozwoju);

Regionalne ośrodki równoważenia rozwoju:

- Żary, Żagań, Bolesławiec, Świdnica, Nysa, Brzeg, Kędzierzyn-Koźle, Racibórz, Rybnik[9], Pszczyna, Żywiec, Cieszyn;

Subregionalne ośrodki rozwoju:

- Brody, Lubsko, Jasień, Szprotawa, Zgorzelec, Lubań, Złotoryja, Kamienna Góra, Jawor, Dzierżoniów, Kłodzko, Ząbkowice Śląskie, Strzelin, Prudnik, Głubczyce, Krapkowice, Wodzisław, Jastrzębie-Zdrój[10], Żory.

W Czechach:

Ponadregionalne ośrodki (ośrodki wyższego stopnia):

- Ostrava (ośrodek metropolitalny niższego rzędu), Liberec;
- Hradec Králové, Pardubice, Olomouc (położone poza obszarem pogranicza);

Regionalne ośrodki (ośrodki wyższego stopnia):

- Šumperk, Opava, Karviná, Frýdek-Místek, Český Těšín, Jablonec;

Mikroregionalne ośrodki (ośrodki średniego szczebla):

9 *Zgodnie z Planem zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego, Rybnik został zaliczony do ośrodków krajowych,*

10 *Zgodnie z Planem zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego, Jastrzębie-Zdrój zostało zaliczone ośrodków regionalnych.*

- Trutnov, Náchod, Bohumín, Ústí nad Orlicí/Česká Třebová, Bruntál, Krnov, Třinec, Rumburk, Varnsdorf, Semily, Turnov, Dvůr Králové nad Labem, Vrchlabí, Jaroměř, Rychnov nad Kněžnou, Lanškroun, Vysoké Mýto, Jeseník, Mohelnice, Zábřeh, Hlučín, Frýdlant nad Ostravicí, Jablunkov;

Subregionalne ośrodki (ośrodki niższego stopnia):

- Tanvald, Železný Brod, Frýdlant, (Hrádek nad Nisou), Jilemnice, (Lomnice nad Popelkou), Týniště nad Orlicí, Choceň, Žamberk, Vítkov, Rýmařov.

Rozpatrując hierarchię ośrodków pamiętać należy, że o ich randze może decydować zintegrowana siła pary pobliskich miast. Przykłady takich bipolarnych układów zidentyfikować można głównie po stronie czeskiej i są to:

- Liberec – Jablobnec nad Nisou,
- Náchod – Nové Město nad Metují,
- Rychnov nad Kněžnou – Vamberk,
- Ústí nad Orlicí – Česká Třebová,
- Zábřeh – Šumperk,
- Český Těšín – Třinec,
- Opava – Krnov,
- Ostrava – Bohumín.

Po stronie polskiej wymienić można kształtującą się aglomerację Pieszyce – Bielawa – Dzierżoniów oraz związki miast śląskich.

Największe znaczenie przy kształtowaniu pasm funkcjonalno-przestrzennych mają ośrodki najsilniejsze, w tym przypadku ośrodki regionalne i metropolie, położone w sąsiedztwie obszaru pogranicza.

Dwanaście polskich regionalnych ośrodków równoważenia rozwoju rozlokowanych jest dość równomiernie w całym paśmie pogranicza, lecz z widocznym zagęszczeniem na Górnym Śląsku. Po stronie czeskiej największe znaczenie mają Ostrava i Liberec oraz usytuowane poza obszarem opracowania po stronie zachodniej dwa silne ośrodki regionalne: Hradec Králové i Pardubice. Na badanym obszarze znajdują się dwa miasta podzielone granicami państwowymi: Český Těšín/Cieszyn oraz Görlitz/Zgorzelec (na pograniczu polsko-niemieckim).

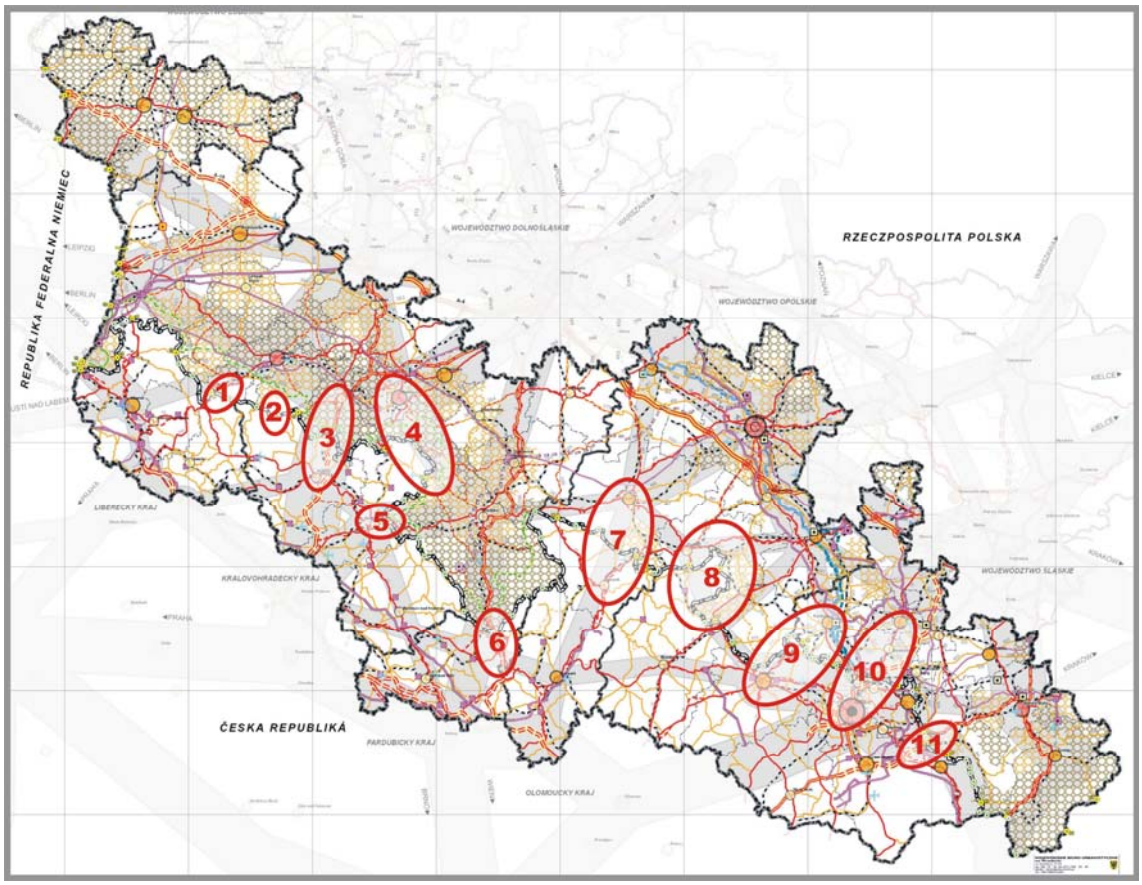
Obecnie do najważniejszych pasm osadniczych warunkujących spójność wewnętrzną pogranicza na osi północ – południe należą:

- Praha – Mladá Boleslav – Liberec – Zittau – Bautzen;
- Pardubice – Hradec Králové – Trutnov – Wałbrzych – Świdnica – Wrocław;
- Ostrava – Rybnik/Żory – Katowice.

Pozostałe pasma osadnicze mają znaczenie regionalne oraz lokalne, mimo iż w niektórych przypadkach są częścią ponadregionalnych szlaków komunikacyjnych. Odgrywają one dużą rolę w krystalizowaniu lokalnych powiązań i struktur mniejszych ośrodków przygranicznych. Wzmocnienia tych powiązań należy się spodziewać po usunięciu ograniczeń w postaci odpraw granicznych (po podpisaniu przez oba kraje traktatu z Schengen), jednak warunkować będzie je jakość i efektywność połączeń komunikacyjnych i infrastruktury transportowej.

Aby stopniowo wzmacniać rozwój osadnictwa wewnątrz pogranicza oraz wykorzystywać potencjał poszczególnych ośrodków, należy dążyć do tworzenia wewnętrznych powiązań pomiędzy miastami o podobnych funkcjach i możliwościach rozwoju. Poniżej zostały przedstawione wybrane propozycje możliwej (aczkolwiek nie jedynej) współpracy transgranicznej ośrodków na poziomie regionalnym i lokalnym:

RYSUNEK 22 POTENCJALNA WSPÓŁPRACA OŚRODKÓW

1. Harrachov – Szklarska Poręba – turystyka
2. Kowary/Karpacz – Pec p. Sněžkou, Jánské Lázně – funkcja uzdrowiskowa i turystyka
3. Trutnov – Kamienna Góra – aktywność gospodarcza
4. Meziměstí/Broumov- Nowa Ruda/Wałbrzych - aktywność gospodarcza
5. Náchod – Kudowa-Zdrój – handel, usługi
6. Králíky – Międzylesie – turystyka
7. Jeseník – Nysa – współpraca kulturalna, turystyka
8. Prudnik – Krnov – Głubczyce – aktywność gospodarcza, turystyka, współpraca kulturalna
9. Opava – Racibórz – aktywność gospodarcza, przemysł
10. Ostrava – Rybnik – aktywność gospodarcza, przemysł
11. Český Těšín – Cieszyn – współpraca kulturalna gmin, turystyka.

Należy podkreślić, że przedstawiona możliwa współpraca sąsiadujących ośrodków to wyłącznie propozycja, oparta o zidentyfikowane obecnie kierunki specjalizacji ośrodków. Może być ona wzbogacana i urozmaicana, w perspektywie przyczyniając się do lepszego rozwoju większych obszarów wokół tych ośrodków.

III.2.2. POWIĄZANIA KOMUNIKACYJNE OBSZARU POGRANICZA

Pomimo stosunkowo gęstej sieci drogowej i kolejowej, górzysty charakter pogranicza nie sprzyja swobodnej rozbudowie połączeń transportowych. Stopniowe pogarszenie się w przeszłości stanu technicznego sieci komunikacyjnych, w szczególności niższych klas (drogi wojewódzkie, drogi powiatowe i gminne, lokalne linie kolejowe), skutkuje do dzisiaj spadkiem atrakcyjności gospodarczej i turystycznej tych obszarów.

Postępujące, szczególnie w polskiej części, ograniczenia w zakresie transportu kolejowego oraz spadek przepustowości dróg, powodują wydłużanie się czasów przejazdu i zaburzenia w sprawnej obsłudze transportowej obszaru pogranicza.

By wzmocnić efekt wewnętrznej spójności obszaru pogranicza, należy zapewnić sprawne funkcjonowanie infrastruktury komunikacyjnej i transportowej o wysokich parametrach technicznych, a także sukcesywnie uzupełniać ją o nowe elementy. Zapewni to lepszą obsługę całego obszaru i lepszą dostępność gospodarczą i turystyczną terenu.

Ważnym elementem warunkującym prawidłowy rozwój obszaru pogranicza jest podniesienie swobody przepływu osób i towarów. Sprzyjać temu będzie podpisanie przez Polskę i Republikę Czeską układu z Schengen, który znacząco ułatwi budowę nowych przejść granicznych oraz wpłynie stymulująco na rozwój społeczny, kulturalny i gospodarczy w pasie pogranicza.

Sieć drogowa

Pogranicze polsko-czeskie charakteryzuje się stosunkowo dobrze rozwiniętym układem komunikacyjnym. Posiada powiązania komunikacyjne z obszarami sąsiednimi – Polską zachodnią, środkową i wschodnią, całą Republiką Czeską, Saksonią i Słowacją. Sieć drogowa i kolejowa pod względem wskaźnika gęstości plasuje ten obszar na pierwszych miejscach w polskich i czeskich statystykach.

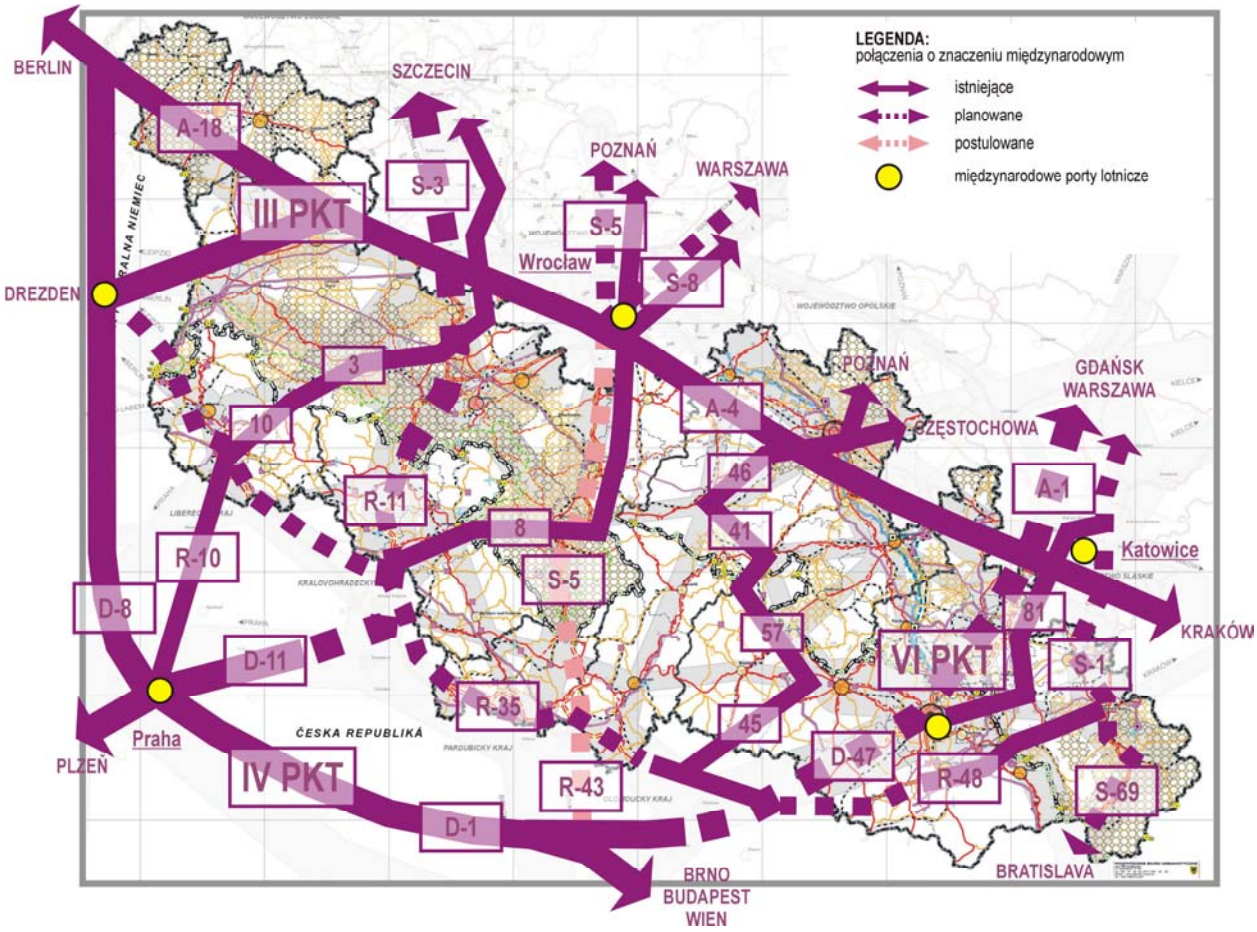
Układ ten nie jest jednak do końca spójny, szczególnie na samej granicy polsko -czeskiej. Niezrealizowane połączenia na trasach dróg szybkiego ruchu oraz niska klasa i parametry dróg istniejących, przyczyniają się do spadku efektywności połączeń transgranicznych.

Obszar pogranicza powiązany jest równoleżnikowo – autostradą A-4/A-18/DK18 (E-40/E-36), trasą DK4/94, a także trasą E-422 (droga ekspresowa R-35) oraz południkowo trasą E-65 (projektowana S-3/R-11/D-11), trasą E-75 (DK1, wraz z planowaną autostradą A-1/D-47) oraz trasą E-55 (planowana autostrada D-8).

Istotne dla wewnętrznych powiązań pogranicza są istniejące i projektowane połączenia drogowe, jak np.

- projektowane połączenie B-178 (w Saksonii) z R-35 (E-442) przez Worek Turoszowski;
- istniejące połączenie DK3/10 (E-65) – Jakuszyce – Harrachov;
- istniejące połączenie DK5/16/37 (E-261) – Lubawka – Královec;
- istniejące połączenie DK8/33/D-11 (E-67) – Kudowa-Słone – Náchod;
- istniejące połączenie DK40/44 Opola przez Głuchołazy z Jeseníkiem) – Głuchołazy – Mikulovice;
- istniejące połączenie DK38/45 Opola i Kędzierzyna-Koźla z Opavą przez Pietrowice – Krnov oraz z Ostrawą przez Chałupki – Bohumín

RYSUNEK 23 UKŁAD DROGOWY

Sukcesywnie realizowana sieć dróg szybkiego ruchu pozwoli nie tylko na łatwiejsze kontakty międzyregionalne i międzynarodowe, lecz także na szybkie przemieszczanie się po samym obszarze pogranicza. Dla sprawnego funkcjonowania systemu dróg szybkiego ruchu należy uzupełnić go o dwa ważne elementy: przedłużenie drogi ekspresowej S-5 na południe od Wrocławia, przez Kotlinę Kłodzką, do Svitavy (R-35 i R-43), co pozwoli na lepsze połączenie z Brnem, Bratysławą i Wiedniem (S-5/R-43/R-52) oraz drogi ekspresowej S-8 od Wrocławia (A-4) do S-3 (Stare Bogaczowice) i D11, co poprawi połączenie Warszawy z Pragą.

W skali przestrzeni wspólnego pogranicza, drogi szybkiego ruchu i drogi krajowe pełnią ważną funkcję transportową, ale równie znaczące są połączenia pomiędzy głównymi ośrodkami regionu i połączenia prowadzące do przejść granicznych. Rolę tę spełniają głównie drogi wojewódzkie. Powinny być one uzupełnione siecią sprawnych technicznie dróg powiatowych, bowiem (zwłaszcza w perspektywie podpisania przez Polskę i Republikę Czeską układu z Schengen) niezwykle istotne jest stworzenie warunków do zapewnienia swobodnego drogowego przekroczenia granicy w każdym możliwym i technicznie przygotowanym do tego miejscu.

Sieć kolejowa

Przez obszar pogranicza przebiega sieć linii AGC/AGTC, którą tworzą połączenia równoleżnikowe:

- E-30 i C-E 30 (Zgorzelec – Medyka);

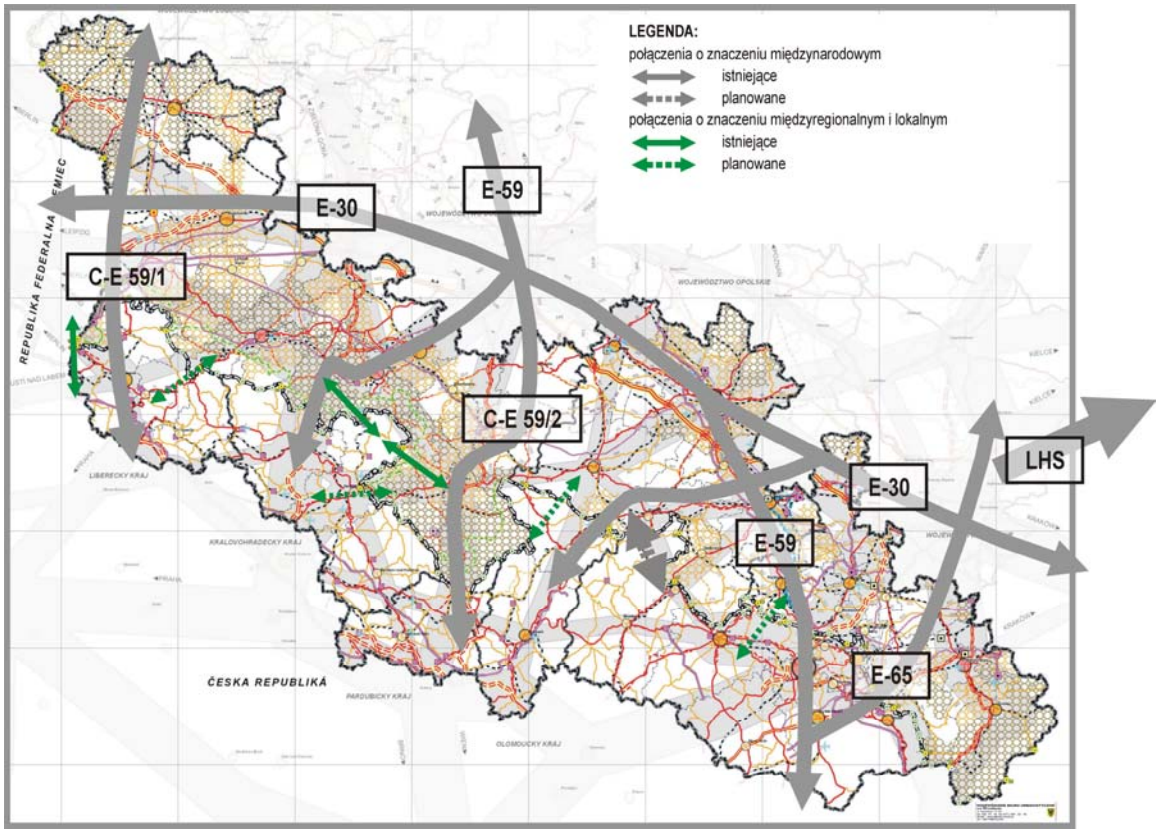
i południkowe:

- E-59 (Świnoujście – Poznań – Wrocław – Chałupki – Ostrawa – Brno);
- E-65 (Gdynia – Warszawa – Katowice – Zebrzydowice – Ostrawa);

- C-E 59 (Świnoujście – Poznań/Zielona Góra – Wrocław – Chałupki – Ostrawa);
- C-E 59/1 (Nowa Sól – Zawidów – Liberec);
- C-E 59/2 (Wrocław – Międzylesie – Česká Třebová – Brno);
- C-E 65 (Gdynia – Warszawa/Bydgoszcz – Katowice – Zebrzydowa – Ostrawa);
- C-E 65/1 (Zduńska Wola – Łódź – Skierniewice);
- C-E 65/2 (Chorzew – Częstochowa – Czechowice-Dziedzice – Chybie);
- C-E 65/3 (Herby Nowe – Kędzierzyn-Koźle).

Dodatkowym elementem jest Linia Hutnicza Szerokotorowa (LHS), prowadząca ze Sławkowa do Izowa na Ukrainie, położona co prawda poza obszarem pogranicza, lecz w jego bezpośrednim sąsiedztwie, co może mieć istotne znaczenie dla możliwości rozwoju tej części Europy.

RYSUNEK 24 SIEĆ KOLEJOWA

Linie te prowadzą ruch z przejść granicznych z Republiką Czeską, Republiką Federalną Niemiec, Republiką Słowacką i Ukrainą w głąb kraju, do portów morskich oraz krajów nadbałtyckich. Trasy te są w przeważającej części zelektryfikowane i dwutorowe. Obecnie trwa modernizacja linii E-30 i E-59, a w kolejnych latach planowana jest modernizacja linii E-65 i sukcesywnie pozostałych linii sieci AGC/AGTC.

Do pozostałych ważniejszych połączeń kolejowych pogranicza należą:

- połączenie przez Cypel Frydlancki (039) i Worek Turoszowski do Saksonii (kraj liberecki);
- odtworzenie linii kolejowej Jakuszce – Harrachov (035/311);
- połączenie przez Lubawkę (299-274) i Trutnov (043) do Pragi;
- połączenie Wrocławia i Wałbrzycha przez Mieroszów (291/026) do Hradca Králové – Pardubic i do Pragi, elektryfikacja odcinka linii nr 026 Týniště – Meziměstí;
- odtworzenie linii Ścinawka – Otovice (026);
- odtworzenie linii Kudowa-Zdrój – Náchod (309);

- połączenie Międzylesie – Dolní Lipka w kierunku do Králík, wraz z elektryfikacją linii kolejowej nr 021 na odcinku Letohrad – Dolní Lipka – Międzylesie;
- usprawnienie komunikacji na osi Gliwice – Kędzierzyn-Koźle – Głuchołazy (137-343);
- usprawnienie komunikacji na osi Krnov – Głuchołazy – Jeseník (292-333-343);
- odtworzenie linii Opava – Kravaře – Chuchelná (318) – Krzanowice – Racibórz;
- połączenia Ostrawy przez Chałupki (E-59) i Zebrzydowice (E-65).

Sieć kolejowa, pomimo swojej gęstości, odznacza się niskimi parametrami technicznymi, z wieloma odcinkami niezelektryfikowanymi i jednotorowymi. Przyczynia się to do spadku prędkości handlowej, wydłużenia czasu jazdy i pogorszenia komfortu podróżowania. Po polskiej stronie pogranicza postępuje proces zawieszania połączeń pasażerskich, szczególnie na liniach lokalnych, co skutkuje spadkiem znaczenia przewozów kolejowych w obsłudze ruchu.

Ważnym elementem, który przyczyni się do wzmocnienia spójności obszaru pogranicza, jest dokończenie elektryfikacji brakujących odcinków tras kolejowych zarówno po czeskiej, jak i po polskiej stronie, takich jak m.in.: Týniště – Meziměstí, Letohrad – Dolní Lipka – Międzylesie, czy też Jaroměř – Královec – Lubawka – Marciszów/Sędzisław.

Modernizacja szlaków kolejowych pozwoli na uzyskanie lepszych parametrów trakcyjnych (zwiększenie obciążenia, podwyższenie prędkości handlowej, skrócenie czasu podróży), przez co transport kolejowy może stać się ponownie konkurencyjny w stosunku do dalekobieżnego transportu drogowego, a w przewozach pasażerskich uzyska się sprawne i szybkie połączenia pomiędzy ważnymi ośrodkami regionalnymi i zagranicznymi.

Lotniska

Transport lotniczy nie posiada kluczowego znaczenia dla spójności wewnętrznej obszaru pogranicza polsko-czeskiego. Opisane w rozdziale dotyczącym spójności zewnętrznej międzynarodowe i krajowe porty lotnicze z regularnym, krajowym i zagranicznym ruchem pasażerskim zlokalizowane są poza jego obszarem.

Lotniska są jednym z głównych czynników podnoszących atrakcyjność inwestycyjną obszarów. Dla obsługi lokalnej, w szczególności biznesu, dużą rolę mogą odgrywać lotniska regionalne i lokalne. Dlatego należy stworzyć warunki dla sprawnego funkcjonowania istniejących i powstawania mniejszych, regionalnych portów lotniczych, w zależności od zidentyfikowanych regionalnie potrzeb. Przykładowo istniejące lotniska, takie jak Bielsko Biała-Aleksandrowice, Rybnik-Gotartowice, Liberec, Hradec Králové, Pardubice, Ostrava-Mošnov, oraz projektowane – w rejonie Opola – Kamień Śląski lub Polska Nowa Wieś, mogą z powodzeniem obsługiwać obszar pogranicza (zasięg regionalny). Istotne jest także zainwestowanie w rozwój sieci lotnisk sportowych i sportowo-usługowych – Jelenia Góra, Świebodzice, Bystrzyca Kłodzka, Ústí nad Orlicí, Jeseník, Krnov i projektowanych – Żarska Wieś, Skarbimierz, bowiem pogranicze polsko-czeskie stanowić może doskonałą arenę dla rozwoju lotnictwa o charakterze sportowo-rekreacyjnym, zwłaszcza ULM (ultralekkie samoloty).

Wykorzystanie potencjału transportu kolejowego, lotniczego i wodnego, przy rozbudowie systemów zintegrowanych – centra logistyczne, transport multimodalny, usprawni przepływ towarów w skali lokalnej, regionalnej i międzynarodowej. Wiąże się to z lepszą obsługą inwestycji, obszarów aktywności gospodarczej oraz dużych ośrodków osadniczych.

Przejścia graniczne

Przystąpienie w maju 2004 r. Polski i Republiki Czeskiej do Unii Europejskiej spowodowało przesunięcie zewnętrznych granic UE na wschód. Granica polsko -czeska stała się wewnętrzną granicą Unii Europejskiej. Spowodowało to znaczne skrócenie czasu odpraw granicznych. Jednak, ze względu na stosunkowo rzadko zlokalizowane przejścia graniczne, nie uzyskano znaczącego zwiększenia swobody ruchu granicznego. Istniejąca rzadka sieć przejść granicznych stanowi przeszkodę dla swobodnego przepływu osób i towarów, dla kontaktów transgranicznych czy też dla rozwoju gospodarczego w pasie nadgranicznym. Po podpisaniu przez Polskę i Republikę Czeską traktatu z Schengen, zniesiona zostanie odprawa graniczna, co w istotny sposób wpłynie na płynność ruchu.

Obecnie na granicy polsko-czeskiej funkcjonuje łącznie 17 przejść drogowych, w tym 4 dla ruchu towarowego bez ograniczeń[11]:

- Jakuszyce – Harrachov;
- Kudowa-Słone – Náchod;
- Bartultovice – Trzebina;
- Chotěbuz – Cieszyn, Boguszowice;

oraz pozostałe:

- Bogatynia – Kunratice;
- Boboszów – Dolna Lipka
- Zawidów – Habartice,
- Czerniawa-Zdrój – Nové Město pod Smrkem;
- Lubawka – Královec;
- Golińsk – Meziměstí, Starostin;
- Bartošovice – Niemojów
- Paczków – Bilý Potok;
- Głuchołazy – Mikulovice;
- Konradów – Zlaté Hory;
- Pietrowice – Krnov;
- Pietraszyn – Sudice;
- Chałupki – Bohumín;

a także 5 przejść kolejowych osobowo-towarowych (1 o ruchu zawieszonym) i 3 towarowe (1 o ruchu zawieszonym):

- Zawidów – Frýdlant – towarowe;
- Lubawka – Královec – towarowe o ruchu zawieszonym;
- Mieroszów – Meziměstí – osobowo-towarowe o zawieszonym ruchu osobowym;
- Międzylesie – Lichkov – osobowo-towarowe;
- Głuchołazy – Mikulovice – towarowe;
- Chałupki – Bohumín – osobowo-towarowe;
- Zebrzydowice – Petrovice u Karviné – osobowo-towarowe;
- Cieszyn – Český Těšín – osobowo-towarowe.

Istniejące przejścia graniczne są rozlokowane zbyt rzadko, ponadto do części z nich prowadzą drogi o zbyt niskich parametrach w stosunku do obsługiwanego ruchu. Konieczna jest modernizacja istniejących, a także budowa nowych przejść granicznych dla ruchu towarowego, jak również dla połączeń lokalnych. Każde przejście graniczne to zwiększenie swobody przepływu osób i towarów, lepsza logistyka, podniesienie atrakcyjności obszarów przyległych, czyli wszystkie te elementy, które tworzą podstawę oczekiwań inwestorów i służą rozwojowi gospodarczemu. Poza tym, nowe przejścia graniczne to szersze kontakty społeczne i kulturalne.

11 *Aktualne informacje o wszystkich przejściach granicznych dostępne są na stronach internetowych: Straży Granicznej RP (http://www.sg.gov.pl/granice/index.asp?id=8) oraz Ministerstvo Vnitra RCZ (http://www.mvcr.cz/doprava/prechody/polsko.html)*

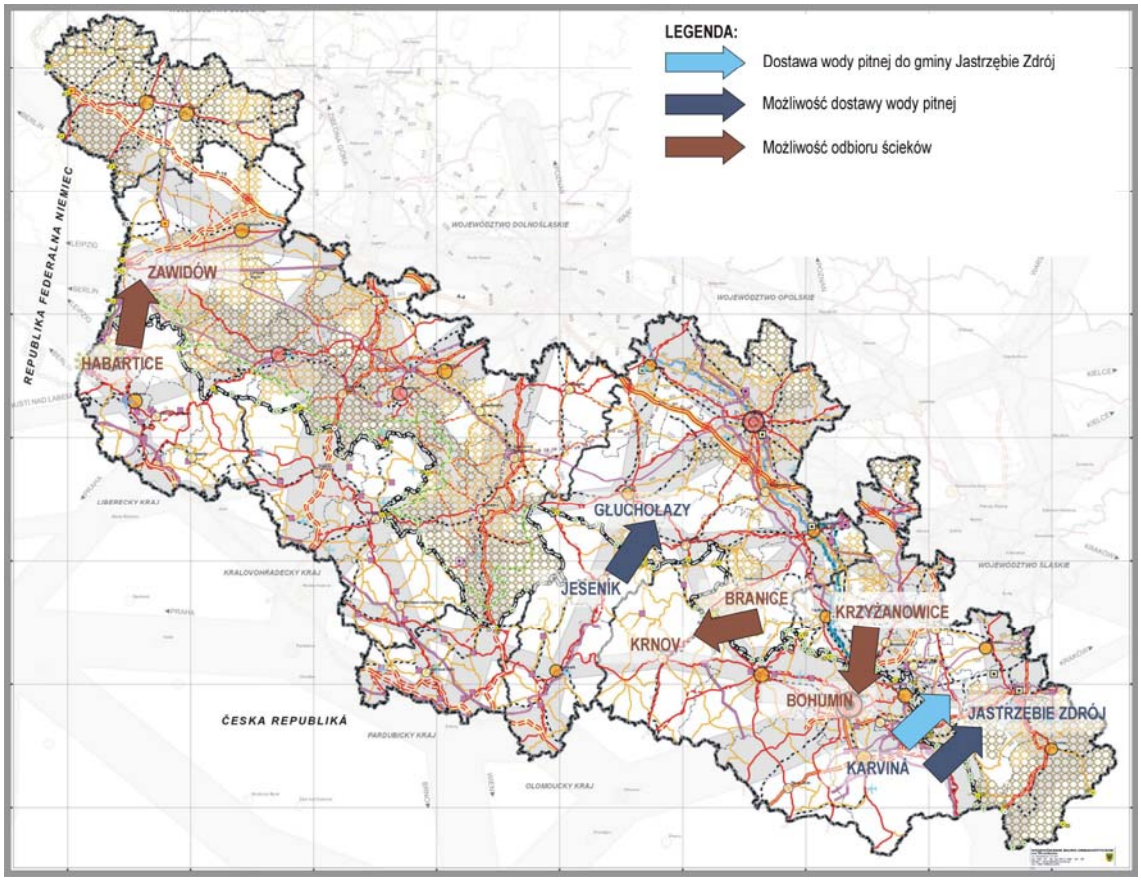
III.2.3. POWIĄZANIA OBSZARU POGRANICZA W ZAKRESIE INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ

III.2.3.1. ZAOPATRZENIE W WODĘ I ODPROWADZANIE ŚCIEKÓW

Obszar pogranicza polsko-czeskiego zaopatrywany jest w wodę pitną z ujęć wód podziemnych i powierzchniowych. Na terenie pogranicza występują ujęcia wody o znaczeniu regionalnym i lokalnym, dla których, w celu ich ochrony, ustanawia się strefy ochronne i porządkuje gospodarkę ściekową.

Współpraca w zakresie zaopatrzenia w wodę i odprowadzania ścieków na terenie pogranicza jest utrudniona z uwagi na warunki terenowe. Górzysty charakter terenu w znacznej części pogranicza nie sprzyja wspólnym inwestycjom. Nadwyżki w produkcji wody pitnej i rezerwy w przepustowościach oczyszczalni ścieków mogą być wykorzystywane raczej w części nizinnej tego obszaru.

RYSUNEK 25 POWIĄZANIA SIECI WODOCIĄGOWEJ I KANALIZACYJNEJ

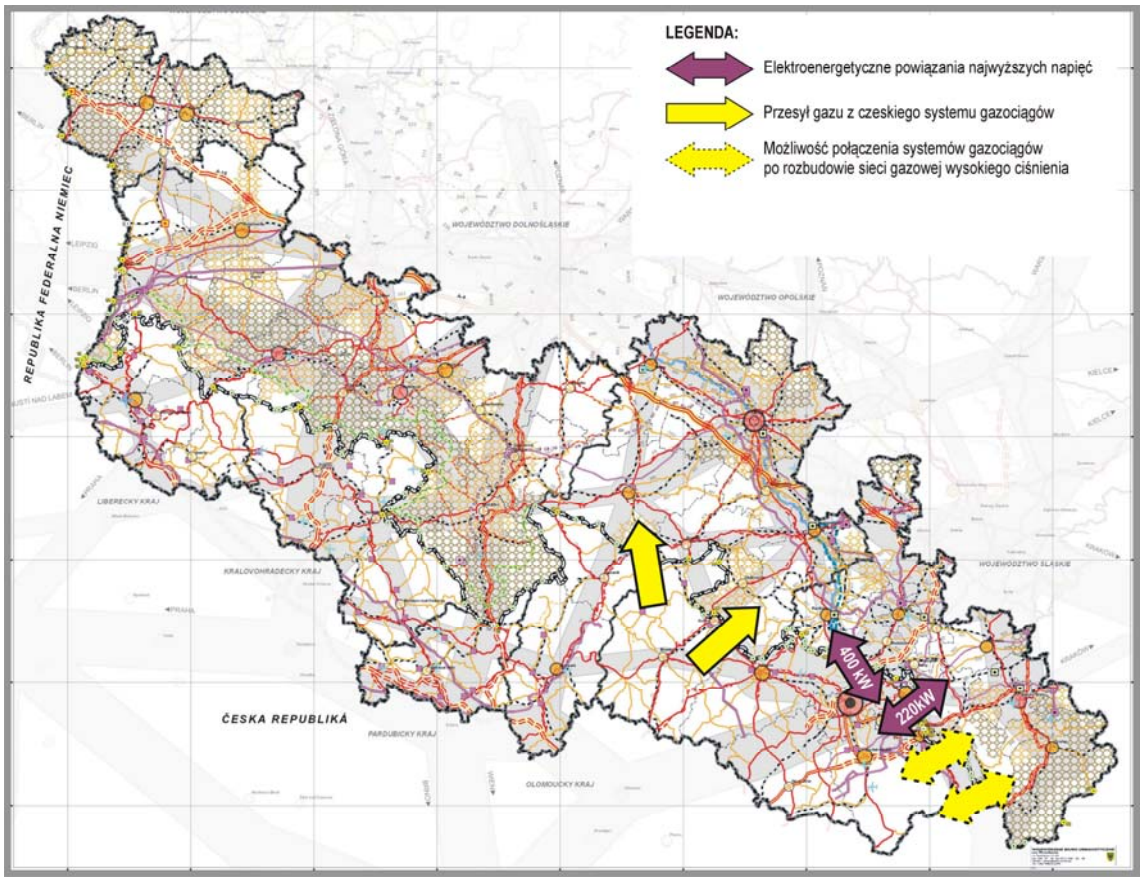
Obecnie, z ujęć wodnych Karviná, woda pitna dostarczana jest do miasta Jastrzębie -Zdrój. W perspektywie planuje się zwiększenie dostaw wody do miasta i okolic. Istnieje również możliwość zasilania w wodę pitną systemu wodociągowego miasta Głuchołazy (powiat nyski) z wodociągu zbiorowego Jeseník. Z kolei na oczyszczalnię ścieków w miejscowości Bohumín planuje się odprowadzić ścieki z 3 miejscowości gminy Krzyżanowice (pow. raciborski): Chałupki, Zabełków i Rudyszwałd. Rezerwy w oczyszczalniach ścieków, zarówno po stronie polskiej (m.in. w Zawidowie), jak i czeskiej w Krnov, stwarzają możliwości wspólnego porządkowania gospodarki ściekowej, zgodnie z dyrektywą 91/271/EWG.

III.2.3.2. ENERGETYKA

Powiązanie systemów elektroenergetycznych najwyższych napięć Polski i Czech występuje na styku województwa śląskiego i kraju morawskośląskiego. Połączenie to jest realizowane przy pomocy:

- dwóch linii 400 kV ze stacji elektroenergetycznych Dobrzeń (województwo opolskie) i Wielopole (województwo śląskie) do stacji elektroenergetycznych Nosovice i Albrechtice;
- dwóch linii 220 kV ze stacji elektroenergetycznych Bujaków i Kopanina (województwo śląskie) do stacji elektroenergetycznej Liskovec.

RYSUNEK 26 POWIĄZANIA ENERGETYCZNE

Zdolności przesyłowe tych linii są wystarczające i nie przewiduje się budowy nowych połączeń systemów elektroenergetycznych obu krajów po stronie najwyższych napięć. Jednak przewidywana jest rozbudowa sieci elektroenergetycznych 400 i 220 kV w granicach Polski, jak i Republiki Czeskiej. Po stronie polskiej (województwo dolnośląskie i opolskie) planowana jest:

- modernizacja ciągu liniowego 400 kV Mikułowa – Czarna – Pasikurowice – Dobrzeń – Joachimów;
- budowa linii 400 kV Mikułowa – Świebodzice – Ząbkowice Śląskie – Groszowice (lub Dobrzeń) po trasie istniejącej linii 220 kV wraz z rozbudową stacji o rozdzielnię 400 kV w Świebodzicach, Ząbkowicach Ślaskich i Groszowicach;
- budowa linii 400 kV Świebodzice – Wrocław-Południe po trasie istniejącej linii 220 kV.

Strona czeska przewiduje:

- połączenie stacji elektroenergetycznych 400 kV Krasikov i Horní Životice linią systemu przesyłowego 400 kV;
- rekonstrukcję pojedynczej linii 400 kV pomiędzy stacjami Prosenice – Nošovice do linii podwójnej.

Możliwa jest natomiast współpraca na pograniczu polsko-czeskim przy rozbudowie sieci elektroenergetycznych 110 kV, wynikająca ze wzrostu zapotrzebowania mocy lub konieczności zwiększenia niezawodności zasilania istniejących układów.

Powiązania sieci gazowych wysokiego ciśnienia Polski i Czech mają lokalne znaczenie i występują jedynie przy granicy z województwem opolskim. Miasto Głuchołazy (powiat nyski) zasilane jest dwustronnie, z polskiej i czeskiej sieci gazowej z kierunku Zlaté Hory (kraj ołomuniecki), a miejscowość Branice (powiat głubczycki) zaopatrywana jest w gaz wyłącznie z czeskiej sieci gazowej (Úvalno – kraj morawskośląski). Planowana rozbudowa sieci gazowej wysokiego ciśnienia w południowej części województwa śląskiego stworzy możliwość połączenia systemów gazociągowych w pobliżu miejscowości Cieszyn (połączenie z podziemnym magazynem gazu Třanovice – kraj morawskośląski) oraz Istebna.

III.2.3.3. TELEKOMUNIKACJA I ŁĄCZNOŚĆ

W ostatnich latach poprawia się dostępność do usług telekomunikacyjnych po obu stronach granicy polsko-czeskiej. Sieć telekomunikacyjna umożliwia ogólnokrajowe i międzynarodowe połączenia tranzytowe. Również stale zwiększający się udział telefonii bezprzewodowej w systemie łączności poprawia warunki obsługi teleinformatycznej.

Kontakty społeczności lokalnych i podmiotów gospodarczych wymagają dalszej współpracy na pograniczu polsko-czeskim przy poprawie transgranicznych połączeń telekomunikacyjnych, a także w zakresie modernizacji i budowy nowych urządzeń nadajnikowych oraz sieci dla przekazywania programów telewizyjnych i radiowych.

III.2.4. OCHRONA PRZECIWPOWODZIOWA W OBSZARZE POGRANICZA

Problematyka ochrony przeciwpowodziowej na polsko-czeskich obszarach przygranicznych jest niesłychanie ważna, m.in. ze względu na fakt, że znaczna powierzchnia zlewni górnych odcinków Odry i Nysy leży na terenach Republiki Czeskiej. O konieczności współpracy w sferze ochrony przeciwpowodziowej dowodzą m.in. ostatnie powodzie, w tym katastrofalna powódź z roku 1997.

W dokumentach planistycznych powinny zatem znajdować się informacje, określające zagrożenie powodziowe, jakie może pojawić się na granicy czesko-polskiej. Dotyczy to, w pierwszym rzędzie, takich wielkości jak przepływy $Q_{1\%}$ (przepływy stuletnie), które, obok danych meteorologicznych, stanowią podstawę monitoringu ochrony przeciwpowodziowej.

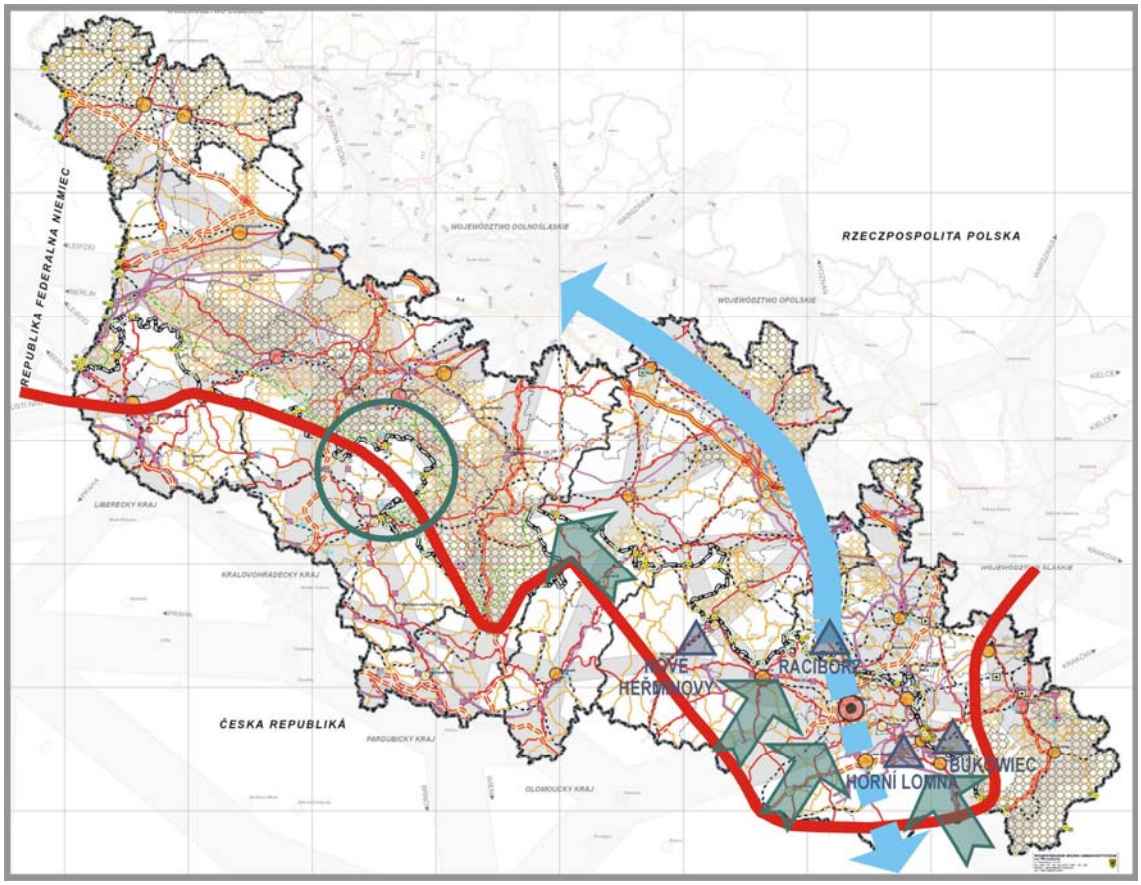
W zakresie ochrony przeciwpowodziowej planowanych jest szereg inwestycji, zwiększających naturalną i sztuczną retencję w zlewniach rzek: Stenava i Šonovka (dopływów Ścinawki, która z kolei jest dopływem Nysy Kłodzkiej), Górnej Odry z Opawą oraz Olzy na terenie Republiki Czeskiej. Inwestycje te rzutują na politykę przestrzenną i inwestycyjną w zlewni Odry na terenie pogranicza polsko-czeskiego.

W planie zagospodarowania przestrzennego województwa opolskiego, wśród problemów wspólnych z Republiką Czeską, wymienia się potrzebę współpracy w zakresie ochrony przeciwpowodziowej w zlewni Białej Głuchołaskiej, Złotego Potoku, Opawy, Opawicy i wspólnego monitoringu ochrony przeciwpowodziowej.

Na polsko-czeski obszar przygraniczny wpływają także cieki z terenów Niemiec, a mianowicie górna część Nysy Łużyckiej z największym dopływem – rzeką Mandau. Problem ochrony przeciwpowodziowej na terenie pogranicza polsko-czeskiego ujęty

jest w szerszych, kompleksowych programach planistycznych i inwestycyjnych, jak np. międzynarodowy projekt „ODERREGIO" i polski Program dla Odry 2006. Północno-zachodnia część pogranicza czeskiego leży w zlewni Łaby objętej programem ELLA Interreg III B, a fragment środkowy w zlewni Dunaju.

RYSUNEK 27 ELEMENTY OCHRONY PRZECIWPOWODZIOWEJ

Program dla Odry 2006 jest cennym dokumentem ze względu na pełny zakres informacji dotyczących ochrony przeciwpowodziowej w zlewni Odry. Określa on m.in., że generalna strategia ochrony Górnej Odry przed powodzią wymaga modernizacji całego systemu ochrony przeciwpowodziowej w dolinie Odry i dorzeczu Nysy Kłodzkiej. Na tę strategię składają się działania:

- techniczno-inwestycyjne polegające na: zwiększeniu przepustowości koryt rzecznych; dalszym wykorzystywaniu terenów przewidzianych do zalania w czasie wyjątkowych powodzi; budowie nowych zbiorników retencyjnych i polderów, kanałów ulgi; udrożnieniu rzek i terenów zalewowych; budowie wałów przeciwpowodziowych; poprawie naturalnej retencji w zlewniach;
- operacyjno-urbanistyczne polegające na: udoskonaleniu systemu obserwacji, prognoz i przekazu informacji; sterowaniu powodzią w oparciu o modele matematyczne; ustaleniu stref zagrożeń; udoskonalaniu działań komitetów przeciwpowodziowych; kierunkowaniu decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu uwzględniających problematykę zagrożenia powodzią.

Program dla Odry 2006 przewiduje cały szereg konkretnych działań inwestycyjnych, które mają poprawić ten stan. Dotyczy to w pierwszym rzędzie takich miast jak Racibórz (Zbiornik Racibórz to jedna z najważniejszych inwestycji programu), Kędzierzyn-Koźle, Opole, Wrocław oraz ziemi kłodzkiej z miastem Kłodzkiem i doliny rzeki Bóbr. W Programie dla Odry 2006 zawarte są propozycje rozmieszczenia obszarów objętych budową małej retencji. Materiał ten obejmuje pełny obszar dorzecza Odry i, mimo że jest tylko ramową propozycją w skali 1:500 000, rzuca pewne światło na jeden z elementów ochrony przeciwpowodziowej.

Istotnym dokumentem dotyczącym strategii działań na rzecz poprawy zabezpieczenia przeciwpowodziowego jest opracowanie „Transgraniczna koncepcja zapobiegania powodzi w dorzeczu Odry z uwzględnieniem działań z zakresu gospodarki przestrzennej" – projekt ODERREGIO-Interreg II C z roku 2001.

Opracowanie zwraca szczególną uwagę na tereny Republiki Czeskiej, gdzie kształtuje się fala powodziowa na Odrze. Według tego dokumentu rzeki Opawa, Olza i górny bieg Odry kryją w sobie znaczne, dynamiczne zagrożenia powodziowe, wynikające w pierwszym rzędzie z gwałtownych spadków terenów. Jako tzw. punkty krytyczne opracowanie wskazuje dwa rejony, Karvinę i Krnov. W swoich propozycjach dokument ten wskazuje na szereg nowych obiektów hydrotechnicznych, poprawiających stan zabezpieczenia przeciwpowodziowego. Generalnie propozycje te są zgodne z propozycjami polskimi zawartymi w planach województwa dolnośląskiego i opolskiego. Wskazują także na konieczność realizacji obiektów hydrotechnicznych po stronie czeskiej.

Jak wspomniano, istotne części zlewni górnych odcinków Odry i Nysy leżą na terenach Republiki Czeskiej. W związku z tym, działania strony czeskiej mają ogromne znaczenie dla ochrony przeciwpowodziowej obszaru pogranicza. Na tym polu istnieje możliwość współpracy transgranicznej. Dokumenty czeskie wskazują na konieczność realizacji szeregu przedsięwzięć ogólnych, takich jak:

- włączenie istniejących wielozadaniowych zbiorników wodnych do systemu ochrony obszaru przed powodziami. Dotyczy obszarowo wszystkich dorzeczy cząstkowych na terenie powiatów przygranicznych;
- respektowanie ograniczeń ustalonych (zdefiniowanych) obszarów zalewowych oraz zbudowanie nowego przeciwpowodziowego zbiornika retencyjnego (ewentualnie suchego), jak również liniowe regulacje budowlano-techniczne na wybranych rzekach;
- wzmocnienie aktywnego udziału CHOPAV (Chráněná oblast přirozené akumulace vod) w prewencji przepływów powodziowych.

Po stronie czeskiej w tym celu można wyróżnić następujące istotne dla obszaru pogranicza przedsięwzięcia na poziomie krajów:

KRAJ LIBERECKI:

- respektowanie ograniczeń dotyczących wyznaczonych obszarów zalewowych oraz zbudowanie zaproponowanych liniowych obiektów budowlano-technicznych na wybranych rzekach – dotyczy wyznaczonych na obszarze kraju terenów zalewowych na rzece Nysa Łużycka oraz na rzece Smědá (granica z Polską).

KRAJ PARDUBICKI:

- zbudowanie obiektów przeciwpowodziowych w dorzeczu górnych cieków Tiché Orlice, Třebovky oraz Moravské Sázavy;
- budowa polderu na terenie Králiky oraz na Lipkovském Potoce.

KRAJ OŁOMUNIECKI:

- respektowanie terenów zalewowych na ciekach Bělá, Staříč, Vidnávka, Černý Potok, Zlatý Potok na dopływie Nysy Kłodzkiej oraz terenów zalewowych na projektowanych zbiornikach wodnych Nýzerov i Domašov.

KRAJ MORAWSKOŚLĄSKI:

- uwzględnienie wyznaczonych obszarów zalewowych – dotyczy odcinków rzek płynących wzdłuż granicy państwa albo w jej bezpośrednim sąsiedztwie, na których dochodzi do wylewów również na terytorium polskim, tj. na rzece Opawa – pomiędzy Krnovem i Opavą, na Odrze – pomiędzy Ostravą i profilem granicznym Bohumín, na rzece Olza – pomiędzy miejscowościami Třinec, Český Těšín, Karviná, Bohumín oraz dopływem rzeki Odry, a także na potoku Petrůvka koło Karviny.
- Zrealizowanie liniowych regulacji budowlano-technicznych, m.in.:

- na rzece Opawie: obwałowań w Brumovicích – Pustém Mlyně, w Holašovicách i Vavrovicích (w połączeniu z projektem zbiornika wodnego Nové Heřmínovy),
- na rzece Odrze: obwałowania Ostrawy – Antošovic oraz system regulacji w rejonie Bogumina
- na rzece Olzie: działania służące ochronie huty Třinecké Železárny,
- modernizacja muru oporowego oraz obwałowania w Karvinie – Darkov oraz regulacja potoku Petrůvka w Petrovicach.

- Zrealizowanie zaprojektowanych obszarów retencyjnych – dotyczy zbiornika retencyjnego Nové Heřmínovy na rzece Opawa powyżej miasta Krnov, zbiornika Bukovec na rzece Olzie oraz Horní Lomná na rzece Lomná powyżej miasta Jabłonków.

III.2.5. DZIAŁALNOŚĆ PRODUKCYJNA

Przemiany gospodarcze rozpoczęte w latach dziewięćdziesiątych były na tyle poważne i głębokie, iż obecna sytuacja gospodarcza rejonu pogranicza, mimo upływu czasu, nadal wykazuje poważne problemy ekonomiczno-społeczne.

Na obszarze tym znajdują się tereny i przedsiębiorstwa o strategicznym znaczeniu dla gospodarki energetycznej oraz zakłady przemysłu ciężkiego, przeżywające obecnie kryzys. Działalność przemysłowa w pozostałych sektorach wykazuje duże zróżnicowanie branżowe. Branżami dominującymi w pograniczu są: produkcja tkanin i odzieży, produkcja maszyn i urządzeń (w tym produkcja samochodów), przemysł szklarski i ceramiczny, produkcja napojów i artykułów spożywczych.

W czeskiej części pogranicza charakterystyczne jest istnienie szeregu małych zakładów przemysłowych zlokalizowanych niemal we wszystkich miejscowościach. Polska część pogranicza miała podobną strukturę rozlokowania przemysłu, jednak, po transformacji gospodarczej w latach dziewięćdziesiątych, struktura załamała się i dziś jest stopniowo zastępowana tworzącymi się koncentracjami podmiotów gospodarczych w sektorze produkcyjnym.

Struktura zatrudnienia w odniesieniu do poszczególnych sektorów gospodarki różni się zasadniczo w obszarze pogranicza polsko-czeskiego od struktury zatrudnienia w UE. Szczególne różnice widoczne są w relacji sektorów usług i przemysłu. Średnia zatrudnienia w przemyśle w UE wynosi 29% ogółu zatrudnionych, natomiast na obszarze pogranicza waha się od 27,5% w powiecie głubczyckim do ponad 60% w polskich powiatach krapkowickim, gliwickim, pszczyńskim, mieście Jedlinie-Zdrój oraz ponad 45% w czeskich okresach Jablonec, Semily, Náchod, Trutnov[12]. Tak duży odsetek osób zatrudnionych w przemyśle jest wynikiem silnej tradycji przemysłowej regionu, sięgającej setek lat.

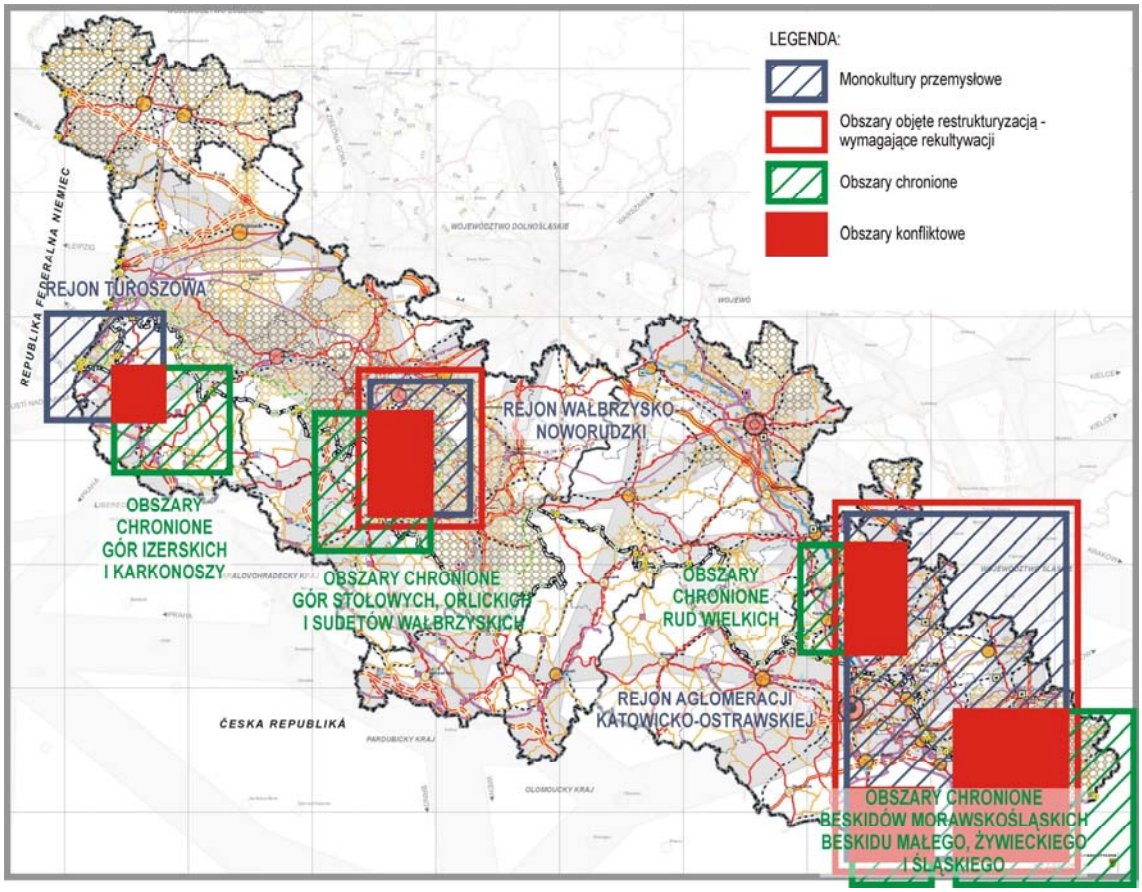
Obecnie symptomem nowoczesnej struktury gospodarczej jest jak największy udział sektora usługowego w tworzeniu wartości dodanej brutto. Obszar pogranicza, z zatrudnieniem w przemyśle i budownictwie miejscami sięgającym 60%, wykazuje opóźnienie wobec współczesnych wyzwań cywilizacyjnych.

Na pograniczu polsko-czeskim występują obszary monokultury przemysłowej oparte na przemyśle surowcowym (ciężkim), zarówno funkcjonujące jako pozostające w zaniku, którego skutki są odczuwalne do tej pory:

- obszar Bogatyni (tzw. Worek Turoszowski);
- obszar noworudzko-wałbrzyski;
- obszar aglomeracji górnośląskiej;
- obszar Ostravy.

12 *Źródło danych: GUS, dane na 2001 r., „Studie rozvoje česko-polského příhraničí" Atelier T-plan*

RYSUNEK 28 POLA NAJWAŻNIEJSZYCH KONFLIKTÓW MIĘDZY ROZWOJEM GOSPODARCZYM A ŚRODOWISKIEM NATURALNYM

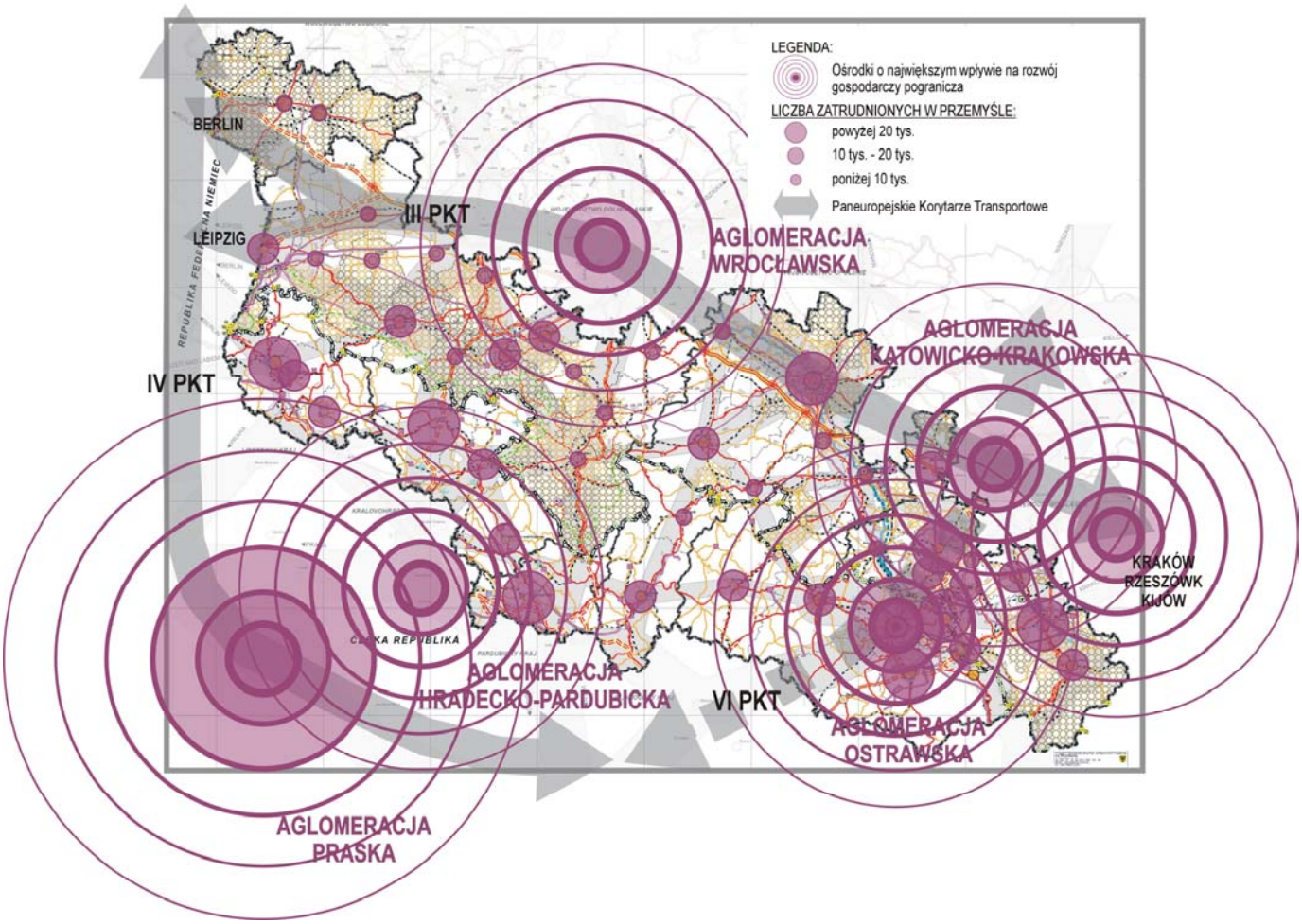

Zwłaszcza dwa rejony obejmujące tereny wydobycia węgla kamiennego i koncentrację przemysłu ciężkiego mają strategiczne znaczenie dla gospodarek krajowych Polski i Czech. W Polsce jest to obszar Aglomeracji Górnośląskiej, w Czechach rejon Ostravy. W obu krajach obszary te przechodzą głęboką restrukturyzację gospodarczą, polegającą na transformacji zarówno struktury jak i bazy technologicznej przemysłu. Proces ten w obu krajach rozpoczął się w latach dziewięćdziesiątych i jest nadal kontynuowany, jednak tempo wprowadzanych zmian jest zbyt wolne, co skutkuje postępującą dekapitalizacją majątku oraz, idącą w ślad za zmianami, depresją społeczną. W obu obszarach nadal prowadzone jest wydobycie węgla oraz działalność związana z pozyskiwaniem energii. Biorąc pod uwagę podobne problemy obu terenów, można je traktować praktycznie jako jednolity obszar problemowy podzielony granicą państwową.

W obszarze noworudzko-wałbrzyskim zakłady przemysłu ciężkiego związane z wydobyciem węgla kamiennego przestały funkcjonować. Jednak rejon ten obarczony jest konsekwencjami związanymi ze zmianami gospodarczymi – tym dotkliwszymi, iż wprowadzonymi gwałtownie, bez stopniowego przechodzenia z jednej gałęzi gospodarki do innej. W obszarze tym odnotowuje się najwyższy wskaźnik bezrobocia sięgający 35,9% (przy średniej krajowej stopie bezrobocia w Polsce 20%, a w Czechach 10%). Skala problemów społecznych w tym rejonie jest adekwatna do wskaźnika bezrobocia. Można przytoczyć tu przykład nielegalnego i niebezpiecznego sposobu zarobkowania, jakiem jest wydobycie węgla w tzw. biedaszybach. Obszar sąsiadujący przez granicę z rejonem noworudzko-wałbrzyskim (obszar Broumov) został również zakwalifikowany do obszarów, w których nawarstwiają się problemy społeczno-ekonomiczne, związane z niskim stopniem przedsiębiorczości oraz niskim potencjałem kwalifikacji mieszkańców. Oba rejony:

noworudzko-wałbrzyski oraz Broumov można traktować jako spójny transgraniczny obszar problemowy.

RYSUNEK 29 OŚRODKI AKTYWNOŚCI GOSPODARCZEJ

Innym obszarem monokultury przemysłowej, występującym po stronie polskiej pogranicza, a graniczącym bezpośrednio z Czechami, jest rejon Bogatyni i Turoszowa. Jest obecnie jednym z najprężniej działających gospodarczo rejonów Dolnego Śląska, jednak jak każda monokultura przemysłowa zagrożony jest wahaniami koniunktury, co w przyszłości może skutkować dużymi problemami gospodarczymi tego regionu. Wydobywanie węgla brunatnego i pozyskiwanie energii (Elektrownia Turów) stanowi zagrożenie dla środowiska naturalnego po polskiej i czeskiej stronie pogranicza (rejon Frýdlant).

Przemysł wydobywczy i związany z nim przemysł energetyczny w obszarze pogranicza funkcjonują w bezpośrednim sąsiedztwie cennych obszarów krajobrazowych i przyrodniczych, niejednokrotnie objętych ochroną prawną.

Rodzi to swoisty konflikt przestrzenny, zwłaszcza że sąsiedztwo to jest szczególnie niekorzystne dla rozwoju funkcji turystycznych, do których pretendują te tereny.

Jak ukazuje ilustracja (rys. 32), główny konflikt tego typu występuje w następujących obszarach:

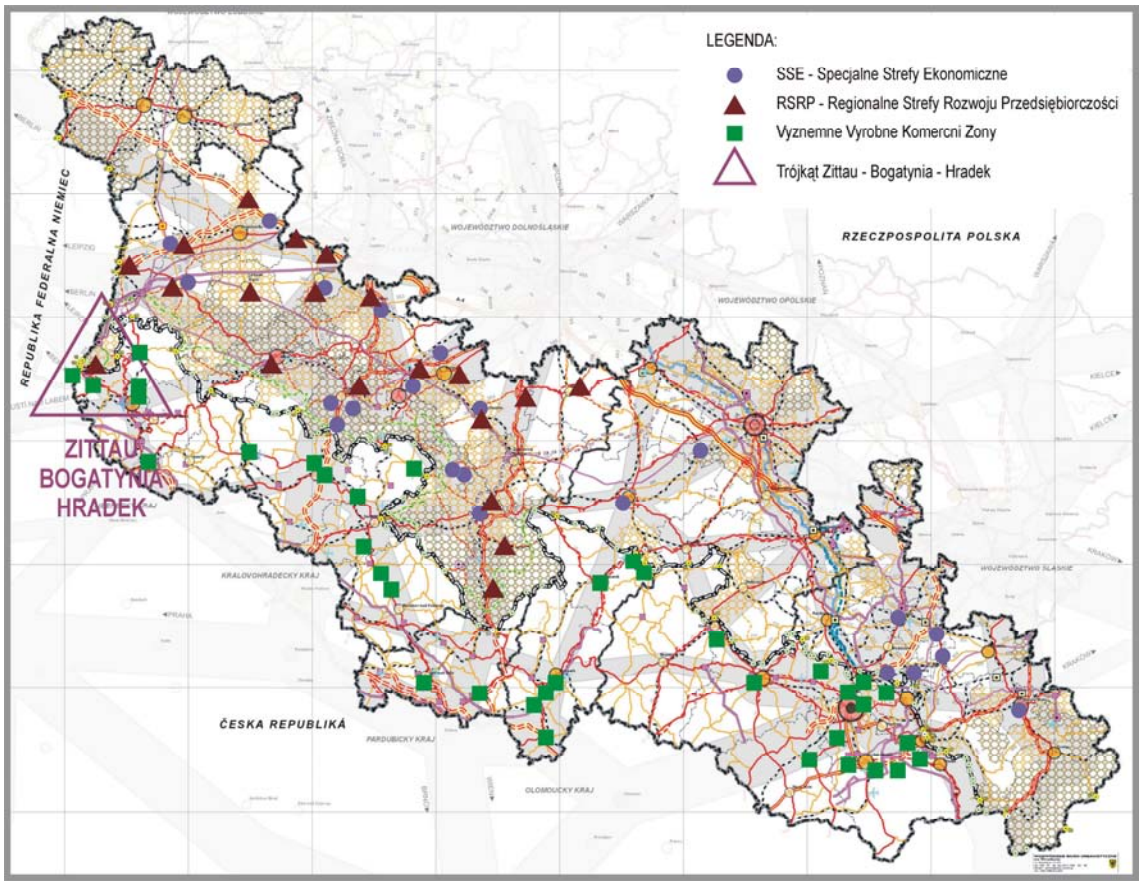
- rejon Bogatyni i Turoszowa – obszary chronione Gór Izerskich i Karkonoszy
- rejon noworudzko-wałbrzyski – obszary chronione Gór Stołowych i Sudetów Wałbrzyskich

- rejon Katowic i Ostrawy – obszary chronione Beskidu Małego, Żywieckiego, Śląskiego oraz Rud Wielkich.

Dominujące branże przemysłowe funkcjonujące na pograniczu polsko-czeskim stwarzają możliwości współpracy przez granicę. Opierać się ona powinna o krystalizującą się specjalizację branżową ośrodków, którą przedstawić można w następujący sposób:

- przemysł motoryzacyjny, lotniczy – Liberec, Bielsko-Biała, Nysa, Karviná, Frýdlant, Frýdek-Místek, Wałbrzych, Jelenia Góra, Rychnov nad Kněžnou; poza granicami: Mladá Boleslav, Hradec Králové, Polkowice, Poznań, Vrchlabí, Jelcz -Laskowice;
- przemysł włókienniczo-odzieżowy – Trutnov, Jablonec nad Nisou, Svitavy, Ústí nad Orlicí, Liberec, Semily, Havířov, Karviná, Bielawa, Pieszyce, Wałbrzych, Żary, Mysłakowice, Gryfów Śląski, Świdnica, Opole, Prudnik, Skoczów, Bielsko -Biała, Lubsko, Gliwice;
- przemysł chemiczny i szklarski – Brzeg Dolny, Kędzierzyn-Koźle, Paczków, Liberec, Karviná, Bruntál, Jablonec nad Nisou;
- przemysł energetyczny – aglomeracja rybnicka, Bogatynia, Dobrzeń Wielki, Zdzieszowice, Ostrava, Karviná, Kędzierzyn-Koźle;
- przemysł drzewno-papierniczy: Żary, Kłodzko, Wałbrzych, Ziębice, Krapkowice, Głuchołazy, Šumperk, Karviná, Havířov, Paskov, Turnov.

RYSUNEK 30 STREFY AKTYWNOŚCI GOSPODARCZEJ

Kooperacja między podmiotami gospodarczymi jest zjawiskiem na tyle trudnym do wychwycenia, że można jedynie w minimalnym stopniu przewidywać tendencje rozwoju współpracy. Chłonność rynku może wywołać nieprzewidywalny wzrost koniunktury jakiejś branży i zupełny upadek innej. Zaproponowane wyżej sub-bieguny wzrostu są więc rozważaniem hipotetycznym, gdyż o podjęciu współpracy między podmiotami gospodarczymi w tych miejscowościach będą decydowały wymogi rynku. Przykładem może tu służyć aktywna w ostatnich latach współpraca przedsiębiorstw branży motoryzacyjnej związanych kooperacyjnie z koncernami Draexlmaier D oraz Volkswagen, zlokalizowanymi m.in. w Kvasinach, Jeleniej Górze, Mladá Boleslav, Hradcu Králové, Vrchlabí. Obecnie zarysowuje się nowa dla gospodarki polskiej i czeskiej forma współpracy między przedsiębiorstwami w ramach tzw. klastrów, definiowanych jako lokalne skupiska powiązanych horyzontalnie lub wertykalnie firm, działających w pokrewnych sektorach, wraz z innymi instytucjami wobec nich komplementarnymi. Szczególne predyspozycje do tworzenia klastrów w obszarze pogranicza posiadają przemysł włókienniczo-odzieżowy oraz motoryzacyjny z uwagi na znaczną ilość przedsiębiorstw zajmujących się tymi profilami produkcji.

Na obszarze pogranicza istnieją zdefiniowane obszary posiadające szczególne predyspozycje do rozwoju funkcji gospodarczych. W polskiej części pogranicza są to Specjalne Strefy Ekonomiczne, a na obszarze Czech oraz w województwie dolnośląskim i opolskim – regionalne strefy aktywności gospodarczej. Na szczególną uwagę zasługuje tu przykład strefy aktywności gospodarczej Zittau – Bogatynia – Hrádek. Gdzie została nawiązana współpraca pomiędzy trzema gminami z trzech sąsiadujących krajów – Polski, Republiki Czeskiej i Niemiec.

III.2.6. TURYSTYKA I WYPOCZYNEK

Wysokie walory przyrodnicze, krajobrazowe oraz kulturowe stwarzają dogodne warunki do rozwoju turystyki i rekreacji na pograniczu polsko-czeskim.

Atrakcyjne rejony o wysokich wartościach środowiska naturalnego oraz historycznego dziedzictwa kulturowego eksponują przebiegające przez ten obszar międzynarodowe szlaki rowerowe sieci EuroVelo – trasa nr 9 Bałtyk – Adriatyk i trasa nr 4 Roscoff – Kijów – oraz Transeuropejski Dalekobieżny Szlak Turystyczny E-3. Trasy te w dalszym ciągu wymagają doskonalenia w zakresie szeroko pojmowanego wyposażenia, w tym m.in. informacyjnego.

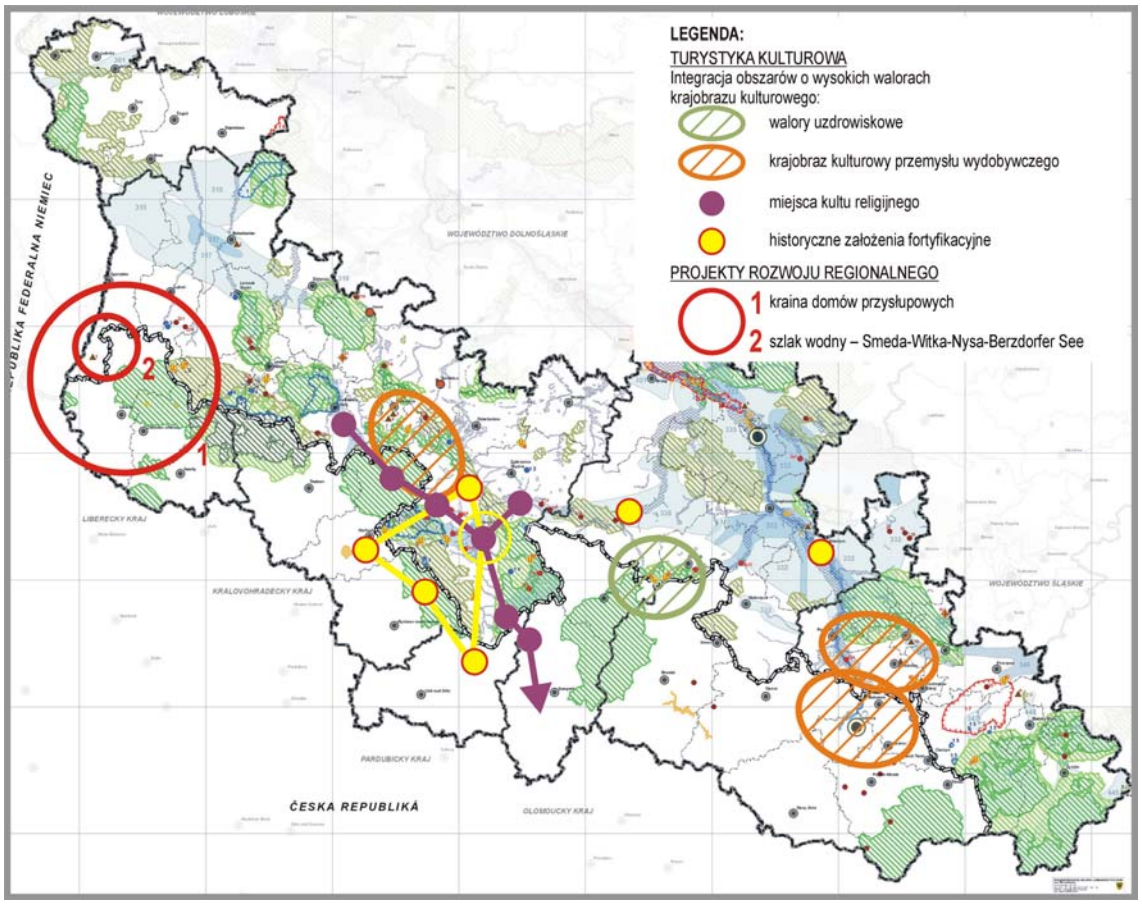
Ważnym czynnikiem wspomagającym dynamikę rozwoju tej gałęzi gospodarki jest nawiązanie współpracy transgranicznej w dziedzinie rozwoju, obsługi oraz promocji ruchu turystycznego. Do działań tych należy zaliczyć m.in. współpracę pomiędzy organizacjami turystycznymi oraz realizację wspólnych projektów rozwoju regionalnego z uwzględnieniem turystyki górskiej, wodnej, kulturowej, rowerowej itp. Spośród wdrażanych ostatnio projektów transgranicznych warto wymienić m.in.: „Krainę domów przysłupowych", „Szlak wodny Směda – jez. Witka – Nysa – Berzdorfer See" oraz „Górnicze tradycje – turystyczna promocja głuchołasko-zlatohorskiego zagłębia złota". Interesującą inicjatywą o charakterze międzynarodowym jest program „Zielone Szlaki" (Central European Greenways), którego ideą jest utworzenie ekoturystycznych tras dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego wzdłuż „zielonych korytarzy" oraz wspieranie i promowanie rozwoju turystyki przyjaznej dla środowiska.

Przecinający obszar pogranicza polsko-czeskiego Zielony Szlak Kraków – Morawy – Wiedeń z jednej strony stwarza możliwości zainicjowania różnorodnych form turystyki zrównoważonej wzdłuż korytarza tego szlaku, z drugiej zaś podejmowanie szeregu cennych inicjatyw lokalnych zmierzających do ochrony dziedzictwa przyrodniczo -kulturowego regionów położonych pomiędzy Krakowem a Wiedniem.

Ważnym ogniwem w zakresie wykorzystania i udostępniania zasobów po obu stronach granicy jest turystyka rowerowa. Czynnikami warunkującymi rozwój komunikacji rowerowej na tym obszarze są przede wszystkim: rozwój turystyki ekologicznej, natężenie kontaktów w ramach społeczności przygranicznych oraz częściowe zastępowanie transportu drogowego.

Pomimo aktywnych działań, jakie w tym zakresie podjęły Euroregiony, konieczne jest opracowanie systemu szlaków rowerowych dla całego pogranicza powiązanego z systemami krajowymi i europejskimi. Stale ewoluująca sieć dróg rowerowych spaja najbardziej atrakcyjne rejony pogranicza, tj. niemiecko-polsko-czeską część Górnych Łużyc, Góry Izerskie – Jizerské hory, Góry Złote – Rychlebské hory, Góry Opawskie – Jeseníky, Śląsk Cieszyński – Těšinské Slezsko, Beskidy – Moravskoslezské Beskydy.

RYSUNEK 31 TURYSTYKA KULTUROWA. PROJEKTY ROZWOJU REGIONALNEGO

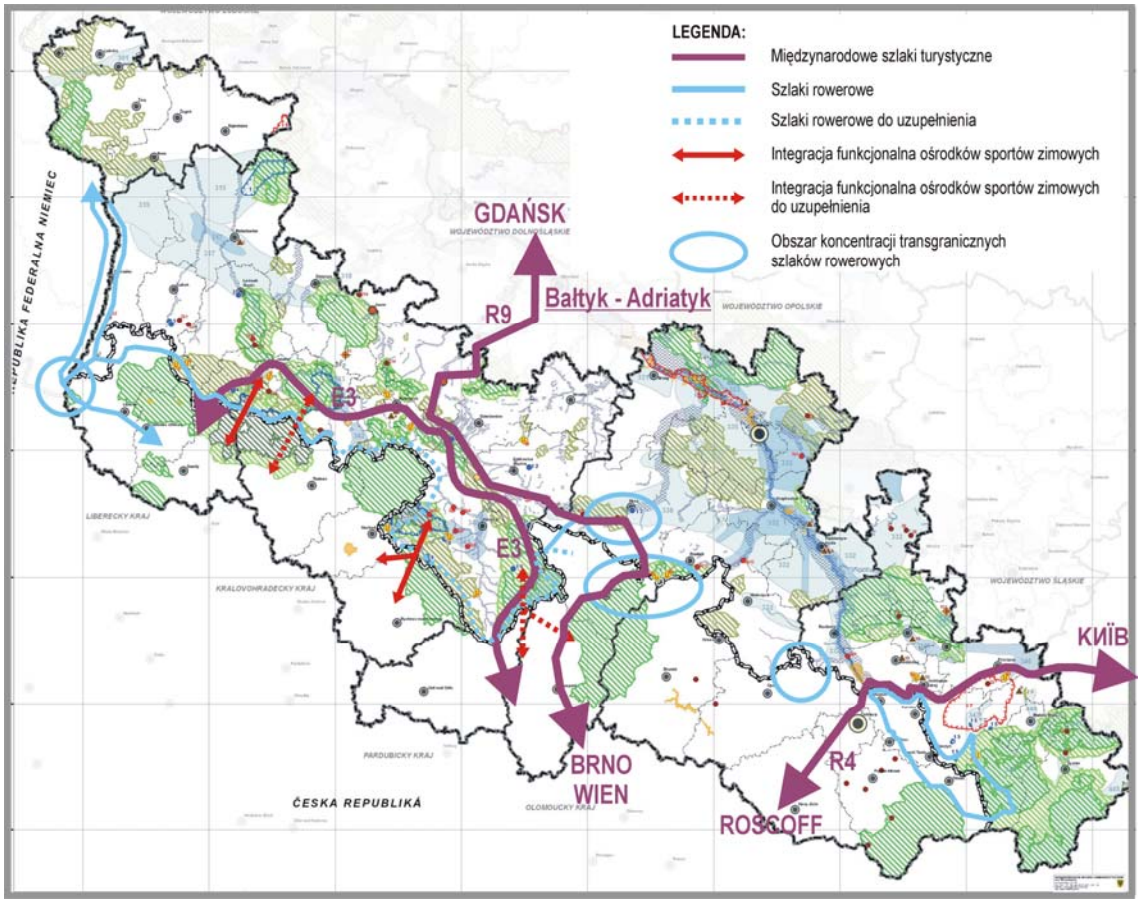
Aktywne wykorzystanie bogatych zasobów po obu stronach granicy wymaga rozbudowy oferty usług turystycznych oraz kreowania spójnych, atrakcyjnych ofert w zakresie turystyki kwalifikowanej, dotyczy to w szczególności sportów zimowych, w tym narciarstwa oraz turystyki kulturowej.

Atrakcyjne tereny górskie Sudetów i Beskidów stwarzają bardzo dobre warunki do rozwoju sportów zimowych po obu stronach granicy. Pomimo sprawnego funkcjonowania ośrodków sportów zimowych oraz wysokiej jakości oferowanych usług turystycznych, potencjał przyrodniczo-rekreacyjny w zakresie rozwoju narciarstwa na obszarze pogranicza nie jest dostatecznie wykorzystany. Konieczne jest współdziałanie w celu szerszego udostępnienia szczytowych partii rejonów górskich po obu stronach granicy, w szczególności Karkonoszy oraz masywu Śnieżnika, poprzez uruchomienie dodatkowych turystycznych przejść granicznych. Funkcjonalna integracja ośrodków sportów zimowych po obu stronach granicy pozwoli na wykreowanie bardziej atrakcyjnej oferty turystycznej, a także wpłynie na promocję istniejących tu walorów. Ponadto, obszar pogranicza polsko-czeskiego odznacza się dogodnymi warunkami do rozwoju sportów lotniczych, szczególnie lotnictwa lekkiego – loty na szybowcach i motolotniach (np. lotnisko sportowe Benešov-Zábřeh przy Hlučínie i Velké Hoštice).

Środowisko kulturowe to obok środowiska naturalnego jeden z najważniejszych atutów pogranicza polsko-czeskiego. Występujące tu obiekty i zespoły zabytkowej architektury reprezentują prawie wszystkie style artystyczne i epoki, począwszy od średniowiecza aż po wiek XX. Do najbardziej interesujących należy zaliczyć zamki obronne i pałace, założenia fortyfikacyjne, historyczne zespoły staromiejskie, liczne przykłady architektury sakralnej, w tym Kościoły Pokoju w Jaworze i Świdnicy, wpisane na listę światowego dziedzictwa kultury UNESCO oraz sanktuaria pielgrzymkowe. O obliczu krajobrazu kulturowego zadecydowały także występujące

tu bogactwa naturalne – kopaliny i wody lecznicze dały podstawę rozwoju lecznictwa uzdrowiskowego, a tym samym ukształtowania się interesującej architektury pensjonatowej oraz infrastruktury uzdrowiskowej. Przemysł wydobywczy – srebra, złota, rud metali, węgla, którego tradycje sięgają średniowiecza, pozostawił trwałe ślady w krajobrazie w postaci architektury przemysłowej, obiektów techniki, kopalń oraz sztolni.

RYSUNEK 32 MIĘDZYNARODOWE SZLAKI TURYSTYCZNE. TURYSTYKA KWALIFIKOWANA

Przedstawione powyżej walory środowiska kulturowego mogą stanowić przedmiot turystycznego zainteresowania i powinny być wykorzystane w celu urozmaicenia i rozszerzenia oferty o turystykę kulturową – pielgrzymkową, miejską, przemysłową, uzdrowiskową itp. Udostępnianie obiektów zabytkowych oraz promowanie wspólnych walorów dziedzictwa kulturowego przyczyni się do wzmocnienia kulturowej tożsamości przygranicznych regionów oraz podniesienia ich atrakcyjności turystycznej.

Za najbardziej charakterystyczne dla tego obszaru zasoby, które mogą stanowić markowy produkt turystyczny, należy uznać wpisujące się w nurt turystyki religijnej sanktuaria pielgrzymkowe reprezentowane m.in. przez takie ośrodki jak Krzeszów, Wambierzyce, Bardo, Kłodzko, Międzygórze-Igliczna – po stronie polskiej, oraz Králiky, Neratov, Bartošovice v Orlických horách, Krnov, Klášterec u Zábřeha – po stronie czeskiej. Kolejne to historyczne założenia fortyfikacyjne, w tym unikatowe twierdze w Kłodzku, Srebrnej Górze, Nysie (XVII – XVIII w.) oraz Josefov (XVIII w.) czy późniejsze, pochodzące z lat 30. XX w., realizacje – jak np. Stachelberg, Brzezinka, Dobrošov, Hanička, Bouda – zachowane po stronie czeskiej.

Atrakcyjne dla rozwoju turystyki kulturowej są również walory krajobrazu przemysłu wydobywczego zagłębia katowicko-karwińsko-ostrawskiego (obiekty po stronie

czeskiej pretendują do wpisania na listę światowego dziedzictwa kultury UNESCO) oraz walory miejscowości uzdrowiskowych występujących na całym obszarze pogranicza polsko-czeskiego (np. Lądek-Zdrój, Polanica-Zdrój, Jarnołtówek, Pokrzywna, Jeseník, Lipová-lázně, Karlova Studánka, Ustroń

Uzupełnieniem bogatej oferty turystyki kulturowej mogą być licznie występujące na badanym obszarze obiekty i zespoły architektury rezydencjonalnej. Są to zarówno zamki obronne, skromne w formie dwory, jak i bardziej reprezentacyjne założenia pałacowo-parkowe, powstające od średniowiecza aż po wiek XIX (m.in.: Frýdlant, Opočno, Kuks, Náchod, Letohrad, Javorník, Bruntál, Hlučín, Hradec nad Moravicí – po stronie czeskiej; oraz po stronie polskiej – m.in. Radomierzyce, Czocha, Cieplice, Chojnik, Książ, Gorzanów, Kamieniec Ząbkowicki, Otmuchów, Brzeg, Głogówek, Moszna, Krzyżanowice, Pszczyna).

III.3. OCHRONA I PRZYWRACANIE WARTOŚCI ZASOBOM NATURALNYM I KULTUROWYM

III.3.1. ZNACZENIE CZYNNIKÓW OCHRONY DLA ROZWOJU PRZESTRZENNEGO I GOSPODARCZEGO OBSZARU

Obszar pogranicza polsko-czeskiego charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem geograficznym; występują tu wszystkie typy krajobrazu naturalnego, z wyraźną przewagą krajobrazu górskiego i wyżynnego.

Wzdłuż granicy rozciągają się pasma górskie Sudetów, Beskidów oraz części Karpat. Znaczna część polskiego obszaru pogranicza położona jest w obrębie Przedgórza Sudeckiego, Niziny Śląskiej i Wyżyny Śląskiej.

Oprócz walorów przyrodniczych i krajobrazowych, obszar charakteryzuje się bogactwem kopalin użytecznych i wód mineralnych, kompleksów leśnych, a także wysokiej jakości użytków rolnych.

Racjonalne kształtowanie środowiska i gospodarowanie jego zasobami, zgodnie z zasadami trwałego i zrównoważonego rozwoju, wymaga prowadzenia wspólnych, spójnych i kompleksowych działań, mających na celu ochronę cennych obszarów, zachowanie równowagi w środowisku i zapobieganie jego degradacji.

III.3.2. OCHRONA WALORÓW PRZYRODNICZYCH I KRAJOBRAZOWYCH

Elementy przyrody ożywionej i nieożywionej, w jakie obfituje obszar pogranicza polsko-czeskiego, są lub powinny być objęte ochroną prawną.

Wszystkie formy ochrony przyrody i krajobrazu obowiązujące w Polsce określa Ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 roku (DzU Nr 92, poz. 880) wraz z przepisami wykonawczymi.

Podstawowym aktem prawnym, regulującym zagadnienia związane z ochroną przyrody i krajobrazu w Republice Czeskiej, jest ustawa nr 114/1992 Sb., z późniejszymi zmianami i przepisami wykonawczymi.

Z elementów wielkoprzestrzennych na system ochrony przyrody i krajobrazu składają się:
po stronie polskiej pogranicza:

- parki narodowe: Karkonoski Park Narodowy, Park Narodowy Gór Stołowych, Babiogórski Park Narodowy (w obszar opracowania wchodzi część jego otuliny);
- parki krajobrazowe: Łuk Mużakowa, Przemkowski, Doliny Bobru, Chełmy, Rudawski, Książański, Sudetów Wałbrzyskich, Gór Sowich, Ślężański, Śnieżnicki, Stobrawski, Góry Opawskie, Góra św. Anny, Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich, Beskidu Śląskiego, Beskidu Małego i Żywiecki;
- obszary chronionego krajobrazu: kilkanaście obszarów chronionego krajobrazu z terenu województwa lubuskiego, Wzgórze Grodziec, Ostrzyca Proboszczowicka, Karkonosze – Góry Izerskie, Góra Krzyżowa, Masyw Trójgarbu, Kopuła Chełmca, Zawory, Góry Bardzkie i Sowie, Wzgórza Niemczańsko-Strzelińskie, Góry Bystrzyckie i Orlickie, Otmuchowsko-Nyski, Borów Niemodlińskich, Lasy Stobrawsko-Turawskie, „Łęg Zdzieszowicki", „Las Głubczycki", „Rejon Wronin-Maciowaksze", „Rejon Mokre-Lewice", „Grodziec", „Bestwina".

Wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi lub walorami krajobrazowymi obszary zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym, zostały objęte ochroną rezerwatową (ze względu na ich ilość, nie zostały one pokazane w załączniku graficznym). Polskie prawodawstwo przewiduje również tworzenie obszarów Natura 2000, pomników przyrody, stanowisk dokumentacyjnych, użytków ekologicznych, zespołów przyrodniczo-krajobrazowych oraz ochronę gatunkową roślin i zwierząt.

Po stronie czeskiej pogranicza najważniejszymi wielkoprzestrzennymi formami ochrony przyrody i krajobrazu są:

- Krkonošský národní park (KRNAP);
- Obszary chronionego krajobrazu (ChKO): Lužické hory, Český ráj, Jizerské hory, Broumovsko, Orlické hory, Jeseníky, Litovelské Pomoraví, Poodří i Moravskoslezské Beskydy**.**

W skład czeskiego systemu ochrony przyrody wchodzą również inne formy, takie jak małopowierzchniowe szczególnie chronione obszary (MSCO) oraz parki przyrody. Największe z nich to parki przyrody: Ještěd, Suchý vrch-Buková hora, Kralický Sněžník, Sovinecko, Údolí Bystřice, Morawice, Hůrky.

Na terytorium Czech wyznaczono również biocentra o znaczeniu ponadregionalnym i regionalnym (tzw. przestrzenne systemy stabilności ekologicznej – PSSE), a także obszary sieci Natura 2000.

Obszary parków narodowych: Karkonoskiego Parku Narodowego i Krkonošského národního parku weszły w 1993 roku w skład utworzonego, decyzją działającego w ramach UNESCO Międzynarodowego Komitetu MaB (program Człowiek i Środowisko) w Paryżu, Bilateralnego Rezerwatu Biosfery Karkonosze/Krkonoše. Powierzchnia Rezerwatu wynosi 60,5 tys. ha, z czego 55 tys. ha leży na terenie Czech, a 5,5 tys. ha na terenie Polski.

Rezerwat biosfery spełnia trzy podstawowe, korespondujące ze sobą funkcje:

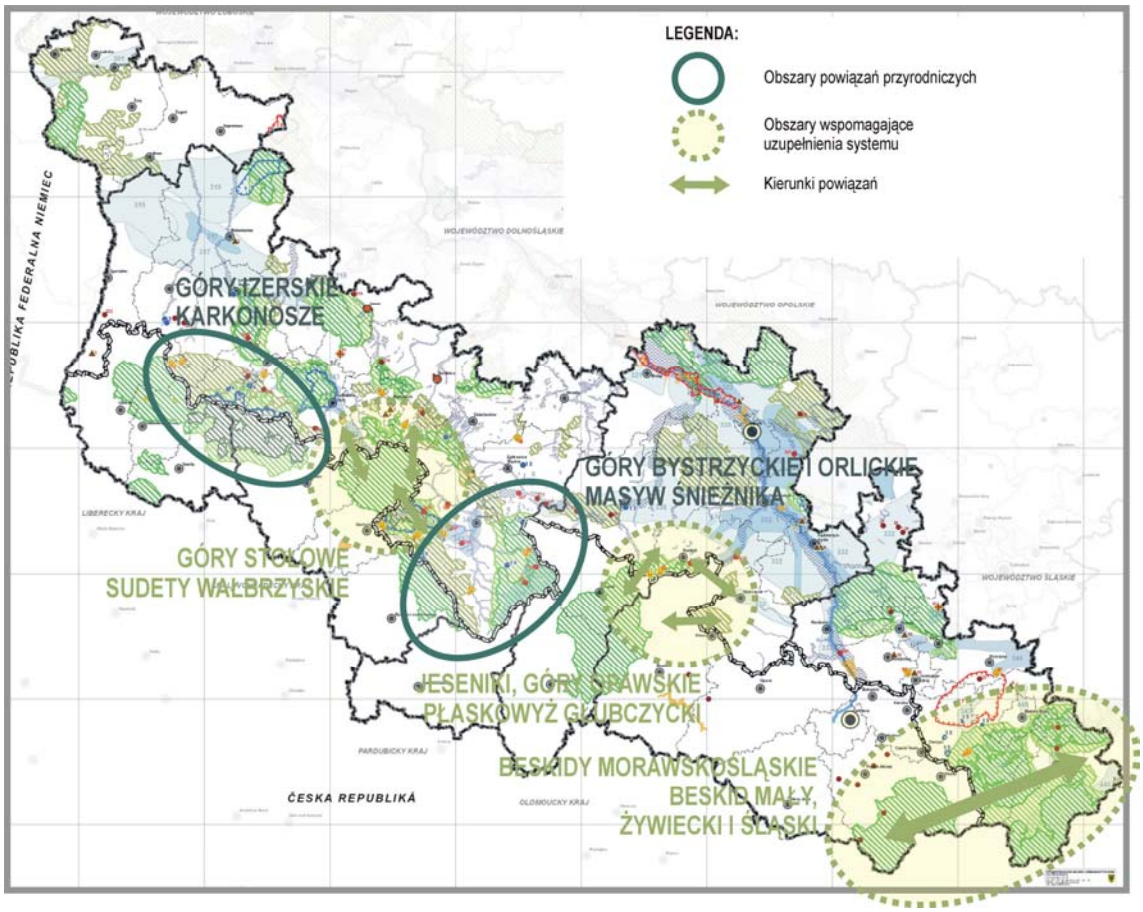
- konserwatorską – chroniącą ekosystemy Karkonoszy;
- ekonomiczną – promującą na poziomie lokalnym zrównoważony rozwój ekonomiczny;
- logistyczną – popierającą badania naukowe, monitoring, edukację ekologiczną i wymianę informacji dla celów ochrony i rozwoju.

Babiogórski Park Narodowy (którego fragment otuliny znajduje się w obszarze opracowania) również został w 1977 r. uznany przez UNESCO za jeden ze światowych **rezerwatów biosfery** i włączony do realizacji programu **MaB.**

Celem utworzenia ekologicznej sieci **Natura 2000** jest ochrona różnorodności biologicznej na terytorium krajów członkowskich Unii Europejskiej. W skład sieci wchodzą tzw. Specjalne Obszary Ochrony (SOO), wyznaczane na podstawie Dyrektywy Siedliskowej RE 92/43/EWG oraz Obszary Specjalnej Ochrony (OSO), dla których podstawę prawną stanowi Dyrektywa Ptasia RE 79/409/EWG. Wyznaczenie SOO i OSO nakłada na państwa członkowskie obowiązek zachowania wartości przyrodniczych, które były podstawą ich wytypowania.

Zarówno Polska, jak i Republika Czeska wytypowały obszary sieci Natura 2000.
Po stronie polskiej w obszarze opracowania znalazły się 3 Obszary Specjalnej Ochrony (OSO) (powołane Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 21 lipca 2004 roku w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000) oraz zaproponowano 15 Specjalnych Obszarów Ochrony (SOO) siedlisk. Propozycje te jednak zostały uzupełnione przez polskie organizacje pozarządowe o dalsze obszary spełniające kryteria zawarte w ww. Dyrektywach.

RYSUNEK 33 OCHRONA ŚRODOWISKA – OCHRONA WALORÓW PRZYRODNICZYCH I KRAJOBRAZOWYCH

W Republice Czeskiej w granicach obszaru opracowania znalazło się 6 obszarów (SPAs) spełniających kryteria Dyrektywy Ptasiej i 25 obszarów (SACs) spełniających kryteria Dyrektywy Siedliskowej. Skupienie tak wielu terenów chronionych na obszarze pogranicza świadczy najlepiej o jego niepowtarzalnych wartościach przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych.

Polem współpracy powinno być w tej dziedzinie utrzymanie powiązań przyrodniczych, wzmacnianie istniejących oraz uzupełnienie systemu ochrony przyrody poprzez

tworzenie nowych. Obszary istniejących powiązań to: rejon Karkonoszy i Gór Izerskich, rejon Gór i Pogórza Orlickiego, Gór Bystrzyckich oraz rejon Masywu Śnieżnika, Gór Złotych i Wielkiego Jesenika. Obszary wymagające uzupełnienia systemu (lub wzmocnienia rangi ochrony) to rejon Gór Stołowych i Sudetów Wałbrzyskich, rejon Gór Opawskich i Płaskowyżu Głubczyckiego oraz rejon Beskidów.

III.3.3. OCHRONA WÓD PODZIEMNYCH I POWIERZCHNIOWYCH

Wraz z przystąpieniem do Unii Europejskiej Polska i Czechy zobowiązały się do wdrożenia Ramowej Dyrektywy Wodnej. Podstawowym celem tego działania jest osiągnięcie dobrego stanu wód, zapobieganie dalszemu pogarszaniu się stanu ekosystemów wodnych, propagowanie zrównoważonego korzystania z wód oraz dążenie do ochrony i poprawy środowiska wodnego. W obu krajach do realizacji ww. zamierzeń służą plany gospodarowania wodami dla obszarów dorzeczy. Przebieg granic dorzeczy oraz przyporządkowanie zbiorników wód podziemnych do właściwych obszarów dorzeczy określa w Polsce rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 grudnia 2002 r. (DzU Nr 232 z dnia 27 grudnia 2002 r. poz. 1953), w Republice Czeskiej obwieszczenie Ministra Rolnictwa nr 470/2001 DzU.

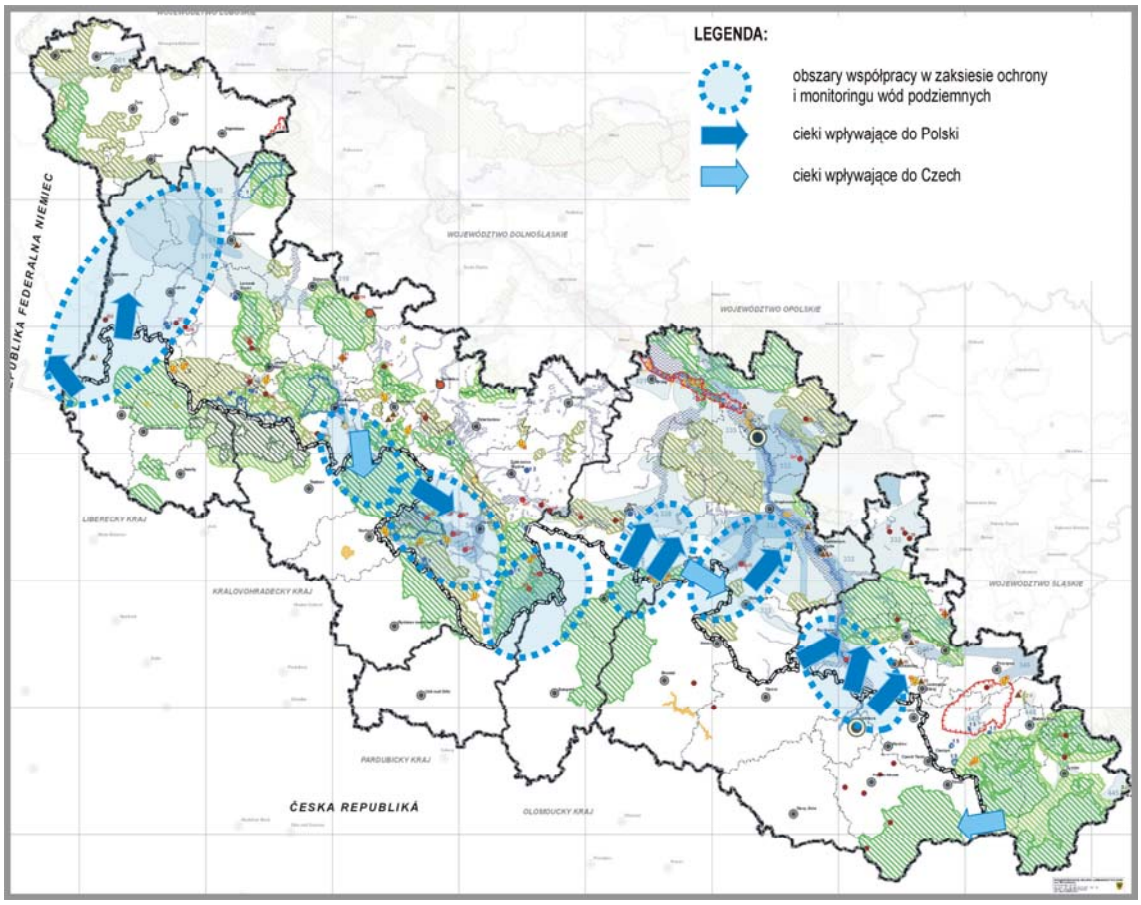
Obszar pogranicza polsko-czeskiego zajmuje istotną rolę w gospodarce wodnej i ochronie zasobów wodnych obydwu krajów. Obejmuje fragmenty trzech zlewni europejskich: Łaby (zlewnia Morza Północnego), Odry (zlewnia Morza Bałtyckiego) i Dunaju (zlewnia Morza Czarnego). Dla koordynacji wspólnych działań najważniejszy jest wododział Odry i Łaby, przebiegający nieregularnie wzdłuż granicy i miejscami wcinający się w głąb terytorium Czech.

Gęsta sieć hydrograficzna obszaru, w tym szereg cieków wodnych w obszarze granicznym, charakteryzuje się stosunkowo wysokimi przepływami wód, zwłaszcza z terytorium Czech do Polski (obszar odwadniany do Polski stanowi ok. 14%. pow. czeskiego pogranicza), rzeki przepływające z terytorium Polski do Czech nie mają istotnego znaczenia z punktu widzenia ich zanieczyszczenia. Budowa hydrogeologiczna charakteryzuje się istnieniem struktur wodonośnych po obu stronach granicy i obszarami współwystępowania zwykłych wód podziemnych i wód mineralnych. Obszar opracowania cechuje ponadto obecność terenów o korzystnych warunkach występowania wód, jak również obszarów podatnych na zanieczyszczenia. Istotne jest występowanie, zwłaszcza lokalnie, obszarów o przekształconych stosunkach wodnych, czego najważniejszym przykładem jest część górnośląskiego obszaru przemysłowego, charakteryzująca się przeobrażeniem sieci hydrograficznej i warunków hydrogeologicznych, przerzutami wód i odprowadzaniem wód kopalnianych, ścieków przemysłowych i komunalnych. Wymienione czynniki wymagają prowadzenia wspólnych działań w zakresie gospodarki zasobami wód, monitoringu jakości wód, ochrony wód przed zanieczyszczeniem, jak również ochrony przeciwpowodziowej.

Współpraca na wodach granicznych między Polską a Republiką Czeską odbywa się w ramach Polsko-Czeskiej Komisji Międzyrządowej ds. Współpracy Transgranicznej na wodach granicznych, która działa na podstawie Umowy między rządami obu krajów o gospodarce wodnej na wodach granicznych z dnia 21 marca 1958 roku oraz na mocy Porozumienia Szczegółowego między Pełnomocnikiem Rządu Rzeczypospolitej Polskiej a Pełnomocnikiem Rządu Republiki Czeskiej do spraw gospodarki wodnej na wodach granicznych w sprawie jakości wód ważniejszych cieków granicznych z dnia 27 kwietnia 1990 r. i Umowy w sprawie Międzynarodowej Komisji Ochrony Odry przed Zanieczyszczeniem z dnia 11 kwietnia 1996 r. Długoterminowym celem tej ostatniej jest odnowa jakości rzeki Odry do stanu, który będzie gwarantować możliwość wykorzystania rzeki do celów komunalnych i gospodarczych.

W ramach monitoringu wód powierzchniowych regularnie badany jest stan czystości Nysy Łużyckiej, Smědy, Stěnavy, Widnawki, Bělá, Osoblaha (Osobłoga), Odry z dopływami, Opavy, Olzy oraz Ostrawicy. Po stronie polskiej wyodrębniono 27 Głównych Zbiorników Wód Podziemnych (GZWP) lub ich fragmentów. Zbiorniki te stanowią fragmenty użytkowych poziomów wodonośnych o lepszych warunkach hydrogeologicznych, określonych na podstawie kryteriów jakościowych i ilościowych. Są to: GZWP nr 301 (Pradolina Zasiek – Nowa Sól), GZWP nr 315 (Zbiornik Chocianów – Gozdnica), GZWP nr 317 (Niecka zewnątrzsudecka Bolesławiec), GZWP nr 323 (Subzbiornik Stobrawy), GZWP nr 327 (Zbiornik Lubliniec – Myszków), GZWP nr 328 (Dolina kopalna Małej Panwi-E), GZWP nr 329 (Bytom), GZWP nr 330 (Gliwice), GZWP nr 332 (Subniecka Kędzierzyńsko-Głubczycka), GZWP nr 333 (Zbiornik Opole – Zawadzkie), GZWP nr 334 (Dolina kopalna Małej Panwi - W), GZWP nr 335 (Zbiornik Krapkowice – Strzelce Opolskie), GZWP nr 336 (Niecka Opolska), GZWP nr 337 (Dolina Kopalna Lasy Niemodlińskie), GZWP nr 338 (Subzbiornik Paczków – Niemodlin), GZWP nr 339 (Zbiornik Góry Bialskie – Śnieżnik), GZWP nr 340 (Dolina kopalna rzeki Nysa Kłodzka), GZWP nr 341 (Niecka wewnątrzsudecka Kudowa-Zdrój – Bystrzycka Kłodzka), GZWP nr 342 (Niecka wewnątrzsudecka Krzeszów), GZWP nr 343 (Dolina rzeki Bóbr (Marciszów)), GZWP nr 344 (Zbiornik Karkonosze), GZWP nr 345 (Rybnik), GZWP nr 346 (Pszczyna), GZWP nr 347 (Skoczów (Dolina rzeki górna Wisła)), GZWP nr 348 (Godula (Beskid Śląski)), GZWP nr 445 (Magura (Babia Góra)), GZWP nr 446 (Dolina rzeki Soła), GZWP nr 447 (Godula (Beskid Mały)), GZWP nr 448 (Dolina rzeki Biała). Wśród nich 11 to zbiorniki czwartorzędowe z przeważającym udziałem zbiorników w dolinach kopalnych rzek, 7 występuje w utworach trzeciorzędowych, pozostałe zaś w utworach starszych. Do czasu wykonania specjalistycznych opracowań hydrogeologicznych, wytyczających granice poszczególnych GZWP w Polsce, wyróżnia się obszary zasilania GZWP wymagające najwyższej (ONO) lub wysokiej (OWO) ochrony. Klasyfikacja ta jest związana ze stopniem zagrożenia zbiorników przenikaniem zanieczyszczeń z powierzchni.

RYSUNEK 34 OCHRONA ŚRODOWISKA – OCHRONA ZASOBÓW WÓD POWIERZCHNIOWYCH I PODZIEMNYCH

W zakresie wielkoprestrzennej ochrony wód podziemnych i powierzchniowych w Republice Czeskiej, na obszarze pogranicza, ustanowiono na mocy rozporządzenia Rady Ministrów Republiki Czeskiej 11 obszarów chronionych, tzw. Chronionych Obszarów Naturalnej Akumulacji Wód – CHONAW (*Chráněné oblasti přirozené akumulace vod – CHOPAV*) zgodnie z Ustawą o wodach DzU nr 254/2001). Są to: CHONAW Jizerské hory, CHONAW Krkonoše, CHONAW Severočeská křída, CHONAW Východočeská křída, CHONAW Polická pánev, CHONAW Orlické hory, CHONAW Žamberk-Králíky, CHONAW Jeseníky, CHONAW Kvartér řeky Moravy, CHONAW Jablunkovsko, CHONAW Beskidy. Obszary te, obejmujące pow. ok. 40% pogranicza czeskiego, charakteryzują się warunkami sprzyjającymi akumulacji wód. Znajdują się tu najważniejsze zasoby wodne, jak i mają początek najważniejsze rzeki Czech. Ochrona obszarów CHONAW ukierunkowana jest na zachowanie ilości i jakości wód, nie tylko pod kątem współczesnego wykorzystywania, ale również w celu zabezpieczenia źródeł dla perspektywicznego rozwoju. Oprócz tego po stronie czeskiej ustanowiono wiele małopowierzchniowych otulin źródeł wody pitnej i mineralnej.

W czeskiej części pogranicza występują struktury hydrogeologiczne starsze od czwratorzędu, przekraczające wspólną granicę, których ochrona ochrona wymaga wspólnych działań. Są to: rejon osadów mioceńskich Niecki Żytawskiej w kraju libereckim, rejony Štítské brázdy Kotliny Kłodzkiej, czy też Kralického prolomu w kraju pardubickim, rejon osadów mioceńskich Niziny Javornicko-Vidnavskiej w kraju ołomunieckim, rejon osadów fliszowych w dorzeczu Olzy na terenie kraju morawskośląskiego (należy prowadzić działania również z Republiką Słowacką).

Najważniejsze wspólne przedsięwzięcia powinny dotyczyć ochrony rzek transgranicznych przed zanieczyszczeniami i polepszenia jakości wody w zlewniach rzek przekraczających granicę polsko-czeską. Dotyczy to przede wszystkim zlewni rzek Nysy Łużyckiej, Nysy Kłodzkiej, Białej Głuchołaskiej, Osobłogi i Olzy, wraz z ich dopływami. Powinno odbywać się w zakresie prowadzenia monitoringu w przekrojach granicznych cieków oraz wód podziemnych, ochrony ilościowej i jakościowej zbiorników wód, np. poprzez wzmocnienie efektywności prawnej obszarów GZWP i CHONAW *(CHOPAV)* oraz skoordynowanie działań w zakresie użytkowania i ochrony struktur hydrogeologicznych przekraczający granicę państwową, w tym również przywracania równowagi hydrogeologicznej w obszarach zaburzonych stosunków wodnych, jak i ochrony obszarów współwystępowania zwykłych wód podziemnych i wód mineralnych.

III.3.4. OCHRONA POWIETRZA

Wytyczne polityki ekologicznej Unii Europejskiej określają cele ochrony zdrowia i ekosystemów przed nadmiernym zanieczyszczeniem powietrza. Aby je osiągnąć, konieczne jest stworzenie systemu monitorującego jakość powietrza, a następnie podejmowanie działań mających na celu ochronę zdrowia ludzi i ekosystemów przed negatywnymi skutkami wzrostu poziomu zanieczyszczenia. Obowiązujące obecnie w obydwu krajach przepisy dotyczące norm jakości powietrza stanowią odzwierciedlenie Dyrektyw Unii Europejskiej obowiązujących w tym zakresie.

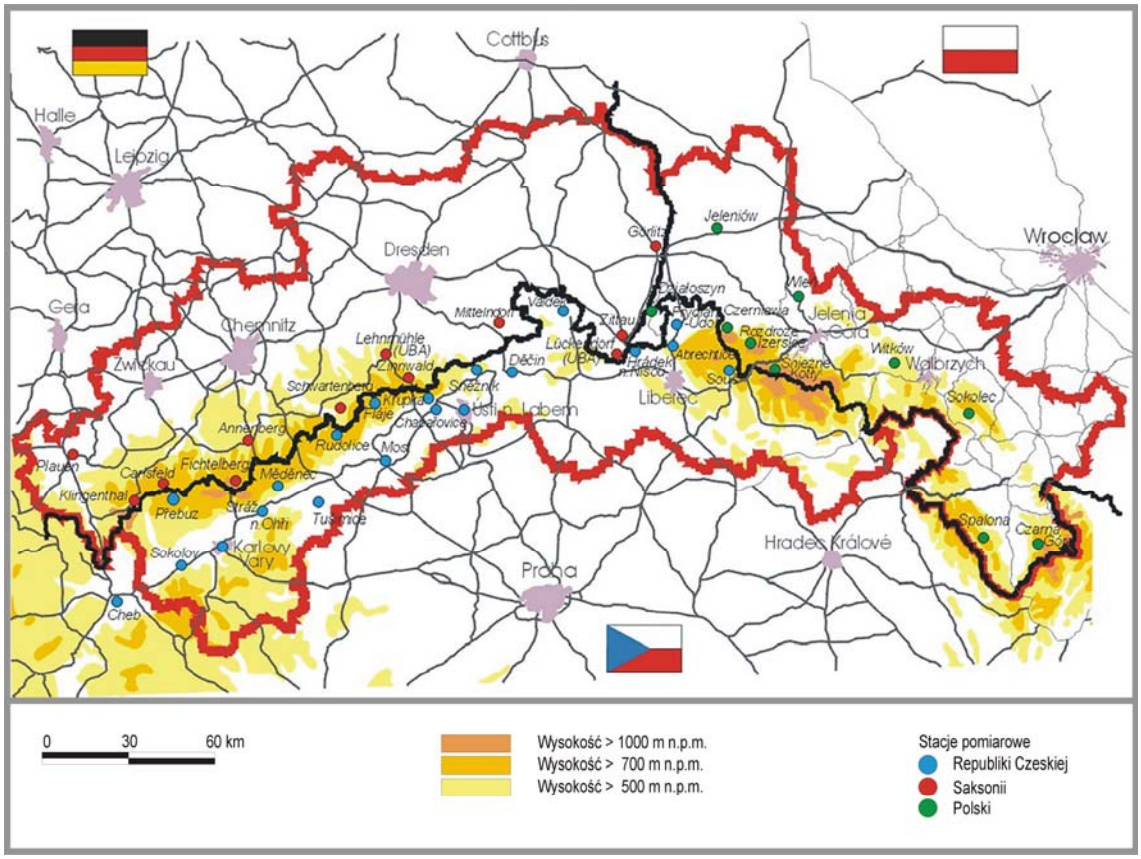
Jakość powietrza w poszczególnych rejonach badanego obszaru czesko-polskiego pogranicza wykazuje wyraźne zróżnicowanie. Głównymi źródłami zanieczyszczenia powietrza w regionie pogranicza polsko-czeskiego są elektrownie, zakłady przemysłowe, w tym huty i zakłady przemysłu chemicznego, oraz kotłownie komunalne i ruch samochodowy.

Wśród najważniejszych źródeł zanieczyszczenia atmosfery po czeskiej stronie pogranicza czesko-polskiego wymieniono ciepłownie, elektrownie, zakłady chemiczne i huty, przy czym ich największa koncentracja występuje w kraju morawskośląskim (okresy Ostrava-město, Karviná, Frýdek-Místek). Stężenia substancji

zanieczyszczających w powietrzu w ośrodkach przemysłowych, zbliżają się w zakresie imisji do wartości granicznych lub (raczej wyjątkowo) je przekraczają. Natomiast na obszarach górskich, mniej zurbanizowanych, zanieczyszczenie powietrza jest stosunkowo małe.

Po stronie polskiej przekroczenia wartości dopuszczalnych norm zanieczyszczeń powietrza w odniesieniu do kryterium ochrony zdrowia stwierdzono w dolnośląskiej części pogranicza w powiatach zgorzeleckim, jeleniogórskim i wałbrzyskim. W województwie opolskim takim obszarem jest powiat kędzierzyńsko-kozielski. W wyniku badań monitoringowych, prowadzonych w województwie śląskim, do stref, na terenie których konieczne jest przeprowadzenie dalszych badań w celu potwierdzenia ewentualnej potrzeby podjęcia działań na rzecz poprawy jakości powietrza oraz wzmocnienia systemu oceny, zaliczono, z obszaru objętego niniejszym opracowaniem, m.in. aglomerację rybnicko-jastrzębską, wymienioną również wśród stref o największej ilości emitorów punktowych.

RYSUNEK 35 WSPÓLNY SYSTEM MONITORINGU POWIETRZA (JAMS) W „CZARNYM TRÓJKĄCIE". *ŹRÓDŁO: WSPÓLNY RAPORT O JAKOŚCI POWIETRZA W OBSZARZE CZARNEGO TRÓJKĄTA W 2002 ROKU*

Duży udział w ogólnej ilości zanieczyszczeń ma tzw. emisja niska, tzn. spalanie paliw w celach grzewczych. Ze względu na rodzaj spalanego paliwa (węgiel, koks, odpady) zanieczyszczenia te stanowią znaczną uciążliwość. Ich stężenia wykazują znaczną zmienność sezonową (największe w okresie grzewczym).

W 1992 roku powołano do życia program regionalny „Czarny Trójkąt". Pierwszym wspólnym dokonaniem w ramach programu było uruchomienie zintegrowanej trójstronnej, polsko-niemiecko-czeskiej sieci 43 automatycznych stacji monitoringu powietrza. Obszar obejmuje Północną Bohemię (Czechy), południową część Saksonii i południowo-zachodnią część Dolnego Śląska. Największymi źródłami zanieczyszczeń są tu zakłady przemysłu chemicznego oraz elektrownie bazujące na wydobywanym w tym obszarze węglu brunatnym, a także obiekty bytowo-komunalne i transport. W ciągu ostatnich 14 lat (od 1989 do 2002) można zaobserwować

tendencję spadkową emisji dwutlenku siarki (93%), tlenków azotu (79%) i pyłów (97%) w całym regionie Czarnego Trójkąta, w odniesieniu do źródeł stacjonarnych. Ruch samochodowy jest głównym dodatkowym źródłem emisji NOx. Wobec widocznych efektów współpracy w ramach programu uzasadniony jest dalszy rozwój i kontynuacja wspólnych działań dotyczących monitoringu jakości powietrza.

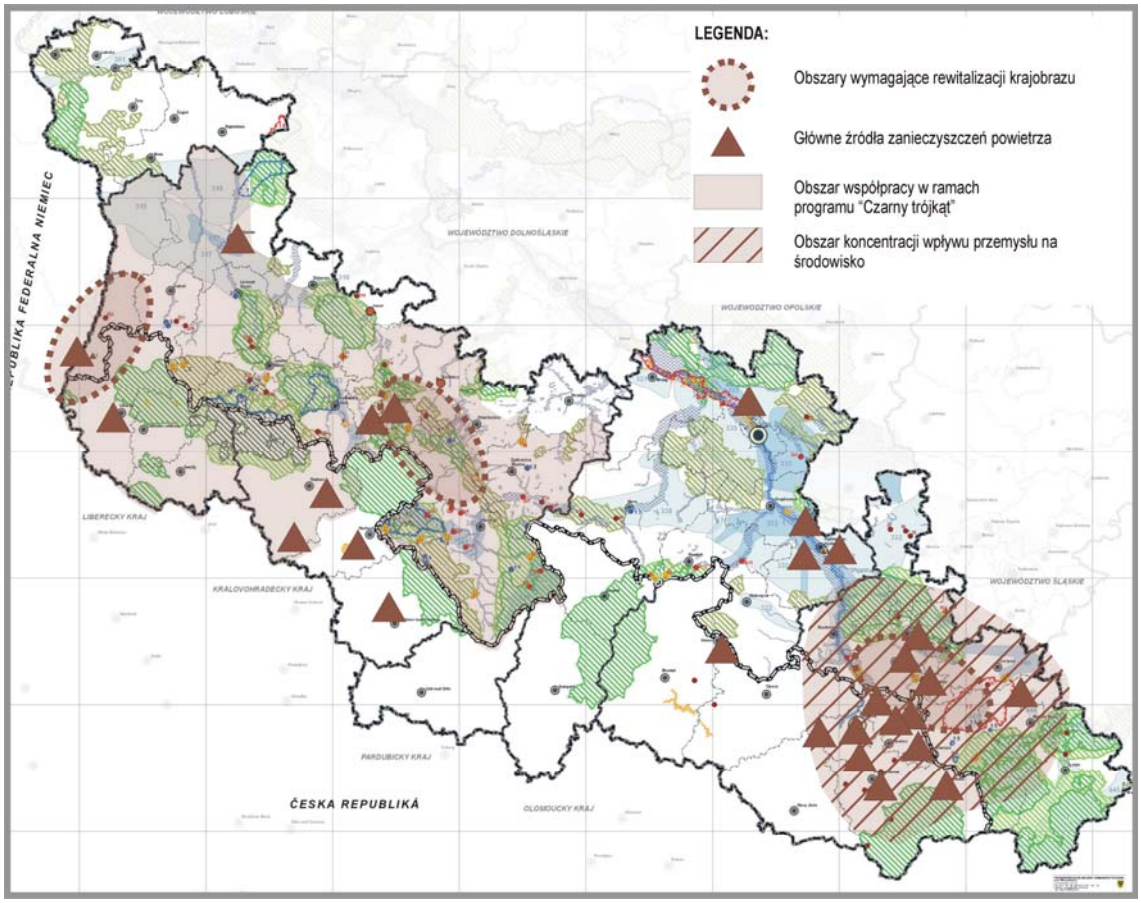
Kolejne obszary zainteresowań będą określane w wyniku ustaleń Unii Europejskiej.

III.3.5. OCHRONA ZASOBÓW KULTUROWYCH

Bogate zasoby dziedzictwa kulturowego występujące na obszarze pogranicza polsko -czeskiego podlegają ochronie prawnej. Przedmiot, zakres oraz formy sprawowania ochrony i opieki nad zabytkami obowiązującymi w Polsce określa Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (DzU Nr 162, poz. 1568). Dokumentem prawnym regulującym te zagadnienia w Republice Czeskiej jest ustawa nr 20/1987 Sb.

Ochronie i opiece podlegają historyczne zespoły urbanistyczne, obiekty i zespoły zabytkowej architektury i budownictwa, budownictwo obronne, obiekty techniki – w tym kopalnie, huty, elektrownie; parki, stanowiska archeologiczne oraz krajobraz kulturowy pojmowany jako przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, wraz z wytworami cywilizacji i elementami przyrodniczymi.

RYSUNEK 36 OCHRONA ŚRODOWISKA – WPŁYW DZIAŁALNOŚCI PRZEMYSŁOWEJ NA ŚRODOWISKO

Do podstawowych form ochrony środowiska kulturowego po stronie Republiki Czeskiej należą: narodowy zabytek kultury, miejskie i wiejskie rezerwaty, strefy

zabytkowe oraz poszczególne, objęte ochroną obiekty lub elementy i ich zespoły. W Polsce są to: historyczne strefy ochronne, wpis do rejestru zabytków, pomnik historii, park kulturowy oraz strefy ochrony konserwatorskiej, ustalone w planowaniu regionalnym.

Osobnym zagadnieniem jest wpisanie obiektu, zespołu czy krajobrazu kulturowego o unikatowych wartościach historycznych, artystycznych i naukowych na listę światowego dziedzictwa kulturowego UNESCO (jak np. Kościoły Pokoju w Jaworze i Świdnicy po stronie polskiej oraz zaproponowane zespoły zabytków przemysłowych Ostrawy lub zakłady papiernicze Velké Losiny po stronie czeskiej), których ochronę gwarantuje Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r.

Formami ochrony w Republice Czeskiej są: narodowe zabytki kultury, miejskie i wiejskie rezerwaty zabytkowe, zabytkowe strefy miejskie oraz zabytkowe strefy ochrony.

III.3.6. PRZYWRACANIE WARTOŚCI ZASOBOM NATURALNYM ZDEGRADOWANYM PRZEZ CZŁOWIEKA

Obszar pogranicza polsko-czeskiego odznacza się wysokimi walorami przyrodniczymi, krajobrazowymi oraz kulturowymi. Narastające zagrożenia, będące konsekwencją rozwoju gospodarczego i osadniczego powodują, że walory te wymagają konsekwentnej i systemowej ochrony.

Bogactwa naturalne, eksploatowane na obszarze pogranicza od czasów średniowiecza, były podstawą rozwoju przemysłu wydobywczego złóż – srebra, złota, rud żelaza, węgla, miedzi, hutnictwa metali i szklarstwa. Obszary przekształcone wskutek długotrwałego i intensywnego oddziaływania przemysłu, w tym wydobywczego i około- górniczego, wymagają rewitalizacji polegającej m.in. na ich rekultywacji i zagospodarowaniu.

Po stronie polskiej są to: obszar wydobycia węgla brunatnego w Worku Żytawskim, tereny zlikwidowanego Dolnośląskiego Zagłębia Węglowego (wałbrzysko -noworudzki), rejon górnictwa węgla kamiennego w województwie śląskim związany ze złożami tego surowca w niecce górnośląskiej. W granicach Czech – ostrawsko -karwińskie zagłębie węglowe (*ostravsko-karvinský revír – OKR*), również związane z zasobami niecki górnośląskiej oraz likwidowane tereny powydobywcze węgla kamiennego Žacléř, Radwanice i Odolov w kraju kralovohradeckim.

Należy także zwrócić uwagę na szereg złóż kopalin skalnych, przede wszystkim kamieni drogowych i budowlanych, występujących po obu stronach granicy, których eksploatacja lub ewentualne zagospodarowanie nie są wskazane, bądź wiąże się z koniecznością rozwiązania konfliktów środowiskowych.

Podstawowym elementem pozwalającym uporządkować problemy związane z przekształceniami terenów poprzemysłowych i zdegradowanych są systematyczne badania oceniające możliwości ich rekultywacji i ponownego zagospodarowania. Współpraca powinna dotyczyć tworzenia rozwiązań systemowych (w Polsce jak do tej pory takie nie powstały), ukierunkowanych na kompleksowe przekształcanie i przywracanie funkcji terenom zdegradowanym.

Poważnymi zagrożeniami dla obiektów zabytkowych, prowadzącymi do ich dalekosiężnej degradacji, są transgraniczne emisje zanieczyszczeń przemysłowych oraz hałas wynikający z oddziaływania układów komunikacyjnych. Natężenie hałasu, wibracje oraz emisja spalin powodują m.in. spękania ścian budynków, uszkodzenia detalu architektonicznego oraz tynków, wykruszanie spoiwa, drgania szyb i witraży.

Niejednokrotnie zagrożona jest statyka obiektu poprzez naruszenie konstrukcji (np. drewniane budownictwo o charakterze regionalnym).

Kolejne czynniki prowadzące do zaburzeń ładu przestrzennego to niekontrolowana działalność inwestycyjna oraz degradujące – szczególnie przestrzeń staromiejskich centrów – uzupełnianie zespołów urbanistycznych plombami o różnorodnej stylistyce, ahistorycznej formie i nierzadko przeskalowanych proporcjach, oraz lokalizowanie „wielkopłytowych" zespołów zabudowy na obrzeżach historycznych miast.

Szansą na poprawę stanu środowiska kulturowego na obszarach zdegradowanych są programy rewitalizacji, obejmujące kompleksowe działania przestrzenne, społeczne i ekonomiczne, mające na celu zachowanie walorów historycznych, powstrzymanie dewastacji obiektów zabytkowych, przywrócenie ładu przestrzennego oraz ożywienie gospodarcze i zapewnienie ukierunkowanego rozwoju wskazanych obszarów.

Wpisanie na listę światowego dziedzictwa kulturowego UNESCO cennych obiektów przemysłowych w rejonie Ostravy (kopalnie: Michal, Anzelm, Hlubina; Muzeum Górnictwa Ostrava-Petrkovice, Rejon Dolnych Vitkovic) umożliwi pozyskanie środków na ich ochronę oraz właściwe zabezpieczenie i zagospodarowanie. Konsekwencją tych działań będzie utworzenie żywego muzeum przemysłu i techniki, co wpłynie na ożywienie obszaru zagłębia ostrawskiego oraz szerszą popularyzację walorów przemysłowego dziedzictwa kulturowego.

IV. CELE I POLA DZIAŁAŃ STRATEGICZNYCH DLA POGRANICZA POLSKO-CZESKIEGO

IV.1. CEL 1: WZMACNIANIE SPÓJNOŚCI ZEWNĘTRZNEJ OBSZARU POGRANICZA POLSKO-CZESKIEGO

Określenie problemu:
Obszar pogranicza polsko-czeskiego posiada korzystne uwarunkowania położenia geograficznego – w centrum Europy Środkowo-Wschodniej, w niedalekiej odległości od znaczących europejskich ośrodków miejskich i na przecięciu ważnych szlaków komunikacyjnych. Mimo to, odznacza się on cechami peryferyjności, nie wykorzystuje dostatecznie szans, jakie stwarza to położenie. Cel ochrony zasobów naturalnych i kulturowych oraz cel spójności wewnętrznej (czyli dwa pozostałe cele) nie zapewniają odpowiedniej dynamiki wzrostu obszaru w długim okresie. Gwarancją rozwoju gospodarczego pogranicza jest optymalne wykorzystanie wszelkich uwarunkowań zewnętrznych. Zaniedbania w tym zakresie mogą doprowadzić do dalszej peryferyzacji oraz do ekonomicznej i społecznej degradacji regionu.

Najważniejsze wyzwania:
Spójność zewnętrzna obszaru to cel mający zapewnić powiązanie obszaru pogranicza z otoczeniem zewnętrznym dla nadania procesom wzrostu (rozwoju) cech trwałości. Trwałość rozumiana jest tu jako zdolność do podtrzymywania pozytywnych procesów, nawet po ustaniu zasilania (dofinansowania) zewnętrznego. Dzięki temu region może się rozwijać samodzielnie, bez uzależnienia od pomocy zewnętrznej. Do najważniejszych wyzwań należą:

- stymulacja rozwoju sieci ośrodków wzrostu o znaczeniu wykraczającym poza obszar pogranicza;
- usprawnienie i wykreowanie nowych powiązań zewnętrznych obszaru, będących częścią powiązań funkcjonalno-przestrzennych kontynentu; najistotniejsze znaczenie mieć będą powiązania komunikacyjne, w tym głównie infrastruktury transportowej;
- przygotowanie mniejszych ośrodków pogranicza do uczestniczenia w globalnych i europejskich procesach rozwoju oraz rozwój ich powiązań w skali krajowej i ponadnarodowej (chodzi tu o powiązania różnego typu, głównie o przepływ wiedzy i innowacji lub rozwijanie więzów kooperacyjnych pomiędzy firmami);
- wzrost wybranych sektorów gospodarczych w głównych ośrodkach wzrostu, w oparciu o innowacje i nowe technologie.

Potencjalne pola współpracy:

- wzmacnianie powiązań komunikacyjnych obszaru pogranicza z Paneuropejskimi Korytarzami Transportowymi: III, IV i VI;
- powiązanie pogranicza z europejskimi szlakami dróg wodnych – Odrą, Łabą i Dunajem;
- znaczące skrócenie powiązań pogranicza z międzynarodowymi portami lotniczymi;
- wzmacnianie współpracy ponadlokalnych ośrodków miejskich znajdujących się na obszarze pogranicza (Liberec, Jelenia Góra, Wałbrzych, Opole, Rybnik, Bielsko-Biała, Jastrzębie-Zdrój, Opava) z zewnętrznymi ośrodkami metropolitalnymi: Pragą, Wrocławiem, Krakowem, Katowicami, Brnem, Berlinem, Wiedniem, zwłaszcza w sferze transferu technologii i badań;
- włączenie górskiego turystycznego pasma pogranicza w międzynarodową strukturę sudecko-karpackiego obszaru turystycznego i jego aktywna promocja międzynarodowa;

- zintegrowane polsko-czeskie działania, mające na celu pozyskiwanie nowych inwestycji gospodarczych, zwłaszcza ze sfery przemysłów nowych technologii;
- rozwój społeczeństwa informacyjnego na bazie zintegrowanych systemów nowoczesnej infrastruktury telekomunikacyjnej;
- kreowanie silnych regionów funkcjonalnych, powiązanych z europejskimi systemami komunikacji;
- rozwój inwestycji w kapitał rzeczowy przedsiębiorstw, ich infrastrukturę, rozwój innowacji i nowych technologii.

Przykładowe projekty:

- **Droga Sudecko-Karpacka** – projekt turystycznego udostępnienia całości sudecko-karpackiego pasma poprzez realizację turystycznej trasy samochodowej, łączącej swoim przebiegiem czeskie, polskie, niemieckie, słowackie, rumuńskie, ukraińskie i węgierskie walory Sudetów i Karpat, przy zachowaniu ciągłości trasy; służyć ma aktywizacji i proekologicznemu zrównoważeniu procesów rozwoju obszaru.
- **Via–Regia** – celem projektu jest wzmocnienie korytarza komunikacyjnego IIIC (Berlin/Drezno – Wrocław – Opole – Katowice – Kraków – Lwów – Kijów) jako europejskiej osi rozwoju i wykorzystanie związanych z tym impulsów do rozwoju regionów leżących wzdłuż ww. osi. Projekt aplikuje do programu Interreg IIIB – CADSES.
- **Środkowoeuropejski Korytarz Transportowy** – projekt zmierzający do realizacji korytarza transportowego łączącego Skandynawię przez porty Szczecin – Świnoujście z północnymi Włochami przez Czechy i Austrię. Celem rozbudowy korytarza jest wzmocnienie współpracy międzynarodowej na poziomie regionalnym i lokalnym, co przyczyni się do rozwoju regionów położonych wzdłuż korytarza.
- **Oderregio** – transgraniczna koncepcja zapobiegania powodzi z uwzględnieniem działań z zakresu gospodarki przestrzennej w dorzeczu Odry.
- **Autostrada Firm Nowych Technologii** – polska inicjatywa, która może być kontynuowana po czeskiej stronie; celem projektu jest wykreowanie obszaru czterech województw (małopolskiego, śląskiego, opolskiego, dolnośląskiego) jako jednego ze światowych centrów powstawania produktów i nowoczesnych rozwiązań. Zgodnie z założeniem ma się stać autostradą przyszłości regionu. Poprzez udział w określaniu kierunków rozwoju ma wspierać administrację wszystkich szczebli, prezentując punkt widzenia przedsiębiorców, działających w zasięgu oddziaływania autostrady A4.

IV.2. CEL 2: WZMACNIANIE SPÓJNOŚCI WEWNĘTRZNEJ OBSZARU POGRANICZA POLSKO-CZESKIEGO

Określenie problemu:
Obszar pogranicza polsko-czeskiego posiada właściwie ukształtowaną strukturę osadniczą, jednak warunki geograficzne, w tym liczne pasma górskie, utrudniają ich wzajemne powiązania, zwłaszcza poprzez granicę. Słabością sieci osadniczej jest także słabość jej ogniw, szczególnie wsi i małych miast. W ciągu półwiecza nastąpiła tu duża dekapitalizacja infrastruktury komunalnej i zasobów mieszkaniowych. Długotrwałe rozdzielenie sztywną, państwową granicą administracyjną zaopatrzoną w niedostateczną liczbę przejść granicznych spowodowało także osłabienie powiązań sąsiadujących obszarów w sferze społecznej i gospodarczej. Odtworzenie transgranicznych powiązań, zarówno w sferze szeroko pojętej infrastruktury komunikacyjnej, jak też społecznej i gospodarczej, ma kluczowe znaczenie dla odwrócenia tendencji peryferyzacji obszaru i pobudzenie jego endogenicznych możliwości. Podstawą spójności wewnętrznej obszaru jest właściwie ukształtowana struktura osadnicza, składająca się z ośrodków o odpowiednich funkcjach i sieci powiązań pomiędzy nimi. Taka sieć pozwala na właściwą obsługę mieszkańców oraz

może wspomagać dyfuzję procesów rozwoju i postępu cywilizowanego na cały obszar.

Najważniejsze wyzwania:
Spójność wewnętrzna obszaru – jest celem, który może być realizowany w oparciu o ścisłą współpracę polsko-czeską i powinien być wynikiem decyzji ich władz terytorialnych. Strategie komplementarne lub strategie podstawowe regionów mogą pomóc im w znalezieniu właściwych rozwiązań. Współpraca powinna być oparta przede wszystkim na analizie lokalnych uwarunkowań rozwoju. Uwarunkowaniami tymi są też samo położenie w sieci i predyspozycje lub polityka innych ośrodków. Nie bez znaczenia są również aspiracje mieszkańców i władz lokalnych. W ramach niniejszego opracowania uwaga skoncentrowana została na zagadnieniach spójności terytorialnej, dla której w obszarze pogranicza największe wyzwania stanowią:

- zwiększenie ilości połączeń komunikacyjnych oraz poprawa ich jakości,
- rozwój powiązań pomiędzy ogniwami (węzłami) struktury osadniczej, w tym, obok powiązań infrastrukturalnych, rozwijanie więzów kooperacyjnych pomiędzy firmami,
- wspieranie rozwoju małych i średnich centrów osadniczych oraz wzmocnienie tendencji wieloośrodkowego (policentrycznego) rozwoju obszaru pogranicza,
- odbudowa i wzmocnienie materialnej tkanki miast,
- rozwój kapitału społecznego, wzrost zatrudnienia, zwłaszcza w oparciu o segment usług,
- podejmowanie działań na rzecz przeciwdziałania społecznemu wykluczeniu, rozwoju zasobów ludzkich i zatrzymania depopulacji,
- rozwój infrastruktury komunikacyjnej i telekomunikacyjnej o zasięgu regionalnym i lokalnym,
- rozwój źródeł energii odnawialnej,
- podniesienie poziomu i zwiększenie elastyczności systemu szkolnictwa oraz rozszerzenie ofert szkół średnich i wyższych, zwłaszcza na obszarach z obniżonym potencjałem kwalifikacyjnym,
- aktywizacja gmin na obszarach górskich o wysokim, lecz niewykorzystywanym potencjale turystycznym,
- wspieranie małej i średniej przedsiębiorczości w ruchu turystycznym.

Potencjalne pola współpracy:
<u>W sferze struktury osadniczej:</u>

- kreowanie wspólnych strategii dla pasm rozwojowych (związanych ze strukturą osadniczą):
  - Pardubice – Hradec Králové –Trutnov – Wałbrzych – Świdnica – Wrocław,
  - Ostrava – Rybnik/Żory – Katowice,
  - Łódź/Częstochowa – Opole – Nysa – Kłodzko – Náchod – Hradec Králové/Pardubice – Praga,
  - Liberec – Jelenia Góra – Legnica – Głogów,
  - Šumperk – Jeseník – Prudnik – Kędzierzyn Koźle – Gliwice,
  - Ostrava – Racibórz – Kędzierzyn Koźle – Opole,
  - Nysa – Prudnik – Krnov – Opava – Ostrava – Cieszyn – Bielsko-Biała
- ustanowienie lub wzmocnienie współpracy poprzez granicę ośrodków: Frýdlant – Bogatynia / Zawidów, Frýdlant – Gryfów Śląski, Harrachov – Szklarska Poręba, Turnov – Kamienna Góra, Meziměstí/Broumov – Nowa Ruda/Wałbrzych, Náchod – Kudowa-Zdrój, Králíky – Międzylesie, Jeseník – Nysa; Krnov – Głubczyce, Opava – Racibórz, Hať – Tworków, Bohumín – Wodzisław Śląski, Petrovice u Karviné – Zebrzydowice, Chotěbuz – Boguszowice,
- działania na rzecz ścisłej współpracy pomiędzy aglomeracjami: górnośląską i ostrawską,
- wymiana doświadczeń pomiędzy małymi i średnimi miastami w sferze rozwoju i rewitalizacji miejskiej,
- zintegrowane zarządzanie przestrzenią obszarów węzłowych i strategicznych, wpływające na rozwój całego pogranicza,
- określenie granic obszarów metropolitalnych.

W sferze komunikacji, infrastruktury i ochrony przeciwpowodziowej:

- budowa i modernizacja sieci dróg szybkiego ruchu na obszarze pogranicza, w tym działania na rzecz powiązania północ – południe (np. Kotliny Kłodzkiej ze Svitavami),
- budowa strategii poprawy powiązań komunikacyjnych niższego rzędu, z uwzględnieniem zbliżającej się perspektywy podpisania układu z Schengen,
- identyfikacja nowych możliwości dla przekraczania granic oraz wspólne koncepcje alternatywnego wykorzystania infrastruktury danych przejść granicznych po podpisaniu traktatu z Schengen,
- modernizacja i rozbudowa regionalnych powiązań kolejowych,
- spójne koncepcje lokalizacji, modernizacji i powiązań sieci lotnisk regionalnych oraz wykorzystanie mniejszych lotnisk dla transportu międzynarodowego,
- wprowadzenie transgranicznego zbiorowego transportu pasażerskiego z sąsiadującymi częściami Polski, Republiki Czeskiej, Niemiec i Słowacji w celu wzmocnienia powiązań mikroregionalnych, rozwoju turystyki oraz ułatwienia dojazdu do miejsca pracy,
- współpraca w zakresie wspólnych inwestycji teleinformatycznych i telekomunikacyjnych,
- opracowanie wspólnych, transgranicznych koncepcji uporządkowania gospodarki wodno-ściekowej,
- wymiana informacji w zakresie nadwyżek produkcji energii elektrycznej i cieplnej, możliwości składowania odpadów, oczyszczania ścieków itp.,
- wspólne koncepcje na rzecz wykorzystania energii odnawialnej,
- współpraca w zakresie opracowywania koncepcji ochrony przeciwpowodziowej w obszarach zlewni rzek,
- włączenie istniejących wielozadaniowych zbiorników wodnych do systemu ochrony obszaru przed powodziami,
- wzmocnienie aktywnego udziału CHOPAV *(Chráněná oblast přirozené akumulace vod)* w prewencji przepływów powodziowych,
- rozbudowa systemu monitoringu przeciwpowodziowego rzek Ścinawka i Orlica.

W sferze aktywności gospodarczej i turystyki:

- identyfikacja i wzmacnianie transgranicznych klastrów branżowych, np.:
  - przemysłu chemicznego: Kędzierzyn-Koźle – Karviná,
  - energetyki: aglomeracja rybnicka – Bogatynia – Ostrava – Karviná – Kędzierzyn-Koźle,
  - przemysłu motoryzacyjnego, tekstylnego, lotniczego: Bielsko-Biała – Karviná – Frýdlant – Frýdek-Místek – Wałbrzych,
- identyfikacja i współpraca stref gospodarczych i tworzenie transgranicznych stref inwestycyjnych,
- rozwój małej i średniej przedsiębiorczości,
- wzmocnienie funkcji produkcyjnych i usługowych mikro- i subregionalnych biegunów wzrostu – po stronie polskiej w miejscowościach: Brody, Lubsko, Jasień, Szprotawa (województwo lubuskie), Zgorzelec, Lubań, Złotoryja, Kamienna Góra, Jawor, Dzierżoniów, Kłodzko, Ząbkowice Śląskie, Strzelin (województwo dolnośląskie), Prudnik, Głubczyce, Krapkowice (województwo opolskie), Wodzisław Śląski, Jastrzębie-Zdrój, Żory (województwo śląskie), po stronie czeskiej w miejscowościach: Frýdlant (kraj pardubicki), Broumov (kraj kralovohradecki), Králíký (kraj pardubicki), Jeseník i Šumperk (kraj ołomuniecki), Brutal, Krnov, Rýmařov, Hlučín, Vítkov, Bohumín, Karviná, Český Těšín, Havířov, Třinec oraz Jablunkov (kraj morawskośląski),
- wsparcie tworzenia zintegrowanych jednostek produkcyjno-usługowych z możliwością podziału pracy w pasie przygranicznym:
  - Hrádek nad Nisou/Frýdlant – Bogatynia,
  - Tanvald/Harrachov – Szklarska Poręba,
  - Trutnov/Žacléř – Lubawka/Kamienna Góra,
  - Mieroszów – Meziměstí,
  - Broumov – Radków/Nowa Ruda,

  - Náchod – Kudowa-Zdrój,
  - Králíky/Lichkov – Międzylesie,
  - Javorník – Paczków,
  - Jeseník/Mikulovice/Zlaté hory – Głuchołazy,
  - Krnov/Osoblaha – Głubczyce, Český Těšín – Cieszyn,
- transformacja dużych obszarów nieużytków po zakończonym wydobyciu zasobów naturalnych dla nowych działań gospodarczych, a także obszarów powojskowych,
- wzmocnienie badań i rozwoju oraz transfer „know-how",
- współpraca w zakresie usług uzdrowiskowych, lecznictwa sanatoryjnego i opieki nad osobami starszymi,
- integracja systemów szlaków turystycznych – pieszych i rowerowych (np. powiązanie szlaków rowerowych w parku krajobrazowym „Góry Opawskie" ze szlakami rowerowymi w parku krajobrazowym „Jesenik"),
- wsparcie budowy w miejscowościach przygranicznych obiektów sportowo -rekreacyjnych oraz obiektów spędzania wolnego czasu i rozrywki,
- promocja obszarów turystycznych po obu stronach granicy,
- zweryfikowanie możliwości tworzenia zintegrowanych polsko-czeskich obszarów i stref turystycznych oraz przygotowanie rozwoju tych obszarów w ujęciu planowania przestrzennego,
- tworzenie baz danych informacji wspomagających przygotowanie dokumentacji projektowej, niezbędnej dla rozwoju infrastruktury turystycznej,
- promocja i obsługa ruchu turystycznego oraz tworzenie transgranicznych ofert i regionalnych pakietów turystycznych w zakresie:
  - turystyki górskiej i narciarstwa, zwłaszcza w obszarze Karkonoszy i masywu Śnieżnika,
  - turystyki wodnej, m.in. na górskich wodach zachodniej części obszaru,
  - turystyki kulturowej (np. w zakresie szlaków pielgrzymkowych, zamków i pałaców, założeń obronnych, architektury przemysłowej itp.),
  - turystyki rowerowej, konnej itp.,
- wspieranie rozwoju bezpośrednich kontaktów roboczych oraz wymiana informacji pomiędzy odpowiadającymi lokalnymi i regionalnymi organami administracyjnymi po stronie polskiej i czeskiej.

Przykładowe projekty / działania:

- **RegioTRAM Nisa (RTN)** – projekt ma na celu stworzenie nowoczesnego, regionalnego systemu komunikacji publicznej, opartego na istniejącej sieci kolejowej. System stanowić ma część Zintegrowanego Systemu Komunikacyjnego, łącząc kolej i inne systemy komunikacji publicznej w Republice Czeskiej, Niemczech i w Polsce; główną cechą projektu jest używanie zarówno infrastruktury kolejowej, jak i tramwajowej, przez dwusystemowe, lekkie pojazdy typu TramTrain.
- Współpraca miast Český Těšín – Cieszyn.
- Współpraca miast Karvína i Jastrzębie-Zdrój w zakresie dostaw wody pitnej.
- Planowana współpraca miasta Bohumín z gminą Krzyżanowice w zakresie gospodarki ściekowej.
- Współpraca w zakresie zaopatrzenia w wodę pitną miasta Głuchołazy z wodociągu zbiorczego miasta Jeseniki.
- Budowa tranzytowego gazociągu DN500/PN50 bar z magazynu podziemnego gazu GAZu Třánovice do Polski.
- Współpraca miejscowości Bliszczyce i Krnov w zakresie gospodarki ściekowej.
- Budowa drogi ratowniczej łączącej graniczne miejscowości Kamienica – Bílá Voda, umożliwiającej szybką interwencję straży pożarnej.

- Trójpaństwowy obszar aktywności gospodarczej: Zittau – Bogatynia – Hrádek – Związek Miast Mały Trójkąt Zittau – Bogatynia – Hrádek jest organizacją trzech miast, które chcą wspólnie rozwiązywać swoje problemy związane z przygraniczną lokalizacją. Podejmowana współpraca dotyczy zadań realizowanych na płaszczyznach kulturalnej, oświatowej, społecznej i gospodarczej. Podstawą współpracy jest umowa o Związku Miast zatwierdzona przez radnych z trzech miast i podpisana przez burmistrzów w listopadzie 2001 roku podczas pierwszej sesji Wspólnej Rady.
- Via Montana – projekt samochodowej trasy turystycznej poprzez pasma górskie na pograniczu polsko-czeskim; służy połączeniu układu tras w obszarze pogranicza polsko-czeskiego, a tym samym pełnemu udostępnieniu całości jego walorów turystycznych (patrz: aneks).
- „Zielone Szlaki" (Central European Greenways) – międzynarodowy projekt, który ma na celu utworzenie ekoturystycznych tras dziedzictwa przyrodniczo -kulturowego wzdłuż „zielonych korytarzy" oraz wspieranie i rozwijanie turystyki przyjaznej dla środowiska. Korytarz biegnie z Krakowa do Wiednia przez Morawy.
- Szlak wodny Smědá – jez. Witka – Nysa – Berzdorfer See – transgraniczny (Czechy – Polska – Niemcy) projekt realizowany w celu utworzenia i wypromowania transgranicznego regionu turystycznego zorientowanego na rozwój turystyki wodnej; zaawansowany po stronie niemieckiej (Związek Planowania Jezioro Berzdorf), po stronie polskiej – prowadzona koncepcja realizacji.
- „Biuletyn pogranicza polsko-czeskiego" – wspólnie wydawany przez Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej – Wydział Rozwoju Regionalnego w Katowicach oraz Ministerstwo Rozwoju Regionalnego Republiki Czeskiej, dwujęzyczny, poświęcony najważniejszym problemom przestrzennym obszaru pogranicza.
- Cykliczna Konferencja Orlicko-Kłodzka oraz inne inicjatywy Starostwa Kłodzkiego na rzecz współpracy obszaru kłodzkiego i orlickiego.

IV.3. CEL 3: OCHRONA I PRZYWRACANIE WARTOŚCI ZASOBOM NATURALNYM I KULTUROWYM

Określenie problemu:
Obszar pogranicza polsko-czeskiego jest szczególnie bogaty w wartości środowiska przyrodniczego. Jednak eksploatacja tych zasobów, zwłaszcza w ciągu ostatniego półwiecza, naruszyła w wielu miejscach równowagę przyrodniczą, co wymaga podjęcia działań na rzecz jej przywrócenia. Troska o środowisko naturalne podwyższa także jakość przestrzeni, stwarzając lepsze warunki do zamieszkiwania, a także lokalizacji niektórych inwestycji gospodarczych. Może to być jednym z czynników generujących pozytywne przemiany w sferze społecznej, np. zatrzymanie depopulacji obszaru. Środowisko kulturowe pogranicza jest również bardzo bogate. Na jego zasoby składają się zarówno historyczne dziedzictwo dawnych epok, jak i wkład kulturowy ostatnich dwóch-trzech pokoleń ludności osadniczej, przybyłej tu często z zupełnie innych obszarów. Ta mieszanina kultur może stanowić podstawę zupełnie nowej sytuacji, generującej dodatkowe czynniki rozwoju – o ile będzie właściwie zbadana i uwzględniana w prowadzonej polityce rozwoju.

Najważniejsze wyzwania:
Ochrona i przywracanie wartości zasobom naturalnym i kulturowym jest celem wynikającym z charakterystycznych cech obszaru. Środowisko naturalne pogranicza polsko-czeskiego jest dziedzictwem całej społeczności europejskiej, w związku z czym jego ochrona powinna być celem nadrzędnym, realizowanym przy wsparciu (środkami) całej tej społeczności. Jednak walory środowiska mogą być też podstawą rozwijania pewnych dziedzin aktywności gospodarczej (np. turystyki) na danym obszarze. Będą one efektywne pod warunkiem zachowania unikalnego charakteru

dziedzictwa w tej sferze. Dlatego ochronę i działania na rzecz przywracania wartości środowiska można rozpatrywać także w kategoriach ekonomicznych, gdyż w dłuższym horyzoncie czasowym społeczność pogranicza może odnieść z nich wymierne korzyści. Do najważniejszych wyzwań w tej sferze zaliczyć należy:

- ochronę cennych zasobów przyrodniczych,
- ochronę obszarów niezabudowanych stanowiących niezastąpiony komponent środowiska naturalnego,
- zachowanie wielokulturowego dziedzictwa,
- odnowę, utrwalanie i przywracanie bioróżnorodności (w tym introdukcja gatunków wymarłych),
- działania ochronne i rekultywację, renowację i konserwację na obszarach o szczególnie wartościowych zasobach,
- zintegrowane zarządzanie zasobami wód.

Potencjalne pola współpracy:

- wzmacnianie istniejących powiązań przyrodniczych w rejonach: Karkonoszy, Gór Izerskich, Gór i Pogórza Orlickiego, Gór Bystrzyckich, Masywu Śnieżnika, Gór Złotych, Pasma Jeseníky,
- uzupełnienie systemu ochrony przyrody w rejonach: Gór Stołowych, Gór Wałbrzyskich, Gór Opawskich, Płaskowyżu Głubczyckiego, Beskidu Śląskiego i Beskidów Morawskośląskich,
- działania na rzecz podnoszenia rangi ochrony najcenniejszych przyrodniczo obszarów,
- przeciwdziałanie urbanizacji obszarów otwartych,
- ochrona rzek transgranicznych przed zanieczyszczeniami i polepszenie jakości wody w zlewniach rzek przekraczających granicę, w tym: Nysy Łużyckiej, Nysy Kłodzkiej, Ścinawki / Stenavy, Białej Głuchołaskiej, Osobłogi, Olzy,
- monitoring w przekrojach granicznych cieków oraz wód podziemnych, ochrony ilościowej i jakościowej zbiorników wód, np. poprzez wzmocnienie efektywności prawnej obszarów GZWP i CHONAW,
- koordynacja działań w zakresie użytkowania i ochrony struktur hydrogeologicznych przekraczających granicę państwową, w tym również przywracania równowagi hydrogeologicznej na obszarach o zaburzonych stosunkach wodnych, jak i ochrony obszarów współwystępowania zwykłych wód podziemnych i wód mineralnych,
- współpraca w procesie oceny oddziaływania na środowisko przyrodnicze i warunki życia mieszkańców ustaleń planistycznych na terenie przygranicznym po obu stronach granicy polsko-czeskiej,
- zintegrowany monitoring jakości powietrza,
- prowadzenie zrównoważonej gospodarki leśnej i zwiększenie lesistości obszarów,
- badania oceniające możliwości i wspólne koncepcje rekultywacji oraz ponownego zagospodarowania terenów poprzemysłowych i zdegradowanych,
- przywracanie wartości terenom zdegradowanym przez działalność przemysłową, zwłaszcza eksploatację górniczą w rejonach:
    - Worka Żytawskiego,
    - zlikwidowanego Dolnośląskiego Zagłębia Węglowego (wałbrzysko -noworudzkiego),
    - ostrawsko-karwińskiego zagłębia węglowego (ostravsko-karvinský revír – OKR),
    - powydobywczych terenach węgla kamiennego Žacléř, Radwanice i Odolov w kraju kralovohradeckim,
- działania na rzecz wzmocnienia i zachowania regionalnych tradycji architektonicznych,
- podnoszenie świadomości społecznej i edukacji z zakresu ochrony środowiska naturalnego i kulturowego,
- rewitalizacja krajobrazu kulturowego w rejonach wiejskich,

- wyeksponowanie i turystyczne wykorzystanie walorów krajobrazu przemysłu wydobywczego (np. Rybnik, Wodzisław Śląski, Ostrava – Vítkovice),
- zabiegi organizacyjno-techniczne na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego.

Przykładowe projekty:

- Powołanie w 1993 roku **Bilateralnego Rezerwatu Biosfery Karkonosze/Krkonoše** o powierzchni 60,5 tys. ha obejmującego tereny Karkonoskiego Parku Narodowego i Krkonoského Národního Parku.
- Propozycja utworzenia **Bilateralnego Rezerwatu Biosfery**, w skład którego weszłyby Park Narodowy Gór Stołowych oraz ChKO Broumovsko.
- Współpraca w ramach **Polsko-Czeskiej Komisji Międzyrządowej ds. Współpracy Transgranicznej** na wodach granicznych oraz Międzynarodowej Komisji Ochrony Odry przed zanieczyszczeniem.
- Stały monitoring jakości wód powierzchniowych rzek granicznych Nysy Łużyckiej, Smědy, Stěnavy, Widnawki, Běli, Osoblahy (Osobłogi), Odry z dopływami Opavą, Olzą oraz Ostrawicą.
- Tworzenie i respektowanie zadeklarowanych stref ochronnych naturalnych źródeł leczniczych oraz źródeł wód mineralnych.
- Projekt **„Strategiczna analiza oddziaływania na środowisko dla potrzeb planowania regionalnego – opracowanie transgranicznej koncepcji weryfikacji oraz metodyki postępowania dla Saksonii, Polski i Czech".**
- Regionalny program monitoringu powietrza **„Czarny Trójkąt**", obejmujący obszar Północnej Bohemii (Czechy), południowej części Saksonii oraz południowo-zachodniej części Dolnego Śląska rozpoczęty w 1992 roku.
- Prowadzona przez Generalną Dyrekcję Lasów Państwowych współpraca z najbliższymi sąsiadami dot. uzgadniania metod i terminów przeprowadzania akcji zwalczania owadów.
- Trójstronna współpraca w środkowoeuropejskim regionie węgla brunatnego w grupach: monitoring, hodowla i ochrona lasu oraz łowiectwo.
- Rozwiązanie problemu negatywnych oddziaływań polskiej kopalni węgla brunatnego Turów na kształtowanie się zasobów wód podziemnych w ujęciu wodnym Uhelná.
- **„Kraina domów przysłupowych"** – trójstronna (Niemcy – Czechy – Polska) – koncepcja rozwoju regionalnego podjęta przez Euroregion Nysa w celu zachowania obiektów architektury przysłupowej oraz krajobrazu kulturowego obszaru objętego projektem.
- **„Górnicze tradycje – turystyczna promocja głuchołasko-zlatohorskiego zagłębia złota"** – aktualnie realizowany w ramach Euroregionu Pradziad, dofinansowany ze środków Phare, w celu popularyzacji tradycji górniczych w Górach Opawskich i Zlatých horách.

V. WNIOSKI

Dokument „Studium rozwoju pogranicza polsko – czeskiego – Synteza dokumentów krajowych" wieńczy prace nad trzecim już kompleksowym opracowaniem z zakresu zagospodarowania i planowania przestrzennego dla tego regionu.

Jest jednak pierwszym opracowaniem, które skoncentrowało się głównie na aspektach planowania i rozwoju przestrzeni, opartych na analizach cząstkowych dokumentów regionalnych i krajowych. Nowością w stosunku do wcześniejszych opracowań jest wykorzystanie baz danych GIS oraz odpowiednich technologii dla bogatego kartograficznego i mapowego wyposażenia „Studium...". Po raz pierwszy opracowane zostały wspólne mapy problemowe całego obszaru pogranicza czesko -polskiego w skali 1:250 000. Kolejną cechą szczególną niniejszego opracowania jest uwzględnienie uwarunkowań rozwojowych wspólnego transgranicznego obszaru, wynikających z powiązań zewnętrznych z szerszym terytorium europejskim, które po 1 maja 2004 r. wyznaczyły nowe ramy rozwoju tego regionu, stwarzając nowe szanse i określając nowe wyzwania.

W chwili obecnej obydwa państwa czerpią profity z pierwszych korzyści wynikających ze wstąpienia do Unii Europejskiej. W ten sposób zwiększane są nie tylko możliwości szybszej stabilizacji technicznej i społeczno-ekonomicznej obydwu obszarów przygranicznych, ale również ich możliwości rozwojowe. W związku z tym konieczne jest skoncentrowanie uwagi na fakcie, że pogranicze polsko-czeskie stało się jednym z wewnętrznych problemowych regionów UE. Musi to zaowocować zmianą struktury celów rozwojowych i strategii, które przesuwają pogranicze z pozycji obszaru peryferyjnego do pozycji znacznie bardziej aktywnej. Należy przy tym brać pod uwagę wszystkie programowe i finansowe możliwości, wynikające z pełnego członkostwa obydwu krajów w UE.

Korzyści oraz praktyczne skutki wspólnego „Studium..." powinny pomóc w szczególności w procesie decyzyjnym administracji regionalnych – w koordynacji ich działań, zwłaszcza w wymiarze transgranicznymi lecz także w wymiarze międzyregionalnym po stronie każdego z państw. Spodziewane korzyści dotyczyć będą także poziomu współpracy międzynarodowej na poziomach bilateralnym (polsko-czeskim) oraz trilateralnym (polsko-czesko-niemieckim i polsko-czesko -słowackim).

Jako narzędzie wspierające działania z zakresu planowania przestrzennego na pograniczu polsko-czeskim, „Studium..." zawiera przede wszystkim:

- zbiór informacji o najważniejszych problemach i zjawiskach przestrzennych na terytorium kraju sąsiedniego;
- wspólny, analityczny i koncepcyjny materiał wyjściowy dla aktualizacji planów krajów i województw, ich programów rozwojowych oraz innych koncepcji rozwojowych poziomu regionalnego;
- zintegrowany przegląd kartograficzny sytuacji po obu stronach granicy jako materiał wyjściowy i negocjacyjny dla podejmowania bardziej szczegółowych zadań i działań;
- usystematyzowany zbiór celów rozwojowych dla pogranicza polsko-czeskiego;
- propozycje wspólnych działań, które mogą być podjęte przez podmioty na pograniczu polsko-czeskim, a także przez szersze międzynarodowe zespoły w ramach projektów europejskich.

Jako dokument o charakterze międzynarodowym, „Studium..." stanowi bazę dla ustaleń i negocjacji na tym poziomie. Stanowi ono dowód wieloletniej ciągłości wzajemnych działań koordynacyjnych w regionie wspólnego pogranicza, a tym samym **stanowi silny argument dla:**

- pozyskiwania środków pomocowych ze źródeł UE;
- wprowadzania nadzwyczajnych działań ochronnych lub rozwojowych wymagających uznania wielu stron;
- ustaleń dotyczących kierunku rozwoju rozpatrywanego obszaru na szczeblu zainteresowanych rządów, ministerstw, urzędów administracyjnych regionalnych i lokalnych, euroregionów oraz pozostałych stowarzyszeń lub inicjatyw na pograniczu polsko-czeskim;
- negocjacji międzynarodowych na temat koncepcji rozwoju przestrzennego tej części Europy Środkowej, w tym zwłaszcza trójpunktu polsko-czesko -niemieckiego oraz polsko-czesko-słowackiego.

Dokument „Studium...", opracowywany w okresie kilku lat, w pełnej koordynacji strony czeskiej i polskiej oraz z poszanowaniem wzajemnych ustaleń, **stanowi:**

- gwarancję koordynacji przyjętych celów oraz działań z krajowymi i regionalnymi strategiami rozwoju;
- dowód przygotowania organizacyjnego, proceduralnego i merytorycznego do podejmowania międzynarodowych działań w zakresie planowania przestrzennego na pograniczu polsko-czeskim;
- pilotażowy przykład dla analogicznych opracowań w innych krajach;
- bazę metodyczną dla opracowań o podobnym charakterze.

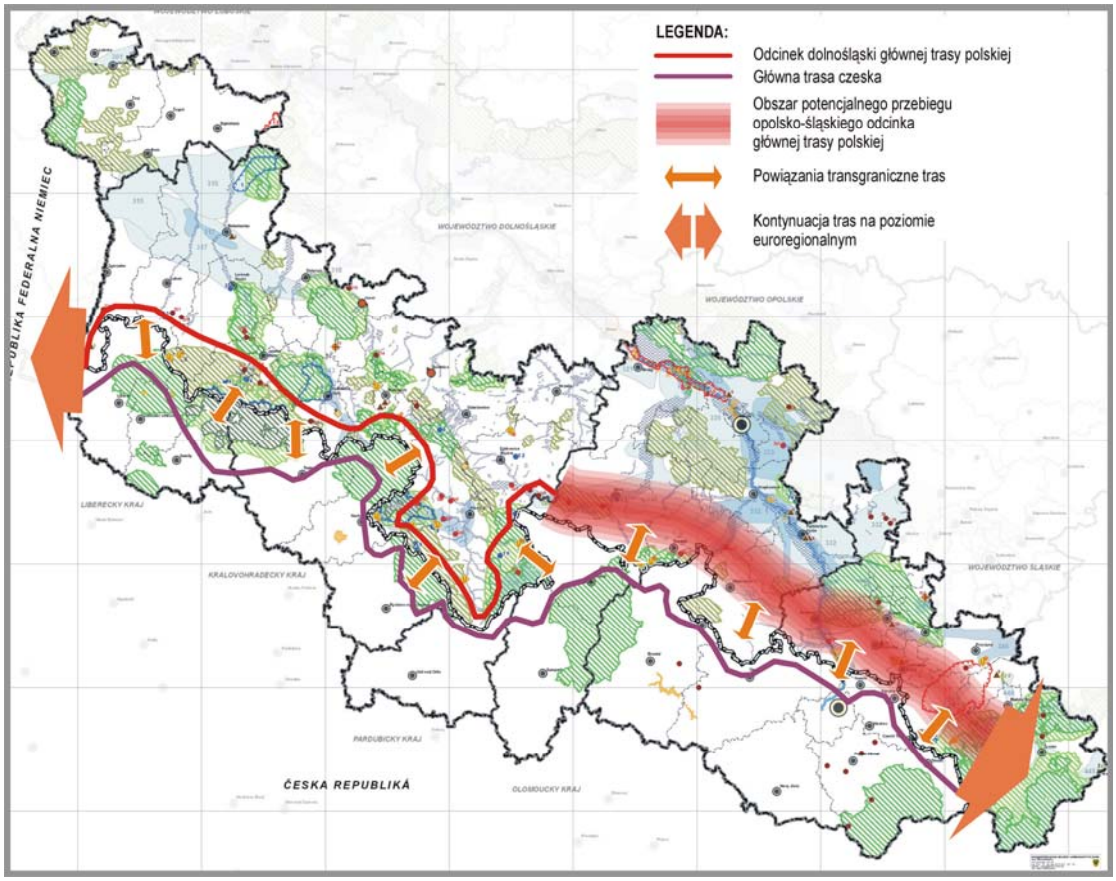
ZAŁĄCZNIK – VIA MONTANA

Szczególnym przypadkiem współpracy transgranicznej na obszarze pogranicza polsko-czeskiego jest realizacja spójnego systemu turystycznych tras samochodowych, udostępniających całość walorów przyrodniczo-kulturalnych, usytuowanych po obu stronach granicy.

Wojewódzkie Biuro Urbanistyczne we Wrocławiu opracowało w 2003 r. „Studium zagospodarowania przestrzennego pasma Drogi Śródsudeckiej"[13], określające przebieg i kierunki rozwoju obszarów wzdłuż głównej, turystycznej trasy samochodowej w dolnośląskiej części Sudetów. Na tej podstawie czeskie urzędy krajskie wyznaczyły równoległy przebieg tej drogi po stronie czeskiej oraz miejsca transgranicznego połączenia obu tras. Przyjęte w „Studium…" rozwiązania mogą być pomocne przy kształtowaniu docelowego systemu polsko-czeskich turystycznych tras samochodowych pogranicza.

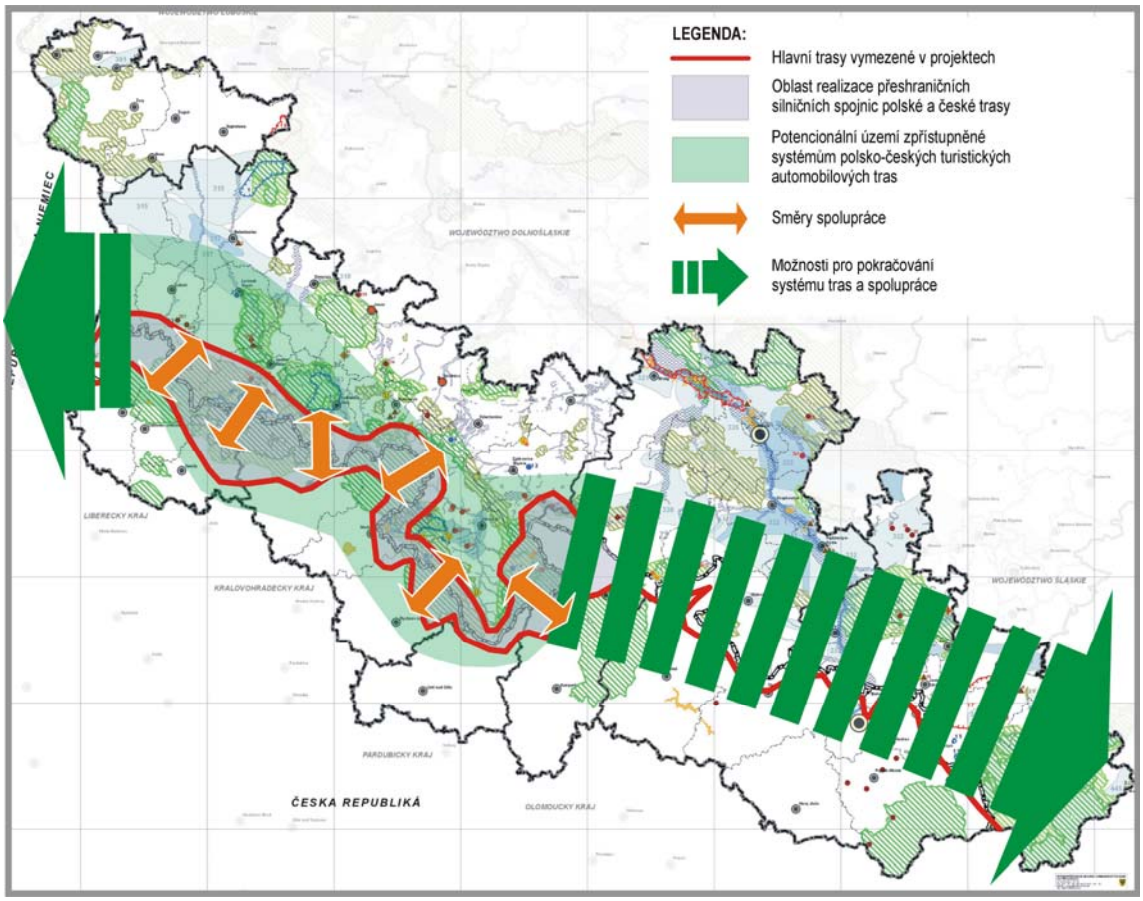
Opracowanie wstępne podjęte zostało w województwie dolnośląskim, ponieważ w wyniku reformy administracyjnej kraju, polska część pasma sudeckiego prawie w całości znalazła się w obszarze tego województwa. Umożliwiło to wykreowanie na Dolnym Śląsku kompleksowego podejścia do kształtowania zagospodarowania i udostępniania sudeckiego pasma w jego polskim zasięgu.

RYSUNEK 37 ROZWINIĘCIE IDEI VIA MONTANA W OBSZARZE POGRANICZA POLSKO -CZESKIEGO. FAZY PRZYBLIŻEŃ PROJEKTOWYCH WG STANU NA 2005 R.

13 *Nazwa „Droga Śródsudecka" przyjęta została jako formalna nazwa w dokumentach regionalnych województwa dolnośląskiego i odnosi się do przebiegu „Via Montana" na obszarze tego województwa.*

RYSUNEK 38 ROZWINIĘCIE IDEI VIA MONTANA W OBSZARZE POGRANICZA POLSKO -CZESKIEGO

Obecnie – obszar dotknięty przebiegiem Via Montana – cechują duże dysproporcje w rozwoju funkcji turystycznej, wbrew atrakcyjności i przestrzennej ciągłości walorów przyrodniczo-krajobrazowych i kulturowych występujących po polskiej i czeskiej stronie granicy. Szansą harmonijnego rozwoju i aktywizacji tego obszaru jest udostępnienie pasma jako całościowej oferty turystycznej, poprzez wprowadzenie nowego modelu mobilnej turystyki. Celowi temu służyć ma realizacja w Sudetach głównej turystycznej trasy samochodowej obszaru – tzw. Via Montana.

Przyjęty w „Studium przebieg…" Via Montana opiera się o istniejący system dróg, co umożliwia dostęp do większość przyrodniczo-krajobrazowych obszarów chronionych po obu stronach granicy. Via Montana łączy miejscowości o walorach turystycznych, aktywizuje istniejące ośrodki, przyczynia się do wykreowania w nich funkcji turystycznych oraz wiąże w spójny system lokalne trasy samochodowe. Dostęp do położonych wzdłuż Via Montana walorów turystycznych umożliwia dodatkowo spójna sieć szlaków przewidziana dla różnych form aktywności turystycznej, stosownie do istniejących uwarunkowań i lokalnej wrażliwości środowiska przyrodniczego.

Dzięki koncentracji walorów turystycznych i ich ciągłości po obu stronach granicy, możliwa jest po polskiej stronie kontynuacja dolnośląskiego odcinka drogi przez województwo opolskie i śląskie oraz transgraniczna integracja obu głównych tras – polskiej z czeską – o rozstrzygniętym już obecnie przebiegu. Powstanie układu turystycznych tras samochodowych pogranicza, uwarunkowane jest realizacją spójnego systemu transgranicznych łączników drogowych pomiędzy główną polską i główną czeską trasą. Niezwykle istotny jest taki dobór polsko-czeskich powiązań obu tras, który w pełni udostępni walory turystyczne po obu stronach granicy. Realizacja transgranicznych łączników, satysfakcjonujących obie strony, wymaga

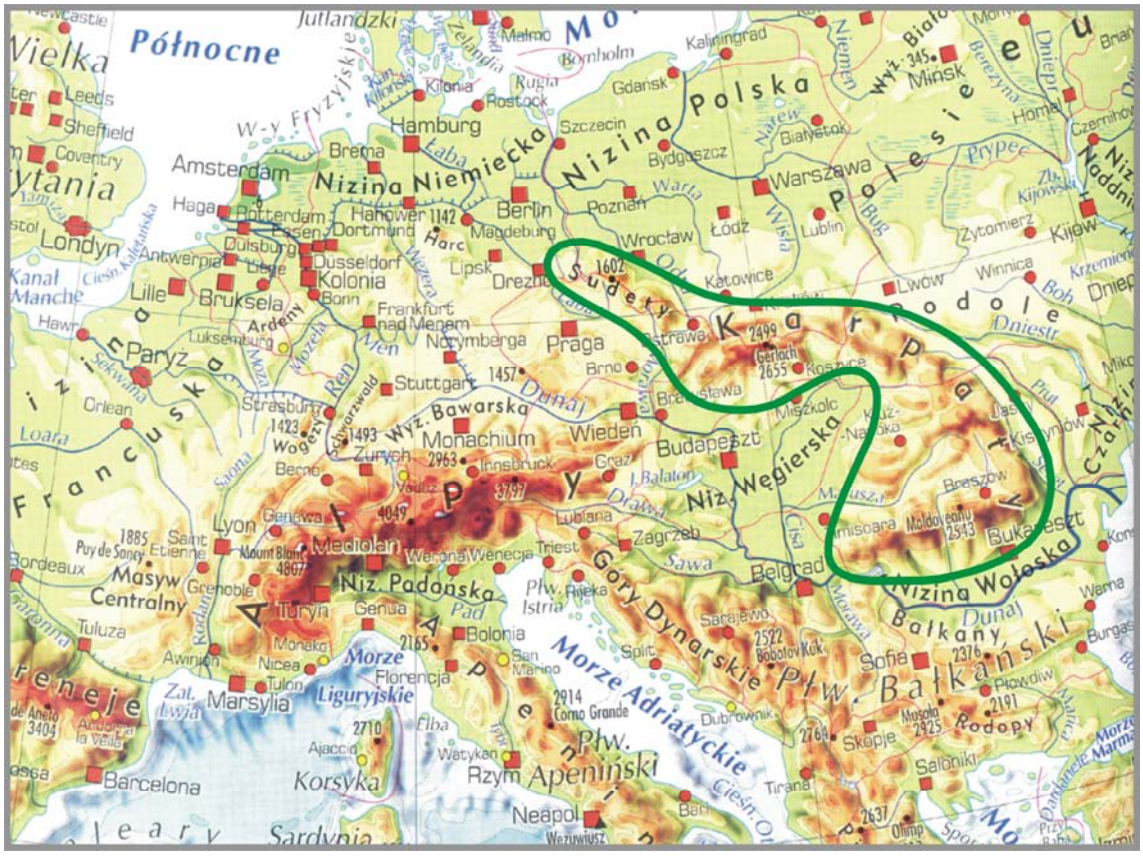
ścisłej współpracy w zakresie ujednolicenia standardu przejść drogowych obsługujących granicę polsko-czeską na całym jej przebiegu.

Przyjęty w „Studium…" system obsługi turystycznego ruchu samochodowego oraz kierunki kształtowania otoczenia trasy, mogą być podstawą do formułowania lokalnych programów rozwoju turystyki obszarów udostępnianych przebiegiem drogi.

Strony czeska i polska zgodnie akceptują rozwinięcie idei Via Montana w obszarze pogranicza polsko-czeskiego.

Docelowo istnieje możliwość pełnej adaptacji całości systemu polsko-czeskich samochodowych tras turystycznych, jako etapu euroregionalnej, śródgórskiej, turystycznej trasy samochodowej, biegnącej przez graniczne pasma Sudetów i Karpat.

RYSUNEK 39 POTENCJALNY OBSZAR UDOSTĘPNIANY PRZEBIEGIEM DROGI SUDECKO -KARPACKIEJ

Pełna realizacja zamierzenia może na stałe zaktywizować najbardziej potrzebujące nowych możliwości rozwoju obszary pogranicza polsko-czeskiego.

Wojewódzkie Biuro Urbanistyczne
we Wrocławiu
ul. Świdnicka 12/16
50-068 Wrocław

tel./fax +48 71 344 52 45
e-mail: wroc@wbu.wroc.pl
www.wbu.wroc.pl

Atelier T-plan, s.r.o.
Na Šachtě 497/9
170 00 Praha

telefon +420 220 877 240
fax +420 220 877 240
e-mail: atelier@t-plan.cz

ISBN 83-913472-6-5